

TAMPEREEN YLIOPISTO

Anu Ilomäki

DARFURIN KRIISIN KEHYKSET TELEVISION AJANKOHTAISOHJELMISSA

Tiedotusopin pro gradu -tutkielma
Elokuu 2010

TAMPEREEN YLIOPISTO

Tiedotusopin laitos

ILOMÄKI, ANU: Darfurin kriisin kehukset television ajankohtaisohjelmissa

Pro gradu -tutkielma, 104 s.

Tiedotusoppi

Elokuu 2010

Tutkin tässä pro gradu -tutkielmassa Darfurin kriisin kehystämistä suomalaisissa ajankohtaisohjelmissa. Sudanin Darfurin maakunnassa on ollut käynnissä väkivaltainen konflikti alkuvuodesta 2003 saakka. Työssäni analysoin, miten suomalaiset ajankohtaisohjelmat representoivat Darfurin tilanteen ja miten ohjelmien representaatiot suhteutuvat kehitysmaajournalismin pitkäaikaiseen kritiikkiin ja toisaalta käsityksiin paremmasta kehitysmaa- ja kriisijournalismista. Aineistoni koostuu kolmesta ohjelmasta: Silminnäkiästä (Yle), Atlaksesta (Yle) ja 45 minuutista (MTV3). Kaikissa ohjelmissa suomalaistoimittaja vierailee Darfurissa pakolaisleirillä.

Länsimaisten tiedotusvälineiden tapoja kertoa kehitysmaista on kritisoitu vuosikymmeniä. Käyn työssäni ensin kirjallisuuden pohjalta läpi tätä kritiikkiä. Sen jälkeen pohdin, millaista olisi parempi kehitysmaa- ja kriisijournalismi. Pyrin siten tuomaan työssäni esille, että sodista ja kaukaisesta inhimillisestä kärsimyksestä on aina mahdollista kertoa myös toisin – journalismi rakentaa tietynlaista todellisuutta valitsemalla tiettyjä lähestymistapoja aiheeseen. Toisin kertomisen tapoja pohtiessani hyödynnän rauhantutkijoiden Johan Galtungin ja Richard C. Vincentin linjauksia paremmasta kriisi- ja sotaraportoinnista sekä Stuart Hallin teorioita siitä, kuinka mustista ihmisistä rakennettuja stereotyyppisiä ja negatiivisia representaatioita on mahdollista horjuttaa.

Analysoin ajankohtaisohjelmien representaatioita kehysanalyysin avulla. Ohjelmat kehystävät Darfurin kriisiä neljän kehysten – luonnollisuuden, kurjuuden, paremman elämän ja selviytyjien kehysten – kautta. Purettuani aineistoani kehysanalyysin sekä rauhantutkimuksen ja stereotyyppien horjuttamisen strategioiden tarjoamien työkalujen avulla päädyn siihen, että ohjelmista löytyy perinteisistä ja kritisoiduista kerrontatavoista poikkeavia aineksia; esimerkiksi pakolaisia haastatellaan paljon sen sijaan, että heidän kokemuksistaan kertoisivat pelkästään länsimaiset avustustyöntekijät ja selviytyjien kehys representoi afrikkalaiset aktiivisina toimijoina passiivisen uhrin roolin sijaan. Aineistoani ei voi kuitenkaan kutsua paremmaksi kehitysmaajournalismiksi, sillä ohjelmista nousee hallitsevasti esille niitä puutteita, joista mediaa on kritisoitu; esimerkiksi Darfurin kriisin syyt jäävät piiloon, väkivaltaisuus ja kurjuus määrittävät kehitysmaiden ihmisille tyyppilliseksi ja siedettäväksi elinoloiksi ja kriisin ratkaisumahdollisuudet kuvaillaan olemattomiksi.

SISÄLLYSLUETTELO

1	JOHDANTO	1
1.1	TUTKIMUSKYSYMUKSET JA TYÖN RAKENNE.....	2
2	DARFURIN KRIISI	3
2.1	KRIISIN SYYT.....	4
2.2	JULMAA SODANKÄYNTIÄ.....	5
2.3	PUUTTUMINEN TILANTEESEEN.....	6
3	TUTKIMUKSEN TEOREETTINEN VIITEKEHYS	7
3.1	REPRESENTAATIO.....	8
3.2	AFRIKKA ’TOISENA’.....	10
3.3	STEREOTYYPIT.....	12
3.4	IDENTITEETTI.....	14
3.4.1	<i>Erojen tekoa</i>	15
3.5	ETNISYYS JA ROTU.....	16
3.5.1	<i>Etnisyydestä</i>	16
3.5.2	<i>Rodusta</i>	17
3.5.3	<i>Rodullistamisesta</i>	18
3.6	RASISMI.....	19
3.6.1	<i>Tiedotusvälineiden rasismi</i>	20
4	JÄLKIKOLONIAALINEN TEORIA	21
5	KEHITYSMAAT LÄNSIMEDIASSA	24
5.1	KERTOMUKSIA KURJUUDESTA.....	27
5.2	KEHITYSMAAJOURNALISMIN GENRE.....	29
5.3	TELEVISION ERITYISPIIRTEITÄ.....	30
6	KRIISIEN REPRESENTAATIO	31
6.1	KEHITYSMAIDEN KRIISIEN HUOMIOTTA JÄTTÄMISEN SYITÄ.....	32
6.2	MEDIA HUMANITAARISISSA KRIISEISSÄ.....	35
6.3	TARINOITA SANKAREISTA JA UHREISTA.....	36
7	MITEN KEHITYSMAIDEN KRIISEISTÄ VOISI KERTOA TOISIN?	37
7.1	VASTAKEHYS.....	37
7.2	STEREOTYYPPIEN HORJUTTAMINEN.....	39
7.3	RAUHANTUTKIMUS.....	41
8	KEHYSANALYYSI	43
8.1	KEHYKSEN KÄSITE.....	44
8.2	AINEISTOLÄHTÖINEN TUTKIMUS.....	46
8.3	TOIMITTAJAN ROOLISTA JA KEHYKSISTÄ.....	47
8.4	VALTAKYSYMUKSIA.....	48
8.4.1	<i>Kansalaisjärjestöt uutena ensisijaisena määrittäjänä</i>	49
8.4.2	<i>Ajankohtaisohjelma toissijaisena määrittäjänä</i>	50
8.5	KEHYSTÄMISEN JA PERUSTELUN KEINOT.....	50
9	DARFURIN KRIISIN KEHYSTÄMINEN	51
9.1	AINEISTON KUVAUS.....	51
9.2	ANALYYSIN TOTEUTUS.....	53
9.3	LUONNOLLISUUDEN KEHYS.....	54
9.4	KURJUUDEN KEHYS.....	59
9.5	PAREMMAN ELÄMÄN KEHYS.....	62
9.6	SELVIYTYJIEN KEHYS.....	66
9.6.1	<i>Voiko maassa istuen kannatella yhteiskuntaa?</i>	69
9.7	KEHYSTEN SUHTEISTA.....	70

10	PAREMPAA JOURNALISMIA?	75
10.1	OHJELMIEN EROISTA RAUHANJOURNALISMIN KONTEKSTISSA.....	75
10.1.1	<i>Pakolaiset kertovat ja kertomuksia pakolaisista.....</i>	75
10.1.2	<i>Yhden osapuolen sota.....</i>	77
10.1.3	<i>Joidenkin sota jostakin viljelymaasta – puutteellisesta taustoituksesta.....</i>	81
10.2	TOIMIJAPOSITIOISTA JA STEREOTYYPEISTÄ.....	83
10.2.1	<i>Passiiviset pakolaiset ja aktiiviset avustustyöntekijät</i>	84
10.2.2	<i>Aitoa empatiaa vai tunteiden tirkistelyä?.....</i>	85
11	LOPUKSI	87
11.1	OLIKO AINEISTONI PAREMPAA JOURNALISMIA?	88
12	LÄHTEET	91

1 JOHDANTO

”Lapsia syntyy paljon näissä kehitysmaaolosuhteissa. Ja mihinpä ne synnytykset jäisi sitten katastrofin tullessakaan, että... Niin se tuntuu meidän näkökulmasta hurjalta, mutta...nämä... nämä äidit ja yhteisö on tottunu siihen, että heille se ei mitään uutta eikä, eikä hurjaa sinänsä ole. Ja heillä on kyllä hirveen hyviä selviytymiskeinoja kuitenkin olemassa siinä omassa yhteisössä, missä he elävät.” (Silminnäkijä, Yle TV2, 6.10.2005.)

Tutkin tässä työssä Sudanissa käynnissä olevan Darfurin kriisin representaatioita suomalaisessa televisioajankohtaisjournalismissa. Aihepiirin valintaan minua motivoi parikin seikkaa. Ensimmäinen niistä oli tuohtumus, jota tunsin nähtyäni vuonna 2005 Ylen lähettämän, Darfurin kriisistä kertoneen Silminnäkijä-ohjelman, josta yllä oleva lainaus on otettu. YK kutsuu Darfurissa yli seitsemän vuotta jatkunutta konfliktia yhdeksi maailman pahimmista humanitaarisista kriiseistä. Lukuisten kansalaisjärjestöjen ja muun muassa Yhdysvaltojen mukaan Sudanissa on käynnissä kansanmurha, jossa maan poliittinen johto ja sen ylläpitäjät ja tukemat sotilasjoukot pyrkivät ”puhdistamaan” maan luoteisosassa sijaitsevan Darfurin maakunnan mustista afrikkalaisasukkaista. Miten on mahdollista, että suomalainen ajankohtaisohjelma esittää katsojilleen, ettei tällaisissa olosuhteissa ole sudanilaisille mitään *uutta* tai *hurjaa* ja että darfurilaiset ovat *tottuneet* väkivaltaiseen kriisiin, jonka seurauksena on kuollut arviolta 300 000 ihmistä ja joka on ajanut katoistaan pakolaisiksi lähes kolme miljoonaa sudanilaista?

Ohjelman tuottaman närkästyksen olisi tietysti voinut kuitata toteamalla, että kyse oli taas kerran yhdestä perinteisestä jutusta. Länsimaisen median tapaa kertoa kehitysmaista niin normaali- kuin kriisiaikoinakin on kritisoitu jo vuosikymmeniä. Median on syytetty muun muassa asettavan kehitysmaat ja niiden ihmiset länsimaiden ja länsimaalaisten alapuolelle (ks. esim. Palosuo 2000), toistavan samoja stereotyyppisiä, negatiivisia ja yksinkertaistavia kerrontatapoja sekä vääristävän sotaraportoinnissaan kehitysmaiden todellisuutta ja kriisien luonnetta, syitä ja tapahtumia (ks. esim. Carruthers 2000 ja 2004; Keane 1996; Galtung & Vincent 1992; Moeller 1999; Johansson & Diesow 1993; Johansson 1994; De Waal 1997).

Kyseinen Silminnäkijä-ohjelma tuntui kuitenkin ensimmäisellä katsomiskerralla ehdottavan myös,

että darfurilaisilla on paitsi halua myös kykyä selviytyä kriisistä – ja vieläpä itse ja omien perinteidensä avulla. Lisäksi ohjelma puhui pakolaisleireillä syntyvistä darfurilaislapsista uusina toivon tuojina, ja ainaisen kurjuuskuvaston ja kuolemaa painottavien nälänhätäkertomusten (ks. De Waal 1997; Moeller 1999; Benthall 1993) sijaan Kyllä elämä kantaa -otsikolla nimetty ohjelma halusi ilmeisesti korostaa syntymän ihmettä, elämän jatkumista ja selviytymismahdollisuuksia. Ohjelma tuntui siten tarjoavan perinteisen, kehitysmaiden kärsimystä ja länsimaista avustustyötä sen ratkaisuna korostavan asetelman (ks. esim. Moeller 1999) lisäksi myös toisenlaista ”tietoa”. Minua alkoi kiinnostaa, missä suhteessa perinteiset ja vaihtoehtoiset näkökulmat olivat toisiinsa nähden. Työssäni minua onkin motivoinut halu tutkia sitä, onko suomalaisissa viime vuosien ajankohtaisohjelmissa pyritty ja onnistuttu kertomaan Darfurin kriisistä perinteisistä, puutteellisista ja kritisoiduista kerrontatavoista poikkeavasti – journalistithan toki ovat yleisesti tietoisia kehitysmaauutisointiin kohdistuneesta pitkäaikaisesta kritiikistä.

Työni pohjalla on ajatus, että sillä, miten kehitysmaiden kriiseistä, sodista ja inhimillisestä kärsimyksestä kerrotaan suomalaismediassa, on väliä. Uskon että medialla on paljon valtaa ja vaikutusmahdollisuuksia siihen, miten eri puolilla maailmaa tapahtuvat kriisit ja konfliktit ymmärretään ja sen kautta siihen, herääkö yleisössä ja poliittisissa päättäjissä halu puuttua kaukaiseen kärsimykseen. Olen yhtä mieltä rauhantutkimuksen ja -journalismin uranuurtajan Johan Galtungin (ks. esim. Galtung ja Vincent 1992) kanssa siitä, että median tulisi hyödyntää mielipidevaikuttajan rooliaan ja edesauttaa osaltaan sitä, että maailman kriiseihin ja konflikteihin puututtaisiin ja edistettäisiin siten maailmanlaajuista rauhaa.

1.1 Tutkimuskysymykset ja työn rakenne

Työssäni on kaksi ensisijaista tutkimuskysymystä:

- 1) Miten Darfurin kriisi representoidaan suomalaisissa ajankohtaisohjelmissa?
- 2) Kuinka representaatiot suhteutuvat kehitysmaajournalismin kritiikkiin?

Käsittelen näitä kahta kysymystä seuraavien toissijaisten tutkimuskysymysten avulla:

- Millaisia syitä ja ratkaisumahdollisuuksia kriisille esitetään?
- Millaisia toimijapositioneja ohjelmat rakentavat, ja miten eri toimijat esitetään suhteessa kriisin syihin, tapahtumiin ja ratkaisuihin?
- Millaista olisi hyvä kriisijournalismi ja näkyvyys ohjelmissa näitä toisin kertomisen tapoja?

Aluksi käyn läpi Darfurin kriisin historiaa, syitä ja tapahtumia. Kolmannessa luvussa erittelen tutkimukseni teoreettista viitekehystä ja käyn läpi työni aihepiirin kannalta olennaisia käsitteitä, joita ovat representaatio, toiseus, stereotyyppi, identiteetti, etnisyys, rotu ja rasismi. Käsitteiden määrittelyn jälkeen esittelen luvussa neljä jälkikoloniaalista teoriaa, joka liittyy olennaisesti työni aihepiiriin, kehitysmaiden representoimiseen länsimaissa. Luvuissa viisi ja kuusi käyn läpi kehitysmaajournalismin kritiikkiä ja sen esittämiä puutteita suomalaisten ja kansainvälisten tiedotusvälineiden tavoissa esittää kehitysmaita ja niissä tapahtuvia kriisejä. Esille tuodun kritiikin valossa pohdin seitsemännessä luvussa sitä, kuinka kriiseistä voisi kertoa tiedotusvälineissä toisin. Valitsin rauhanjournalismin ja stereotyyppien horjuttamisen keinot osaksi työni teoreettista viitekehystä, sillä halusin pitkäaikaisen kehitysmaajournalismin kritiikin ohella tuoda painavasti esille myös sen, että kehitysmaista ja niiden kriiseistä on mahdollista kertoa mediassa toisin. Luvussa kahdeksan käyn läpi tutkimusmetodiani kehysanalyysia. Sen jälkeen käyn luvussa yhdeksän läpi aineistostani esiin nousseita kehyksiä ja niiden suhdetta toisiinsa. Luvussa kymmenen erittelen aineistoni ohjelmia ja niiden eroja suhteessa rauhanjournalismiin ja stereotyyppien horjuttamisen tapoihin.

2 DARFURIN KRIISI

Sudanin luoteisosassa sijaitsevassa Darfurin maakunnassa on käyty vuodesta 2003 asti taisteluita Kansallinen pelastusrintama -nimisen löyhän kapinallisliittouman sekä maan hallituksen ja sen aseistamien ja tukemien janjaweed-joukkojen välillä. Taisteluissa on kuollut arviolta noin 300 000 ihmistä, ja 2,7 miljoonaa darfurilaista on joutunut pakenemaan kodeistaan maan sisäisiksi pakolaisiksi ja sadattuhannet naapurimaahan Tsadiin (Global Finland 2010; Human Rights Watch 2010). YK kutsuu Darfurin tilannetta yhdeksi maailman tämän hetken pahimmista humanitaarisista kriiseistä. Yli seitsemän vuotta kestänyt konflikti on levinnyt Sudanista naapurimaihin Tsadiin ja Keski-Afrikan tasavaltaan. Sudanin hallitus on antanut tukensa naapurimaiden kapinallisille, ja Darfurin kapinallisrintama puolestaan on saanut tukea Tsadin hallitukselta.

Kapinallisten tavoitteena on saada liittovaltion puitteissa itsehallinto Darfurin alueelle, joka on kooltaan noin viidesosa Sudanin kokonaispinta-alasta. Kriisin taustalla on kapinallisryhmien turhautuminen Darfurin alueen kehityksen pitkäaikaiseen laiminlyöntiin ja arabihallituksen harjoittamaan afrikkalaisten heimojen sortamiseen. Alueeseen kohdistuva sortopolitiikka huipentui 1990-luvulla sen jälkeen, kun maahan oli tullut uusi islamistinen hallinto vuonna 1989 (El-Battahani 2006, 39).

Etninen moninaisuus on Darfurille tyypillinen piirre. Alueen asukkaista 40 prosenttia on muita kuin arabeja (Global Finland 2010). Alkuperäisväestö on afrikkalaista, mutta osalla afrikkalaisryhmistä on arabijuuria. Täysin arabiroituisia on Darfurissa vähän, mutta arabeilla viitataan alueella ihmisiin, jotka puhuvat äidinkielenään arabiaa ja joskus niihin, jotka elävät nomadielämää. Arabiaa puhuvat kuitenkin myös muut, sillä alueen moninaisesta kielipohjasta huolimatta ryhmät kommunikoivat keskenään arabiaksi. Identiteettikysymyksiä ja etnisiä taustoja ei ole koskaan aiemmin painotettu alueella, kuten on tehty kahden viime vuosikymmenen aikana. (Ahmed 2006, 13; El-Battahani 2006, 39.)

Sekä taistelun osapuolet että kansainvälinen yhteisö ja media ovat selittäneet kriisin etnisenä konfliktina. Samalla alueen etnisten identiteettien rajojen häilyvyys on sivuutettu. Rajoja eri ryhmien välille on vedetty mielivaltaisesti, minkä seurauksena joistakin on tehty (puhtaasti) arabeja, toisista taas (puhtaasti) afrikkalaisia (El-Battahani 2006, 39). Todellisuudessa kapinallisryhmät eivät koostu pelkästään afrikkalaisista, ja hallituksen joukkoihin kuuluu myös afrikkalaisheimojen jäseniä. Silti hallituksen joukot ovat määrätietoisesti pyrkineet tappamaan ja siten ”puhdistamaan” Darfurin aluetta mustista afrikkalaisista, ja kapinallisryhmittymä puolestaan on korostanut afrikkalaista identiteettiä ja kehottanut ei-arabeja nousemaan vastarintaan. (Mt., 40.)

Median ja kansainvälisen yhteisön on kritisoitu heränneen Darfurin tilanteeseen aivan liian myöhään. Kriisin kehittymistä kyllä seurattiin sen alusta, helmikuusta 2003 saakka, mutta konfliktiin alettiin puuttua vasta lähes puolitoista vuotta myöhemmin, kesäkuussa 2004. Darfurin kriisiä on verrattu Ruandan vuoden 1994 kansanmurhaan, jota kansainvälinen yhteisö katsoi toimeettomana vierestä. Tässä luvussa erittelen Darfurin kriisin syitä, tapahtumia ja seurauksia.

2.1 Kriisin syyt

Darfurin kriisi sai alkunsa tilanteessa, jossa Sudanin eteläosissa käytyä, 21 vuotta kestänyttä sisällissotaa sissiliike SPLA:n ja Sudanin hallituksen välillä yritettiin saada päätökseen kansainvälisellä tasolla. Yli kaksi miljoonaa kuolonuhria vaatinut sota päättyi muodollisesti Naivashan rauhansopimukseen vuonna 2005. Pitkäaikaisen sodan rauhanneuvottelut veivät maailmanlaajuista huomiota pois Darfurin tapahtumista.

Järjestäytynyt aseellinen vastarinta alkoi Darfurissa jo vuonna 2001, ja Sudanin vapautusarmeijan SLA:n kanssa liittoutui pian toinen kapinallisryhmä, Oikeus- ja tasa-arvoliike, JEM. Kapinalliset vaativat alueelle autonomiaa liittovaltiojärjestelmän puitteissa, SLA:n tunnustamista poliittisena

liikkeenä ja kehitysprojektien käynnistämistä (Flint & De Waal 2005, 121). Kehitysprojekteista halutaan apua kuuden miljoonan ihmisen lukutaidottomuuteen sekä koulujen, veden jakelujärjestelmän, terveydenhuoltojärjestelmän ja koulutettujen poliisivoimien perustamiseen (mt., 125). Sittemmin SLA:sta on irtautunut oma kapinallisryhmä G19 ja JEM:stä Uusi pelastusrintama NRF. Kaikki kapinallisryhmät taistelevat hallituksen joukkoja vastaan, mutta vuodesta 2006 lähtien myös toisiaan vastaan. (Global Finland 2010.)

Darfurin kriisin taustalla on monia syitä. Näiden syiden purkaminen on kuitenkin jäänyt vähiin niissä kansainvälisissä poliittisissa ja humanitaarisissa tahoissa, jotka ovat yrittäneet hakea konfliktiin ratkaisua. Puutteellisen ymmärryksen takia konfliktin syynä pidetään lähinnä yksinomaan darfurilaisten marginalisoitumista Sudanissa, vaikka todellisuudessa kriisin taustalla on myös muita, yhtä olennaisia syitä: ympäristön rappeutumisen seurauksena syntynyt paikallisen tason taistelu luonnonvaroista, kriisin poliittinen tausta, jossa hallitus johtaa taisteluryhmiä, Darfurin rooli Afrikan geopolitiikassa ja globalisaation vaikutukset alueeseen. (Ahmed 2006, 11–12.)

Ahmedin ja Mangerin (2006, 55) mukaan kriisin juuret ovat kehityksen ja demokratian puutteessa. Suorat kriisiin vaikuttavat syyt ovat kilpailu maa-alueista, aseellinen ryöstely alueella, maan hallituksen tapa kohdella ihmisiä epätasa-arvoisesti ja luokitella heidät enemmän heimojen jäseniksi kuin kansalaisiksi sekä poliittisen eliitin vetämät mielivaltaiset rajanpiirrot heimojen ja heimohallintojen välille. Suorien syiden ohella kriisiä kiihdyttävät kuivuus ja aavikoituminen, naapurimaiden konfliktit ja niistä saapuvat pakolaiset sekä aseiden leviäminen.

2.2 Julmaa sodankäyntiä

Aseellinen konflikti puhkesi kevättalvella 2003, kun kapinalliset hyökkäsivät hallituksen sotilastukikohtiin. Kapinalliset olivat sodan alkuaikoina niskan päällä, sillä Sudanin armeija ei ollut harjaantunut aavikkosodankäyntiin. Hallitus alkoi kuitenkin pian yhdistää joukkoihinsa arabiheimoista värvättyjä janjaweed-taistelijoita ja loi siten sodalle etnisen ulottuvuuden.

Janjaweedit ovat viimeisen päälle varustettu puolisotilaallinen taistelujoukko, jolla on käytössään viestintälaitteita, runsaasti uusia aseita, raskasta aseistusta ja sotilasneuvonantajia (Flint & De Waal 2005, 127). Joukkojen rikollisuudella ei ole ollut sotavuosien aikana rajoja. Ne ovat teloittaneet siviilejä mielivaltaisesti, raiskanneet naisia ja tyttöjä, polttaneet taloja ja kyliä elinkelvottomiksi sekä tuhonneet niiden asukkaiden omaisuuden. Sudanin armeijan tiedustelupalvelu huolehtii

janjaweedien huollosta ja on ollut alusta saakka tiiviisti mukana hyökkäyksissä. (Human Rights Watch 2004.)

YK:n mukaan kodeistaan paenneita siviileitä on pommitettu myös kaupungeissa, joiden lähistöllä ei ole minkäänlaista kapinallisten toimintaa, ja hyökkäykset alueen asukkaita vastaan on muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta tehty ilman minkäänlaisia sotilaallisia perusteita (Flint & De Waal 2005, 131, 136). Sodasta hyötyy aina jokin osapuoli, ja inhimillisen kärsimyksen tuottaminen on sodankäynnin strategia. Darfurilaiskylienkin nälänhätä ja taisteluiden myötä syntyneet pakolaisleirit on tuotettu tahallisesti. Jo ennen sotaa köyhyudessa eläneet darfurilaiset ovat köyhtyneet entisestään samaan aikaan, kun janjaweedit ja turvallisuuselinten johtomiehet ovat rikastuneet sotatalouden avulla (mt., 139).

Taistelut, väkivaltaisuuDET ja raiskaukset ovat Darfurin alueella edelleen todellisuutta. Ihmisoikeusloukkauksia tapahtuu sekä kylissä että pakolaisleireillä. Kansainvälinen rikostuomioistuin ICC antoi maaliskuussa 2009 sotarikoksiin perustuvan virallisen pidätysmääräyksen Sudanin presidentille Omar Al-Bashirille. Sudanin hallitus vastasi pidätysmääräykseen häätämällä kansainvälisiä avustusjärjestöjä maasta. Humanitaarisen avun toimittaminen Darfuriin on sen jälkeen heikentynyt oleellisesti (Human Rights Watch 2010).

2.3 Puuttuminen tilanteeseen

Median ja kansainvälisten avustusjärjestöjen pääsy Sudaniin on ollut ongelmallista. Sudanin hallituksella on pitkäaikainen kokemus kansainvälisen avun jarruttamisesta, ja tätä kokemusta se on hyödyntänyt Darfurissakin. Flint ja De Waal (2005, 136–137, 139–140) ovat eritelleet esteitä, joita asettamalla Sudanin poliittinen johto on vaikeuttanut toimittajien ja avustustyöntekijöiden työskentelyä alueella. Avustustyöntekijöiden on pitänyt hankkia viisumi päästäkseen Sudaniin, matkustuslupa päästäkseen Darfuriin, päiväkohtainen matkustuslupa poistuakseen osavaltioiden pääkaupungeista ja polttoainelupa matkustaakseen Darfurissa paikasta toiseen. Kulkuneuvoja on takavarikoitu ja paikalle lähetettyjä lääkkeitä on viety testattavaksi sudanilaisiin laboratorioihin. Ulkomaalaisille toimittajille ei kriisin alkuaikoina myönnetty lainkaan viisumeita ja kotimainen media pyrittiin vaientamaan pidättämällä ja uhkailemalla toimittajia ja lakkauttamalla tiedotusvälineitä. Toimittajia ja ihmisoikeusaktivisteja on pidätetty ja sananvapautta rajoitettu edelleen viime kuukausien aikana (Human Rights Watch 2010).

Darfurin tilanne otettiin YK:n turvallisuusneuvostossa käsittelyyn ensimmäisen kerran toukokuussa

2004. Yhdysvaltain kongressi hyväksyi kesäkuussa 2004 maan silloisen ulkoministerin Colin Powellin linjauksen, jonka mukaan Darfurin tapahtumista tuli käyttää nimitystä kansanmurha. YK:n turvallisuusneuvoston asettama kansainvälinen tutkimuskomissio päätyi kuitenkin osaltaan toteamaan, ettei Sudanin hallituksen aikeille toteuttaa kansanmurhaa löytynyt todisteita. Komission raportin mukaan siviiliuhreja vaatineiden hyökkäyksien tavoitteena oli sotia kapinallisia vastaan. Sudan on raportin perusteella vedonnut siihen, ettei syytteille kansanmurhasta ole perusteita. (Tutkimuskomission raportista ks. esim. Flint & De Waal 2005, 159–160.) Vuodesta 2005 lähtien tehdyt useat rauhansopimukset eivät ole lopettaneet väkivaltaisuuksia alueella. Kaikkia kapinallisryhmiä ei ole saatu sopimusten taakse, ja myös hallituksen joukot ovat jatkaneet hyökkäyksiään kapinallisia ja siviilejä vastaan.

Yhdysvaltojen ja YK:n asettamat pakotteet Sudanille ovat olleet tehottomia, ja EU on ollut sanktiopolitiikassaan varovainen. Kiina on ilmaissut avoimesti sekä poliittisen että taloudellisen tukensa Sudanille. YK:n turvallisuusneuvoston pysyvänä jäsenenä Kiina vastusti pitkään rauhanturvajoukkojen lähettämistä Darfuriin. Turvallisuusneuvosto sopi kuitenkin yksimielisesti YK:n ja Afrikan Unionin yhteisestä rauhanturvaoperaatiosta UNAMIDista, joka aloitti toimintansa alueella alkuvuodesta 2008. Sudanin hallitus on rajoittanut UNAMIDin rauhanturvaajien liikkumista ja työskentelyä ratkaisevasti, eikä operaatiota ole pystytty levittämään alueelle tehokkaasti (Human Rights Watch 2010). Kymmeniä YK:n rauhanturvaajia on kuollut yhteenotoissa operaation aikana (mt.). Afrikan Unioni on linjannut rauhanaloitteita, joihin Sudanin hallitus ei kuitenkaan ole vastannut. Presidentti Al-Bashir julisti sodan päättyneeksi helmikuussa 2010 sen jälkeen, kun hallitus oli solminut tulitauon kapinallisryhmä JEM:n kanssa. Myöhemmin keväällä sopimus kuitenkin purkautui, ja taistelut jatkuvat edelleen. Humanitaarinen tilanne on Darfurissa katastrofaalinen, ja taistelut vaikeuttavat kansainvälisen avun perille saamista. Moni kansainvälinen järjestö on vetäytynyt alueelta taisteluiden takia. (Global Finland 2010.)

3 TUTKIMUKSEN TEOREETTINEN VIITEKEHYS

Tässä luvussa käsittelem tutkimukseni teoreettista viitekehystä ja määrittelen työni kannalta olennaiset käsitteet, joita ovat representaatio, toiseus, stereotyyppi, identiteetti, etnisyys ja rotu sekä rasismi. Luvussa neljä jatkan teoreettisen viitekehýkseni pohdintaa käsittelemällä jälkikoloniaalista teoriaa.

3.1 Representaatio

Ensimmäinen tutkimuskysymykseni koskee sitä, kuinka Darfurin kriisi representoidaan suomalaisissa ajankohtaisohjelmissa. Pohdin kehysanalyysin avulla, millaisia syitä ja seurauksia kriisille esitetään, minkälaisia ongelmia määritellään ja mitä ratkaisuja tilanteelle ehdotetaan. Olennaista tarkastelussani on myös, millaisia toimijapositioneja ja suhteita eri toimijoiden välillä ajankohtaisohjelmat rakentavat. Koska journalismin on kritisoitu esittävän Afrikan ja mustat afrikkalaiset hallitsevasti negatiivisessa valossa suhteessa länsimaihin ja valkoisiin, pidän tärkeänä analysoida sitä, kuinka eritotuiset ihmiset representoidaan ohjelmissa. Jäljempänä pohdin rodun käsitettä ja sen ongelmia sekä esitän perusteluja käsitteen käytölle. Nyt tarkastelen representaation käsitettä.

Representaatio on moninainen ja monikerroksinen käsite. Journalististen tekstien tutkimuksessa representaation käsitteellä viitataan siihen, miten ja millaisina ihmiset, tilanteet, tapahtumat, paikat ja esineet esitetään tekstissä, minkälaista todellisuutta niistä tämän esittämistavan kautta tuotetaan ja millaisin välinein sekä kenen näkökulmasta. Tekstillä viitataan tässä kohtaa ja koko tutkimuksessani Faircloughin (1997) tavoin myös kuviin enkä pelkästään verbaaliseen tekstiin.

Kun journalististen tekstien nähdään rakentavan todellisuutta – tai kuten Fairclough (1997, 136–137) asian ilmaisee, tuottavan omia muunnelmiaan todellisuudesta – eikä yksinkertaisesti heijastavan sitä, on kyse Stuart Hallin (1997a, 24–25) määritelmän mukaisesta kolmannesta eli konstruktionistisesta lähestymistavasta representaatioon. Representaation voi ymmärtää myös mimeettisenä tai intentionaalisenä. Mimeettinen viittaa siihen, että kieli heijastaa peilin tavoin kohteensa merkityksen juuri sellaisena kuin se on olemassa todellisuudessa. Intentionaalinen lähestymistapa taas lähtee siitä, että puhuja tai kirjoittaja asemoi oman merkityksensä maailmaan kielen kautta. (Mt.) Tutkimukseni näkökulma on konstruktionistinen; todellisuutta rakennetaan kielen käytön kautta, eikä asioilla ole itsestään olemassa merkitystä, vaan ne määritellään representaatiojärjestelmissä.

Representaatiot eivät ole vain subjektiivisia, vaan kuvalliset, äänelliset ja verbaaliset esitykset ovat kulttuurin yhteisesti jaettua rakennusainetta. Näin ollen myös niiden tulkinta on kulttuurisidonnaista. Kulttuuri määritelläänkin joskus yhteiseksi merkityksiksi, sillä sosiaalisen yhteiselon ehtona on, että yhteisön jäsenet tulkitsevat maailmaa ainakin suunnilleen samalla tavalla. (Seppänen 2005, 82, 85.) Sillä, millaista todellisuutta representaatio tuottaa omasta ja toisista kulttuureista, on väliä. Termillä representaation politiikka viitataan siihen, että tavoilla, joilla

ihmisiä esitetään, on todellisia seurauksia heidän elämäänsä, oikeuksiinsa ja asemaansa yhteiskunnassa sekä heidän identiteetteihinsä ja niiden välisiin eroihin (Hall 1992c).

Mediatekstit tekevät usein silmälle ja mielelle läsnä olevaksi jotakin sellaista, joka ei ole osa yleisön omaa elinpiiriä. Representaatio astuu silloin esittämänsä kohteen tilalle ja korvaa välittömän vuorovaikutuksen tarjoten yleisölle yksisuuntaisen tirkistelykanavan vieraaseen kulttuuriin (Seppänen 2005, 82–83). Pietikäisen (2000, 46) mukaan representaatiot jostakin tietystä ryhmästä voivat olla niin yksipuolisia, ettei ryhmä tunnista niistä itseään. Samaan aikaan muut voivat ottaa kuvaukset todesta ja käyttäytyä niiden mukaan. Representaatio saattaa tuottaa esimerkiksi rodullistetun tietämyksen toisen kulttuurin edustajista, ja tämä tuotettu tieto yhdistyy vallankäytön tapoihin (Hall 1997b, 259–260).

Representaatioissa onkin aina kyse vallasta, ja valtaan liittyvät aina epätasa-arvoiset suhteet. Mahdollisuus representoida joku tai jokin tietyllä tavalla ja siten tuottaa muille tietämystä tästä kohteesta, on valtaa. Kuten Fiske (2003, 144–148) toteaa, esimerkiksi televisiouutisten valta esittää maailma tietyllä tavalla on samalla valtaa kartoittaa maailma tietyllä tavalla. Edward Said korostaa tunnetussa teoksessaan *Orientalism* (1978), etteivät eurooppalaiset suinkaan kuvanneet Lähi-itää sellaisena kuin se oli, vaan eurooppalainen kulttuuri tuotti orientin ”poliittisesti, sosiologisesti, sotilaallisesti, ideologisesti, tieteellisesti ja kuvitteellisesti” luomansa orientalistisen diskurssin kautta (Said 2003, 3). Frantz Fanon (1967) puolestaan erittelee tapoja, joilla Euroopassa ja Yhdysvalloissa on johdonmukaisesti toisetutettu Afrikkaa, Aasiaa ja Latinalaista Amerikkaa. Valtautuvuuden takia representaatioiden tutkimuksessa tulee Seppäsen (2005, 83) mukaan pohtia, kenen lähtökohdista representaatio rakennetaan ja kenen hallussa ovat esittämisen välineet, mitkä seikat määrittelevät, mitä esitetään sekä miten representaation kohteet voivat vaikuttaa omaan näkyvyyteensä.

Representaatiot siis esittävät väitteitä elämästämme todellisuudesta ilman, että ne kuitenkaan ovat realismia (Grossberg, Wartella & Whitney 1998, 179). Siten tiedotusvälineiden välittämä kuva esimerkiksi Afrikasta ei ole ”todellinen”, vaan kuvaus, jonka merkitykset on synnyttänyt jokin taho omista intresseistään, historiastaan ja kulttuuristaan käsin. Samalla, kun representaatio tuottaa merkityksen tapahtumalle, esineelle tai ihmisille kielen ja/tai kuvan kautta, se muuttaa kohdettaan (Pietikäinen 2000, 46). Journalismi muokkaa todellisuutta niiden valintojen kautta, joita tehdään tekstin tuottamisen eri vaiheissa aina aiheen valinnasta siihen saakka, kun juttu muotoillaan lopulliseen julkaisuasuunsa. Ajankohtaisohjelmien kohdalla tehtyjä valintoja ovat muun muassa se, mistä aiheesta ohjelma tehdään, ketkä ja mikä paikka otetaan konkretisoimaan kyseistä aihetta, kuka

valituista henkilöistä saa puhua ja kuka näkyy ainoastaan kuvissa, miten kuvatut pätkät leikataan ja mihin järjestykseen ne laitetaan ohjelmassa sekä minkälaisia kuvia ja puheita leikataan ruudulle samanaikaisesti tukemaan toisiaan.

Journalistisen prosessin lopputulos, julkaistava representaatio, on monen tekijän yhteistyön ja valintojen tulosta. Kuitenkin, kuten Seppänen (2005, 253–254) korostaa, kaikki eivät ole tasa-arvoisessa asemassa päättämässä lopputuloksesta – tosin kukaan ei ole myöskään täysin suvereenissa asemassa sen valinnassa, mitä ja miten esitetään. Journalistiset representaatiot peittävät yleensä jälkensä; emme tiedä, miten ne on tehty, millaista keskustelua toimituksissa on käyty ja miksi juuri tietyt asiat on nostettu esille (mt., 214).

Vaikka näen, että sillä, miten Afrikan kriiseistä kerrotaan suomalaisissa tiedotusvälineissä on väliä, en suinkaan ole sitä mieltä, että yleisö koostuu passiivisista ihmisistä, joiden pään sisälle tiedotusvälineillä on valtaa istuttaa juuri niitä mielikuvia ja käsityksiä, joita ne tarkoituksella ja tahattomasti luovat. Mediatekstit ovat monimerkityksisiä, ja niitä tulkitaan monin eri tavoin – tulkitsijasta riippuen. Tutkimukseni tavoitteena ei olekaan esittää mitään yhtä oikeaa tulkintaa aineistoni ajankohtaisohjelmista, vaan mahdollisia tulkintoja. Ajattelen kuitenkin, että osa esittämistäni tulkinnoista on todennäköisiä, yleisiä tulkintoja. Tätä perustelen sillä, että esimerkiksi jonkin asian toistuvuus läpi aineiston lisää tietynlaisen tulkinnan todennäköisyyttä. Lisäksi esimerkiksi toimittajan spiikin päälle voidaan leikata kuvituskuvaa, joka ohjaa tulkitsemaan sanoja tietyllä tavalla. Toisaalta kuva ja puhe voivat olla keskenään hyvinkin ristiriitaisia, mikä voi viedä puheelta uskottavuutta.

3.2 Afrikka 'toisena'

Yksi representaation keskeisistä strategioista on toiseksi tekeminen (*othering*). Toiseuden käsite on työssäni olennainen, koska sen avulla representaatioiden tutkimuksessa hahmotetaan jaotteluja ja suhdetta tutun ja vieraan eli ”meidän” ja ”heidän” välillä sekä tapoja, joilla tuttu asettuu edustamaan normia ja vieras poikkeusta. Kuten Löytty (2005, 162) toteaa, toiseuden käsitteen avulla voi kuvata arvottavaan hierarkiaan perustuvaa valtasuhdetta, jossa joku tai jokin ymmärretään erilaiseksi ja samalla toista alemmaksi.

”Vierasta arvioitaessa esille nousevat pikemmin poikkeavat kuin ’tavalliset’ piirteet tai ominaisuudet, pikemmin erot kuin yhdistävät asiat. Tyypillistä toiseutta tuottaville eroille on myös se, että yhden eron (esim. ihonvärin) tunnistaminen aktivoi koko joukon muita eroja, jotka esiintyvät yleensä tuohon eroon liitettyinä stereotyyppisinä käsityksinä (kuten käsitys

tummaihoisten ihmisten laiskuudesta ja seksuaalisuudesta).” (Mt.)

’Toinen’ on aina representaation tuotetta. ’Toiselle’ valittuun ja annettuun muotoon liittyy aina diskursiivista valtaa, joka toiseksi tekevällä osapuolella ja sen sosiaalisella järjestyksellä on siihen osapuoleen nähden, josta se on tehnyt itselleen ’toisen’; kyse ei siis ole ”luonnollisten” toiseikkojen kuvaamisesta, vaan itse tiedon tuottamisesta (Fiske 2003, 135; Hall 1992a, 304). Kehitysmaiden toiseuttaminen tapahtuu Fiske (mt., 136) mukaan kahdella tavalla. Ensinnäkin rikkaiden teollisuusmaiden luoma sosiaalinen järjestys käyttää hyväkseen niin sanottuun ”kolmanteen” maailmaan liittyviä merkityksiä, joilla on ääneen lausumattomana kääntöpuolenaan merkitys ”ensimmäisen” maailman yliveraisuudesta. Toinen kehitysmaiden toiseuttamisen tapa on esittää kolmas maailma maastona, jossa ensimmäinen maailma voi säädyllyisesti harjoittaa vallankäyttöään. ’Toisen’ representoiminen on siten oman vallan representoimista toisen kautta.

Jälkikoloniaalisen teorian kentällä korostetaan, että eteläisen pallonpuoliskon ihmisistä on tehty länsimaisin silmin katsottuna ’toisia’ koloniaalisista ensikohtaamisista lähtien. Eurooppalaisilla on ollut tarve asettaa Afrikka omaa yliveraisuuttaan korostavaksi taustaksi, ja käsitys länsimaalaisuudesta on edellyttänyt sille vastakkaisen ’toisen’ olemassaoloa. Millerin (1985) mukaan lännen luomassa afrikanistisessa diskurssissa Afrikka esiintyy tyhjänä pimeytenä, johon länsi projisoi pelkonsa ja toiveensa. Löytty (1997) korostaa, että ”Afrikan pimeys”, jota vasten ja jonka avulla on rakennettu kuvaus lännen yliveraisuudesta, on ollut itse asiassa ”valkoista pimeyttä” eli eurooppalaisten siirtomaaisäntien varta vasten ja tarkoitushakuisesti Afrikkaan ”viemää”.

Mikä sitten on se ’länsi’, joka tekee representaatioissaan Afrikasta ’toisen’? Länsi ei ole maantieteellinen käsite, sillä mikä tahansa maapallon kolkkan voi olla idässä tai lännessä riippuen siitä, mikä paikka valitaan maailman keskipisteeksi, josta asiaa tarkastellaan. Hall (1992b, 276–277) korostaakin länttä historiallisena ja diskursiivisena konstruktiona. Länsimaisella tarkoitetaan yleensä kehittyneitä, teollistuneita, kaupungistuneita, maallistuneita ja moderneja yhteiskuntia, jotka syntyivät 1500-luvun alun tietämillä. Lännen mielletään ilmentävän modernia. On huomattava, ettei länsi tarkoita vain Eurooppaa ja Yhdysvaltoja ja ettei kaikki, mitä niistä löytyy, ole välttämättä länttä (Löytty 1997, 18). Hallin (1992b, 277) mukaan lännen käsitteellä on neljä käyttötarkoitusta. Ensinnäkin se on ajattelun väline, jonka avulla voi luokitella yhteiskuntia. Toiseksi käsite toimii osana representaatiojärjestelmää synnyttämällä mielikuvia. Kolmanneksi se selittää eroja tarjoamalla vertailumallin. Neljänneksi se toimii ideologiana tuottamalla tietynlaista

tietoa.

Lännen ymmärrys itsestään, sen identiteetti, on syntynyt niiden prosessien kautta, jotka ovat muokanneet läntisistä maista tietynlaisia yhteiskuntia, mutta yhtä oleellisesti sen kautta, kuinka länsi on representoinut itsensä suhteessa 'toisiin' (Hall 1992b, 279). Hall (1999) esittää edelleen, että käsitys länsimaalaisuudesta on edellyttänyt etenkin mustiin ihmisiin kohdistuvan toiseuden olemassaoloa. Kuvaa meistä on rakennettu me ja muut -diskurssin kautta. Kyseinen diskurssi eli puhetapa yksinkertaistaa ja representoi yhdeksi ja samaksi sellaista, mikä todellisuudessa on hyvin eriytyntä, kuten Afrikan eri maat ja kulttuurit tai länsimaat ja niiden kulttuurit.

Jälkikoloniaalisen teorian mukaan monet siirtomaaimperialismissa vaikuttaneet valtahierarkiat ja Afrikan toiseus vaikuttavat vieläkin erilaisissa kulttuurisissa teksteissä, kuten televisio-ohjelmissa, mainoksissa ja kirjallisuudessa (Löytty 1997, 11). Hallin (1992b, 308) mukaan kulttuurisissa teksteissä tuotetaan koloniaalisia suhteita ja konstruoidaan toiseutta neljällä diskursiivisella strategialla: Afrikkalaisten idealisaation kautta tuotetaan kuvauksia esimerkiksi jaloista villeistä. Toiseksi afrikkalaisiin projisoidaan halua tai rappiota koskevia fantasioita. Kolmanneksi eroille ei haluta tai kyetä antamaan arvoa. Neljänneksi tekstit toistavat eurosentristä maailmankuvaa. Eurosentrismi eli Eurooppa-keskeisyys tarkoittaa sitä, että eurooppalainen kulttuuri nähdään ”normaalina” oletusarvona ja että muita kulttuureja arvotetaan eurooppalaisten mittapuiden mukaan. Löytyn (1997, 57) mukaan kulttuuriset tekstit noudattavat eurosentristä kielioppia, jolla on kolme piirrettä. Ensinnäkin Afrikka on mykkä, mikä viittaa siihen, että muut kuin afrikkalaiset määrittelevät maanosalle annettuja merkityksiä. Toinen piirre on, että nämä merkitykset tulevat toiseudesta. Kolmanneksi tämä toiseus perustuu vastakohtapareille.

3.3 Stereotyypit

Stereotyypit ovat yksinkertaistettuja ja kärjistettyjä representaatioita. Niiden toimivuus perustuu siihen, että ne pelkistävät ihmisiä ja ihmisryhmiä. Yksilöitä ja ryhmiä ei esitetä ominaisuuksiltaan moninaisina, vaan yksiulotteisina määrittelemällä heidän olemuksensa muutamien valikoitujen piirteiden kautta. Ihmiset tungetaan stereotyyppien avulla samaan muottiin, ja heistä tehdään yhtenäinen joukko. Tietyistä piirteistä tulee todisteita, joiden perusteella kohde tunnetaan (Hall 1992b, 308). Stereotyypit ovat yksinkertaisuudessaan helppotajuisia, mutta samalla ne tiivistävät sisäänsä suuren määrän monimutkaista tietoa ja lisämerkityksiä (Dyer 2002, 47). Hall (1999, 190) tuo esille lisäksi stereotyyppien jähmettävän luonteen; niiden kautta tietylle ryhmälle määritellyt ominaisuudet nähdään pysyvinä, ainiaan paikkansa pitävinä ja muuttumattomina.

Stereotyypit ovat tehokkaita, koska niiden paikkansapitävyydestä vallitsee kussakin kulttuurissa yhteisymmärrys. Stereotyyppiä ei tarvitse erikseen todistella, koska niiden oletetaan ilmaisevan yleisesti hyväksytyjä ja jaettuja käsityksiä. Tällainen yhteisymmärrys on harhakuva, koska sen sijaan, että stereotyyppi syntyisi sitä edeltävässä todellisuudessa, käsitykset sosiaalisista ryhmistä saadaan enimmäkseen juuri stereotyypeistä itsestään. (Dyer 2002, 50.) Stereotyypeistä tulee usein itseään täyttäviä ennustuksia, ja erityisen voimakkaasti ne vaikuttavat silloin, kun vastaanottajalla ei ole omakohtaista kokemusta stereotyypin kohteesta (Pieterse 1992, 11; Kivikuru 1995, 101).

Stereotyyppiä tarvitaan, jotta ihmiset voivat käsittää ja merkityksellistää maailmaa ympärillään sekä luoda sosiaalista järjestystä. Walter Lippmann (1922) on määritellyt stereotyypit ihmisten tavaksi korvata todellisuuden sekaannusta järjestyksellä. Lippmann puhuu stereotyypeistä eräänlaisena oikopolkuna tiedon ja merkityksen tuottamisessa. Richard Dyer (1977, ks. Hall 1999, 189–190) on tuonut esille, että ymmärtääkseen maailmaa ihmisten on välttämätöntä tyyppitellä eli sijoittaa ihmisiä, tapahtumia ja esineitä omiin kategorioihinsa. Siten esimerkiksi ihmiset hahmotetaan niiden roolien kautta, joita kyseinen henkilö toteuttaa. Rooleja voivat olla esimerkiksi nainen, äiti, poliisi ja pakolainen. Tyyppi on helposti muistettava ja ymmärrettävä ja siten yksinkertainen luonnehdinta, jossa muutamia piirteitä nostetaan etualalle ja jossa muutos tai kehitys pidetään minimissään (mt., 190). Stereotyypeissä tartutaan muutamiin tällaisiin luonnehdintoihin eli tyyppeihin, liioitellaan ja yksinkertaistetaan niitä, ja asetetaan ne määrittelemään kokonaisuudessaan henkilön ominaisuuksia (mt.). Löytyn (1997, 31–32) mukaan erityisesti afrikkalaisten kuvaamiseen liittyy pyrkimys nyanssien ja hämmennystä herättävien yksityiskohtien minimoimiseen ja tiettyjen piirteiden korostamiseen.

Kaikissa yhteiskunnissa ja kulttuureissa luodaan ja käytetään stereotyyppiä. Niiden kautta määritellään ja uusinnetaan itseä ja muita sekä sitä, mikä on normaalia ja hyväksyttävää ja mikä taas ei. Stereotyyppien sosiaaliset seuraukset ovat usein kuitenkin negatiivisia, koska ne kantavat monesti mukanaan aineksia, joista heijastuu perifeerisyys sekä ylemmyyden ja alemmuuden määrittävä hierarkia; niissä on mukana joko ääneen lausuttuna tai rivien välissä arvoasetelma, ja ne voivat johtaa vieraiden karsastukseen ja joskus rasismiinkin (Kivikuru 1995, 101). Stereotyypit liittyvät siten aina vallankäyttöön ja eriarvoisuuteen. Niiden avulla määritellään, ketkä ovat normaaleja ja ketkä ulkopuolisia (Klapp 1962; Dyer 2002, 50, 52; Hall 1999, 190–191). Valtaasetelmat määräävät sen, kenellä on oikeus muotoilla sellaisia stereotyyppioita, jotka saatetaan myös muiden tietoon ja käyttöön (Dyer 2002, 50).

Kun todellisuuden kaaokseen luodaan järjestystä stereotyyppien avulla, uskotaan yleensä oman

järjestyksen absoluuttisuuteen ja varmuuteen. Tämä usko kieltäytyy tunnistamasta kyseisen järjestyksen puutteita, osittaisuutta, suhteellisuutta ja häilyvyyttä. (Dyer 2002, 47.) Etnisyyttä ja rotuja tuotetaan stereotyyppien kautta luomalla eroja: mustat ovat tietynlaisia ja valkoiset toisenlaisia. Rodut ja etnisyydet eivät ole luonnollisesti toisistaan erillisiä, pysyviä ja tunnistettavia, mutta kuten Dyer (mt., 53) toteaa, stereotyyppit tekevät kohteistaan pysyviä, vakaita ja eriytyneitä, vaikka ne todellisuudessa ovat epävakaita ja huomattavan paljon lähempänä normia kuin vallitseva arvojärjestelmä haluaa myöntää.

3.4 Identiteetti

Representaatioiden kautta on tutkittu paljon median vääristymiä, manipulaatiota ja ideologiaa. Sen sijaan vähemmän huomiota on kiinnitetty siihen, millaisia identiteettejä ja suhteita representaatiot rakentavat. (Fairclough 1995, 17.) Kaikki ja jokainen nähdään identiteetin kautta. Taistelu ja neuvottelu identiteeteistä tapahtuu monella tasolla: globaalilla, kansallisella, lokaalilla ja henkilökohtaisella. (Pietikäinen 2000, 21–22.) Hallin (1995) mukaan identiteetit ovat pisteitä, joissa ihmiset kiinnittyvät tilapäisesti niihin subjektiasemiin, joita diskursiiviset käytänteet heille rakentavat. Kulttuurinen identiteetti viittaa siihen, että ihmisten (niin oman itsensä kuin muidenkin) katsotaan kuuluvan joihinkin selvärajaisiin etnisiin, rodullisiin, kansallisiin, kielellisiin tai uskonnollisiin kulttuureihin. Nämä identiteetit eivät ”sijaitse” ihmisten geneeissä, mutta niiden ajatellaan olevan osa tietyn ihmisen ja ihmisryhmän luontoa. (Hall 1999, 19, 45.)

Representaatiot kulttuurisena ja poliittisena prosessina osallistuvat yksilöllisten ja kollektiivisten identiteettien ja erojen rakentamiseen (Pietikäinen 2000, 46). Identiteetit muodostuvat aina representaation sisällä, eivät sen ulkopuolella, ja identiteettejä luodaan jatkuvasti kuvien ja kertomusten kautta visuaalisissa ja kirjoitetuissa teksteissä sekä päivittäisissä puheissa ja puheenaiheissa (Hall 1999, 250; Rattansi 1994; Pietikäinen 2000, 47). Paitsi että representaatio tuottaa merkityksiä, se asemoi meidät subjekteina. Se auttaa ottamaan selvää kokemuksistamme ja siitä, keitä olemme sekä luo mahdollisuudet sille, mitä me voimme olla ja miksi me voimme tulla. Representaatiot rakentavat identiteettien kautta valta-asemia ihmisten välille. Ne kertovat, kuka on oikeutettu puhumaan, kenen puolesta ja kenelle. (Woodward 1997; Hall 1999, 250; Rattansi 1994, 58.)

Identiteetit eivät ole pysyviä, vaan alati muuttuvia ja pirstaleisia. Lisäksi identiteetti on aina suhde eikä yksilön tai ryhmän määrittelemä eksistentiaalinen ominaisuus (Slätis 1998). Tämä viittaa siihen, että identiteetti rakentuu aina suhteessa toisiin identiteetteihin eikä ole olemassa jossakin

yksin ja irrallisena. Ohjelmien analyysissä tarkastelen sitä, minkälaisia identiteettejä Darfurin kriisin toimijoille rakentuu suhteessa muihin toimijoihin.

Pietikäinen (2000, 22) on koonnut yhteen useiden teoreetikoiden näkemyksiä identiteettien määrittelyn poliittisesta luonteesta. Ensinnäkin identiteettien määrittelyillä on vaikutusta ihmisten elämään, koska ne vaikuttavat rooleihin, asemiin ja oikeuksiin yhteiskunnassa. Toiseksi, koska identiteetit ovat rakennettuja eivätkä pysyviä ja luonnollisia, myös niiden määrittelykriteerit ovat poliittisen päätöksen tulosta. Näillä päätöksillä on historiallisia, taloudellisia, sosiaalisia ja kulttuurisia motivaatioita. Kolmanneksi identiteetit ja erot rakentuvat ja ovat seurausta laajemmista sosiaalisista, poliittisista ja kulttuurisista muutoksista.

3.4.1 Erojen tekoa

Identiteettien muokkautumiseen vaikuttaa keskeisesti se, kuinka ihmiset esitetään ja miten representaatiot käyttävät historian, kielen ja kulttuurin tarjoamia resursseja. Identiteettien määrittelyssä suljetaan samalla vaihtoehtoisia identiteettejä pois (Butler 1993, 206–207). Identiteetin rakentaminen tarkoittaa aina myös eron rakentamista, ja identiteetit ovatkin ennen kaikkea eron merkitsemisen ja poissulkemisen tuotteita (Hall 1999; Jenkins 1996, 4; Woodward 1997, 1-2).

Erolla on ambivalentti luonne; se on yhtä aikaa positiivinen ja ehdottoman tärkeä ja toisaalta negatiivinen ja vaarallinen. Hallin (1997b) mukaan ero on tarpeellinen ainakin kolmesta syystä. Ensinnäkin kaikki identiteetit on rakennettu eron kautta, koska identiteetti voidaan määritellä vain suhteessa muuhun. Toiseksi ero muihin nähden on tärkeä ryhmän tunteelle ainutlaatuisuudesta, itseidentifikaatiosta, solidaarisuudesta ja poliittisesta motivaatiosta. Kolmanneksi merkitykset vaativat eroja. Vaarallinen ero on siksi, että se voi marginalisoida ne, jotka on määritelty toiseksi tai ulkopuoliseksi. Muiden ryhmien tai ominaisuuksien poissulkeminen ja asettaminen syrjään itsestä voi johtaa ryhmään kuuluvien ihmisten ja piirteiden negatiiviseen arvottamiseen.

Jokainen kulttuuri on riippuvainen siitä, että se luokittelee asioita ja antaa niille siten merkityksiä. Eron merkitseminen on perusta sille symboliselle järjestykselle, jota kutsumme kulttuuriksi. (Hall, 1997b, 236.) Luokittelun tärkeydestä kertoo Mary Douglasin (1966/1997) huomio siitä, että asian pulpahtaminen esiin ”väärässä” kategoriassa hämmentää. Erotteluja voidaan perustaa moniin asioihin, kuten kansallisuuteen, sukupuoleen, uskuntoon tai etnisyyteen. Eron rakentaminen on aina poliittista ja voi aiheuttaa poliittista, sosiaalista ja taloudellista syrjintää. Etnisellä erottelulla ja

vastakohtapareilla on perusteltu myös muun muassa Sudanin, Ruandan ja Bosnian sotia.

3.5 Etnisyys ja rotu

3.5.1 Etnisyydestä

Käsitteillä etnisyys ja rotu on paljon yhtäläisyyksiä, ja niiden mainitsemisella saatetaan pyrkiä kuvailemaan samaa ominaisuutta ihmisissä. Itse asiassa etnisyys on tullut sekä tieteelliseen tekstiin että arkisempaan kielenkäyttöön korvaamaan monin tavoin ongelmalliseksi osoittautunutta rodun käsitettä; etnisyydestä on tullut korrektimpi tapa puhua kansallisuuksista ja kulttuurisista tai ulkonäöllisistä eroista (Huttunen 2005, 123). Käsitteet eroavat käytöltään toisistaan siinä, että rodun käsitteellä painotetaan usein fyysisiä ja siten näkyviä eroja ihmisten välillä, kun taas etnisyydestä puhuttaessa keskitytään ennemminkin kulttuurisiin eroihin (Jenkins 1997, 74; Anundi 2007, 30).

Etnisyydellä tarkoitetaan yleensä kulttuuriin perustuvaa erottelujärjestelmää; ihmiset erottautuvat itse muista ja tekevät eroja muiden välille kulttuurisin välinein. Kulttuurinen erityisyys merkityksellistyy siten suhteessa toisiin, joista erottaudutaan. Etnisesti määritellyllä ryhmällä oletetaan olevan tavalla tai toisella yhteinen alkuperä (Huttunen 2005, 117). Lisäksi etnisyys liitetään yleensä toisten mutta ei oman ryhmän ominaisuudeksi (Pantti 2004, 247–248).

Etnisyys ymmärretään usein luonnolliseksi ja itsestään olemassa olevaksi, minkä vuoksi sen avulla selitetään muita ilmiöitä. Esimerkiksi muualla tapahtuvien konfliktien selittäjäksi nostetaan usein etnisyys. Jo pelkkä etnisiksi nimettyjen ryhmien rinnakkaiselo on ymmärretty konfliktin syyksi muun muassa Ruandan ja entisen Jugoslavian alueen sodissa. (Huttunen 2005, 120.) Myös Darfurin kriisistä puhutaan tiedotusvälineissä hallitsevasti etnisenä, arabien ja mustien afrikkalaisten välisenä kriisinä, vaikka taisteluiden syyt ovat paljon moninaisemmat ja etniset rajat alueella itse asiassa häilyvät, kuten toin esille luvussa kaksi.

Pieterse (1997, 71, ks. Carruthers 2004, 165) korostaakin, että sen sijaan, että etnisyys asetetaan konfliktin selittäjäksi, se pitäisi selittää. Myös Hall (1999, 54) korostaa, että etnisyyden käsite tulee irrottaa geeneistä ja nähdä työkaluna representaation politiikassa. Kun etnisyys määritellään konstruktionistisesti, etnisten ryhmien ei nähdä perustuvan luonnollisiin ja objektiivisiin eroihin, vaan etnistä identiteettiä nähdään luotavan ja uusinnettavan jatkuvasti (Huttunen 2005, 125).

Vaikka etnisyyden käsite on pyritty erottamaan rodun käsitteestä korostamalla kulttuuria ja

itseäärittelyä fyysisten piirteiden ja ryhmän ulkoapäin tehdyn luokittelun sijaan, Huttunen (2005, 133) toteaa, että nämä kaksi käsitettä liukuvat helposti toisiaan kohden. Esimerkiksi ajatus etnisen ryhmän yhteisestä alkuperästä liikuttaa käsitettä rodullisen ja rodun puoleen. Konfliktitilanteissa käy usein niin, että ero dramatisoidaan ja kiinnitetään luontoon. Näin ollen tietty kulttuuri kiinnitetään tiettyyn ihmisryhmään ja kyseisen ryhmän ihmiset mielletään tuon kulttuurin myötäsyntyisiksi ja luontaisiksi kantajiksi. Kun kulttuurierot ymmärretään muuttumattomiksi ja olemuksellisiksi, lähestytään rodullistavaa ajattelua.

3.5.2 Rodusta

Rodun käsitteellä on pitkä historia ja useita eri merkityksiä ja käyttötarkoituksia. Pietikäinen (2000, 31) on vetänyt yhteen eri kirjoittajien määrittelemiä käyttötarkoituksia ja toteaa, että niille on yhteistä se, että ne luokittelevat ihmisryhmiä ja että ryhmien välisten suhteiden luokitukset, artikulaatiot ja luonnollistaminen ovat yleensä toisille hyödyllisiä ja toisille haitallisia. Nykyään mielipiteet jakautuvat siinä, onko rodun käsitteen käyttäminen ylipäänsä sopivaa tai perusteltua.

Rotuajattelun pohjana on usko, että ihmiset voidaan järjestää ja kategorisoida keskenään hierarkkisiin rotuihin samoin kuin eläimet. Rodut voidaan tällaisen ajattelutavan mukaan tunnistaa jäsentensä tiettyjen tyypillisten ulkoisten piirteiden ja henkisten ominaisuuksien perusteella. Ihmisiä on luokiteltu biologialla perustellun rotuajattelun avulla erityisesti 1800-luvulla darwinismin aikaan ja myöhemmin fasismin aikakautena. Rotu ei kuitenkaan ole biologisesti tai geneettisesti selitettävissä, eikä sillä ole minkäänlaista tieteellistä perustaa (ks. esim. Hall 1992a, 296). Tieteellisen pohjan ja uskottavuuden puutteen takia rodun käsite onkin monin paikoin kyseenalaistettu, ja sen käyttöä on kritisoitu sillä perusteella, että se uusintaa ja ylläpitää uskomusta ihmisryhmän jakaantumisesta hierarkkisesti järjestäytyneisiin rotuihin (Pietikäinen 2000, 34).

Vaikka rodun käsite on biologisesti epäolennainen, ajatus eri roduista on silti tärkeä osa yleistä ymmärrystä ihmislajista, ja ihmisiä luokitellaan edelleen rotujen avulla. Rotua käytetään toteamaan eroja ihmisten välisissä fenotyypillisissä piirteissä ja selittämään kulttuurisia, sosiaalisia ja taloudellisia eroja maailmassa. (Pietikäinen 2000, 33–34.) Anna Rastaa (2005, 85) mukaan jako valkoisiin ja ei-valkoisiin on säilynyt länsimaissa keskeisenä luokittelukriteerinä, vaikka raja näiden kahden kategorian välillä on aina ollut epätarkka. Valkoisilla tarkoitetaan yleensä länsimaalaisia, eurooppalaisia ja heidän jälkeläisiään, ja ei-valkoisiksi määrittyvät pääosin kaikki muut. Moni teoreetikko (ks. esim. Bashi 1998; Takeuchi & Gage 2003) on esittänyt, että jos rotujen representaatioita ei analysoida käsitteen biologisen pohjan olemattomuuden takia tai jos roduista

puhutaan etnisyyksinä tai muilla ”väärillä” nimillä, rasismien kysymykset häivytetään pois näkyvistä.

Tutkimuksessani analysoin representaatioiden rakentamia identiteettejä, suhteita ja toimijuutta rodullisuuden lähtökohdista. Silti tutkimukseni ei missään nimessä ole suunnattu vahvistamaan hierarkkista rotuajattelua – päinvastoin. Ymmärrän rodun sosiaalisena konstruktiona. Sen analysoiminen, miten rotu rakennetaan sosiaalisesti ja diskursiivisesti journalismissa, auttaa purkamaan ajatuksia ja oletuksia siitä, että kyseessä olisi biologinen eli pysyvä ja luonnollinen piirre. Rodut eivät ole olemassa representaation ulkopuolella, vaan ne muotoutuvat sen sisällä ja sen voimasta poliittisessa ja sosiaalisessa valtataistelussa (Barker 1999, 61). Näen, että rotujen ja rodullisuuden rakentamista ja niihin liitettyjä merkityksiä on tärkeä purkaa, koska rodulla sosiaalisena konstruktiona on sosiaalisia, poliittisia ja taloudellisia seurauksia. Siten siis rodulle luoduilla merkityksillä on todellisia vaikutuksia yhteiskunnissa.

3.5.3 Rodullistamisesta

Rotu tuotetaan sosiaalisesti rodullistamisen avulla. Rodullistaminen on prosessi, jossa ihmisiä luokitellaan fyysisten ominaisuuksien perusteella ryhmiin. Tällaisen rodun tuottamisen tavan keskeinen strategia on pelkistäminen; ihmisen ominaisuudet pelkistetään yhteen tai muutamaan piirteeseen, usein ihonväriin. Piirteiden kautta perustellaan, kuka kuuluu ryhmään ja kuka ei. Rodun kategoriat herätetään eloon tässä etnisten identiteettien muodostamisessa (Rattansi 1994, 58). Pietikäisen (2000, 12) mukaan rodullistamisen käsitteen hyöty on siinä, että se korostaa sitä, että rodullistettu ero ei ole olemassa luonnostaan, vaan se tehdään ja uusinnetaan.

Ulkoisten piirteiden avulla luokiteltuihin ihmisryhmiin liitetään usein myös ei-näkyviä ominaisuuksia, kuten arvoja tai luonteenpiirteitä ja tehdään näin roduista sosiaalisia ryhmiä. Rodullistettuja ihmisryhmiä saatetaan arvottaa ja toisia ryhmiä leimata alempiarvoisiksi kuin oma. (Pekkinen 2005, 10.) Kun kuvitellaan, että jokin ihmisryhmä on toista ryhmää älyllisesti, kulttuurisesti tai moraalisesti ylempiarvoisempi, on kyse rasismista (Liebkind 1994, 39).

Kun representaatio rodullistetaan, erot luonnollistetaan ja tehdään pysyviksi. Kun erot ymmärretään luonnollisiksi, niitä pidetään historiallisina ja siten muuttumattomina. Siten representaatio ei kaipaa kyseenalaistamista, koska ominaisuuksien ja erojen ymmärretään olleen aina olemassa sellaisina. Rodulliseen erotteluun perustuvien representaatioiden pohja on Hallin (1997b, 239) mukaan kolmessa aikakaudessa, joiden aikana länsimaalaiset ovat kohdanneet mustia ihmisiä ja jotka ovat

perusteellisesti muotoilleet länsimaisia käsityksiä rodusta ja rodullisista eroista. Ensimmäinen näistä oli 1500-luvulla, jolloin eurooppalaiset solmivat kauppasuhteita Afrikan kuningaskuntien kanssa, jotka toimittivat eurooppalaisille mustia orjia kolmen vuosisadan ajan. Toinen oli Afrikan mantereen kolonialisatio ja imperialismien aikakausi ja kolmas toisen maailman sodan jälkeen tapahtunut maahanmuutto kolmannesta maailmasta Eurooppaan ja Pohjois-Amerikkaan.

Rodullistamisen diskurssi rakentuu binaaristen vastakkainasettelujen kautta. Valkoisen ja mustan rodun ruumiilliset piirteet on polarisoitu merkitsemään ehdotonta eroa ihmistyyppien välillä. Näiden erottelujen ympärille on koottu ominaisuuksia ja asioita, joiden kautta valkoinen rotu on liitetty kulttuuriin ja musta luontoon. Valkoisuuteen yhdistetään esimerkiksi oppiminen ja tietous, virallinen hallinto ja laki, kehittyneet instituutiot sekä sivistynyt itsehillintä tunne- ja seksielämässä. Mustiin liitetään sen sijaan vaistonvaraisuus, avoin tunteiden esilletuominen älykkyyden sijaan, itsehillinnän puute seksuaalisuudessa ja sosiaalisessa elämässä, rituaalit sekä kansalaisinstituutioiden puute. (Hall 1997b, 243.)

3.6 Rasismi

Rasismi palvelee ihmisryhmien erottelua toisistaan. Rasismin argumentaatio perustuu todellisiin tai kuviteltuihin eroihin ihmisten rodullisissa tai etnisissä ominaisuuksissa, ja rasistisen ajattelun keskeiset piirteet ovat kategorisointi sekä luonnollisiksi ja pysyviksi katsottujen piirteiden nimeäminen jollekin ihmisryhmälle kuuluviksi (Pietikäinen 2000, 40–41). Rasismissa ihmisryhmät asetetaan eriarvoiseen asemaan keskenään. Pelkkä eriarvoisuuden havaitseminen ei kuitenkaan riitä rasismiksi, vaan muuttuu sellaiseksi vasta, jos siihen liitetään kielteisiä johtopäätöksiä (Söderling 1999). Rasismi viittaakin negatiivisiin uskomuksiin ja käyttäytymiseen rodullisesti määriteltäviä ryhmiä tai niiden jäseniä kohtaan ja toisaalta uskomukseen oman ryhmän ylivertauudesta (Jackson, Brown & Kirby 1998, 110–111, ks. Pietikäinen 2000, 41). Hall (1992a, 296) määrittelee rasismin sosiaalisesti käytännöksi, jossa tiettyjä väestöryhmiä luokitellaan ruumiillisiin tuntomerkkeihin perustuen. Näihin rodullisiin tunnusmerkkeihin perustuu ilmiö, jota Hall kutsuu rasistiseksi luokittelusysteemiksi.

Rasismin käsitteellä voidaan viitata sekä erilaisten puhe- ja esitystapojen sisältöön että niiden vaikutuksiin (Miles 1994, 76). Koska rasismin käsitettä on käytetty ja sovellettu hyvin erilaisin tavoin – se on liitetty rodun lisäksi muun muassa kulttuuriin, luokkiin ja sukupuoleen – ja koska sen määritelmästä ja luonteesta ollaan hyvin erimielisiä, jotkut teoretikot ovat sitä mieltä, että käsite on menettänyt analyyttisen arvonsa. Jotkut puolestaan ovat perustelleet rasismin loppuneen, koska

biologisen rodun käsitteeltä on pudonnut tieteellinen pohja – alun perinhän rasismi perustui uskomukseen biologisten rotujen olemassaolosta. (Pietikäinen 2000, 41, 43.)

Tämän vanhaksi, biologiseksi tai tieteelliseksi kutsutun rasismin (Bradley 1996; Fenton 1999; Miles & Benton 1994; Wieviorka 1994, ks. Pietikäinen 2000, 42) ohelle ja tilalle on kuitenkin nostettu uuden rasismin käsite, joka viittaa syrjimiseen etnisyyden perusteella. Se huomioi myös kulttuurisen rasismin. (Mt., 43.) Stuart Hall luonnehtii geneettisen ja kulttuurisen rasismin eroa Isossa-Britanniassa seuraavalla tavalla:

”Englantilaiset eivät väitä, että meillä (Hall on Isossa-Britanniassa asuva jamaikalaisyntyinen musta) on pienemmät aivot, mutta he uskovat, ettei kykymme ajatella rationaalisesti ole yhtä kehittynyt.” (Hall 1992a, 301.)

Rasismin käsitteen sijaan moni kirjoittaja puhuu nykyään rasismeista monikossa, koska tällöin käsite ottaa huomioon rasismin monet nykymuodot (Pietikäinen 2000, 44–45).

3.6.1 Tiedotusvälineiden rasismi

Anna Rastas (2005, 71) tuo esille, että suomalainen media on harvoin avoimen rasistinen. Silti muita kansoja ja kulttuureja käsittelevissä journalistisissa teksteissä esiintyy rasismia ruokkivia stereotypioita sekä tietynlaisia puhe- ja esitystapoja. Stuart Hallin (1992a, 275) mukaan tiedotusvälineiden rasismia ruodittaessa on hyvä tehdä jako avoimeen ja viitteelliseen rasismiin. Avoin rasismi toteutuu silloin, jos viestimet antavat äänivallan avoimesti rasistisiin asettamuksiin nojautuville väitteille, näkökannoille ja puhujille. Viitteellinen rasismi puolestaan tarkoittaa sitä, että pitkälti kyseenalaistamattomille ja huomaamattomille rasistisille asettamuksille perustuvia tapahtumia ja tilanteita esitetään ”luonnostaan lankeavina”. Tämä mahdollistaa rasististen väitteiden muotoilemisen tavalla, jossa niiden pohjana olevat rasistiset asettamukset eivät nouse esille. Rastas (2005, 74) huomauttaa, että myös ihmiset, jotka sanoutuvat irti rasismista, saattavat tiedostamattaan uusintaa rasistisia ajattelutapoja ja toimia tavoilla, jotka tuottavat rasismia.

Hyödynnän tässä työssä rasismin käsitettä Margaret Wetherellin ja Jonathan Potterin (1992) määrittelemällä tavalla rakenteellisena ja sosiaalisena luomuksena. En siten pyri osoittelemaan yksittäisiä toimittajia tai ohjelmia rasistisiksi, vaan pohdin, millaisin näkyvin ja piilotetuin keinoin rasismia tuotetaan ja uusinnetaan yhteiskunnassamme ja kulttuurissamme. Kuten Hall (1992a, 288) huomauttaa, viestinten toimintaa eivät määritä toimittajien henkilökohtaiset taipumukset, vaan olemassa olevat diskurssit, joiden rajoissa viestimet rakentavat tietoa.

Rasismien käsite kantaa hyvin voimakkaita merkityksiä. Journalistisesta tekstistä ei kuitenkaan tarvitse hypätä silmille hyökkäviä, avoimen rasistisia ja ihmisryhmiä leimaavia puhetapoja, jotta rasismien käsitteen käyttö olisi perusteltua. Oman tutkimusaiheeni kohdalla pidän rasismien käsitettä olennaisena jo pelkästään sen vuoksi, että sillä on tärkeä rooli pohdittaessa esittämisen ja näkemisen tapoja niiden representaatioiden kohdalla, jotka sisältävät eri rotuihin kuuluvia ihmisiä. Kuten Rastas (2005, 84) toteaa, rasismi on muovannut näkemisen ja esittämisen tapoja niin, että valkoinen, länsimainen ja eurooppalainen toimii ikään kuin itsestään selvästi normina, josta muut ovat poikkeus. Esimerkiksi uutisissa mainitaan ihonväri, jos kyseessä on musta henkilö. Sen sijaan valkoinen on perusolettamus.

4 JÄLKIKOLONIAALINEN TEORIA

Jälkikoloniaalisen teorian mukaan journalismissa, kuten muissakin kulttuurisissa teksteissä vaikuttavat edelleen kolonialismin ajan käsitykset ymmärtää ja esittää maailma. Jälkikoloniaalinen teoria ponnistaa etnosentrismin kritiikistä ja on yhteydessä muun muassa sellaisiin vallan ulottuvuuksiin kuin rotu, etnisuus, kansallisuus, sukupuoli, kolonialisminvastaisuus, uuskolonialismi, luokka ja etnisuus (Kuortti 2007, 11, 15). Jälkikoloniaalinen teoria on siten hyvin moneen suuntaan haarautuva tutkimuskenttä, minkä vuoksi sitä on kritisoitu (ks. esim. Ashcroft, Griffiths & Tiffin 1989; Mishra & Hodge 1991; Thieme 2003). Teorian kehittäjät eivät kuitenkaan ole edes halunneet niputtaa tutkimuskenttää yhtenäiseksi ja tiettyjen yleisien käsitteiden alle, koska heidän mukaansa sellainen johtaisi helposti niin kutsutun jälkikoloniaalisen maailman vääristöön yhdenmukaistamiseen, kuten on käynyt käsitteelle kolmas maailma (Kuortti 2007, 14).

Jälkikoloniaalisen teorian tutkimusperinteen sysäsi liikkeelle vuonna 1978 ilmestynyt Edward Saidin teos *Orientalismi* (Ilmonen 2005). Said ruotii teoksessaan länsimaiden tapaa eksotisoida siirtomaita ja tuottaa vääristöä käsityksiä orientin ihmisistä ja kulttuureista. Toisaalta teorian on katsottu alkaneen muodostua jo pari vuosikymmentä aikaisemmin, 1900-luvun puolivälin jälkeen muiden muassa Frantz Fanonin, Aimé Césairen, Amílcar Cabralin ja Ngũgĩ wa Thiong'o'n yhteiskuntaa ja kolonialismia kritisoineissa teksteissä (Kuortti 2007, 14). Jälkikoloniaalisen teorian merkittävimpiä tutkijoita ovat näiden alkuaikojen teoreetikkojen lisäksi Stuart Hall, Homi K. Bhabha, Gayatri Chakravorty Spivak, Trinh T. Minh-ha ja Avtar Brah.

Tutkimukseni hyödyntää paljon Stuart Hallin ajatuksia ja teorioita. Haluan kuitenkin pohtia jälkikoloniaalista kenttää myös suomalaisten tutkijoiden kautta tuodakseni esille sen, miten ja miksi

(vastoin saamaansa kritiikkiä) kyseinen teoria sopii Suomeen, vaikkei maa ole koskaan ollut siirtomaavalta. Suomessa nykyajan ja historian ilmiöitä, tapahtumia ja representaatioita ovat analysoineet jälkikoloniaalisen teorian kautta muiden muassa Joel Kuortti, Olli Löytty, Mikko Lehtonen ja Pentti Raittila. Teoria vakiinnutti paikkansa 1990-luvulla ja on kansainvälisesti katsoen yksi tärkeimmistä uusista lähestymistavoista ihmis- ja yhteiskuntatieteissä (Kuortti 2007, 13). Suomessa teoriaa ei kuitenkaan edelleenkään erityisesti tunneta, vaikka kiinnostus sitä kohtaan on lisääntynyt (mt., 14).

Kuortti määrittelee jälkikoloniaalisen teorian seuraavalla tavalla:

”(Se on) yhteiskuntaa kriittisesti tarkasteleva teoria, joka kuvaa ennen kaikkea niitä vaikutuksia, joita eurooppalaisella kolonialismilla on ollut ja yhä on maailman eri kansojen taloudelliselle, kulttuuriselle, sosiaaliselle ja psyykkiselle elämälle niin entisissä siirtomaissa ja siirtomaavalloissa kuin muissakin maailman osissa. (...) Siinä kiinnitetään huomiota niihin uuskoloniaalisiin toimintamuotoihin, joilla uusi maailmanjärjestys on muotoutunut. Lisäksi analysoidaan keinoja, joilla voi asettaa kyseenalaisiksi kolonialistisen ja imperialistisen perinnön välittämät rakenteet, jotka ovat rasistisia, sukupuolittuneita tai poliittisesti, kulttuurisesti ja taloudellisesti eriarvostavia.” (Kuortti 2007, 12.)

Jälkikoloniaalisen teorian avulla analysoidaan sekä kolonialismin aikaa että nykyajan ilmiöitä. Läntisen ylivallan leviäminen toisen vuosituhannen puolivälin jälkeen ei ollut länsimaisen kulttuurin yliveraisuuden ansiota, vaan perustui toisten kulttuurien järjestelmälliseen manipulointiin (Kuortti 2007, 11). Silti käsitykset, joiden mukaan länsimaat edustavat edistystä, sivistystä, järkeä ja järjestystä eivätkä entiset siirtomaat mitään näistä, ovat vielä voimissaan (ks. esim. Kuortti 2007; Hall 1999 ja 1992a; Löytty 1997). Jälkikoloniaalinen teoria on tervetullut näkökulma yhteiskuntatieteissä myös siksi, että monissa maailmankolkissa on edelleen käynnissä ja puhkeaa konflikteja, joiden juuret ovat kolonialismin ajan mielivaltaisissa aluejaoissa, ihmisryhmien jaotteluissa ja rakennetuissa valta-asemissa. Lisäksi useat siirtomaat ovat edelleen taloudellisesti riippuvaisia entisistä isäntämaistaan.

Jälkikoloniaalisen teorian yksi tehtävä onkin paljastaa nykyajassa toimivia vallankäytön muotoja. Keskeistä on myös vaihtoehtojen tarjoaminen nykyisille esittämisen tavoille. Teoria ei siten pyri vain paljastamaan ja analysoimaan vallankäyttöä sekä alistamisen muotoja (liittyivätpä ne sitten maapallon eri osien välisiin suhteisiin, etnisyyteen, sukupuoleen, luokkaan tai muihin ulottuvuuksiin), vaan tutkimuksen tavoitteena on pyrkiä samalla sosiaaliseen muutokseen. Youngin (2001, 11) mukaan tutkijan on pyrittävä muutokseen ja ”niin teorian omassa piirissä kuin sen

ulkopuolellakin on mahdollista tehdä vaikuttavia poliittisia väliintuloja luomalla tärkeitä yhteyksiä nykymaailman teoreettisen ja poliittisen aktiivisuuden muotojen välille”. Jälkikoloniaalinen teoria on siten poliittisesti motivoitunutta, ja sen tavoitteena on purkaa vääristymiä (Kuortti 2007, 11).

Vaikka Suomessa haaveiltiin ensimmäisen maailmasodan jälkeen Lounais-Afrikassa sijaitsevan Ambomaan (nykyisen Namibian alueen) saamisesta omaksi siirtomaaksi (ks. Löytty 2006; Lehtonen & Löytty 2007), Suomi ei ole koskaan ollut siirtomaavalta. Tästä syystä jälkikoloniaalisen teorian soveltuvuutta suomalaiseen tieteelliseen tutkimukseen on kritisoitu. Teorian on kuvattu näyttävän ”vain brittiläisten kolonialistien moraaliselta krapulalta” (Jauhiainen 1995, 63). Suomen on katsottu olevan vapaa entisten siirtomaaisäntien taakasta ja kolonialismin historian suhteen neutraali.

Yksi esimerkki suomalaisten vetoamisesta omaan neutraalisuuteensa on neekeri-sanan käyttö. Anna Rastas (2007, 119) tuo esille, että vaikka suomalaisessa keskustelussa näytetään olevan tietoisia neekeri-sanan halventavasta sävystä, sen käyttöä on pidetty puolusteltuna ja hyväksyttävänä. Käyttöä on puolusteltu väittämällä, että neekeri-sana on ollut Suomessa ”neutraali”. Rastas kutsuu tätä ilmiötä suomalaiseksi ekseptionalismiksi; siihen kuuluu ajatus oman maan erityisestä luonteesta verrattuna kaikkiin muihin maailman maihin. Näin ollen muissa kulttuureissa ja muiden kansojen käyttämänä rasistiseksi tunnustettu ilmaus nähdään Suomessa käytettynä neutraalina, harmittomana ja siksi hyväksyttävänä.

Suomi ei kuitenkaan ole historiassa syntyneiden ja siitä kumpuavien esitystapojen ja käsitysten ulkopuolella ja siten neutraalimpi kuin muut länsimaat. Paitsi että suomalaiset ovat tehneet lähetystyötä Afrikassa ja siten itse tuoneet mukanaan mielikuvia toisesta maanosasta, suomalaiisiin on vaikuttanut se kokonaiskuva, joka muista maanosista hahmottui Euroopassa siirtomaavalloitusten aikana ja niiden takia (Raittila 2004, 32–34). Näiden mielikuvien osalta Suomi kytkeytyy tiiviisti muuhun Eurooppaan. Kuten Löytty (2005, 177) toteaa, ”olemme tahtomattammekin osa länsimaiskristillistä ja kolonialistista kulttuuria. Imperialistisen ideologian mukaiset näkemykset niin palestiinalaisista kuin afrikkalaisistakin vaikuttavat myös Suomessa”. Marjo Kaartisen (2004, 17–18) mukaan suomalainen Afrikka-kuva ja kokemus vieraudesta eivät juuri poikkea yleisestä länsimaisesta kokemuksesta.

Pidän Suomea erottamattomana osana globaalia maailmantaloutta ja kulttuurien vuorovaikutusta. Yhdyn samalla Jauhiaisen (1995, 63) ajatukseen siitä, että jälkikoloniaalisen teorian avulla voidaan kriittisesti tutkia myös suomalaisen yhteiskunnan ja kulttuurin rakenteita ja toimintaa. Mikko

Lehtosen ja Olli Löytyn (2007, 110–111) mukaan osuvin ilmaus Suomen paikasta nykymaailmassa on ”keskustan periferia”. Perifeerisen Suomesta tekevät väestön suhteellisen pieni koko, maantieteellinen sijainti Euroopan Unionin itäreunalla, erikoistunut rooli maailmantaloudessa ja se, että Suomi on edelleen ennemminkin kulttuurin tuoja kuin viejä. Perifeerisyyttä lisää sekin, että maan taloudellinen, poliittinen ja kulttuurinen kehittyminen on tapahtunut jäljittelemällä lännen keskuksia.

Jälkikoloniaalinen kritiikki analysoi sekä niitä toisia, joista länsimainen kulttuuri luo representaatioita että näitä esitystapoja ja niiden syitä sekä seurauksia. Jälkikoloniaalisen tutkimuksen kohteena on usein ennemminkin tiedon tuottaja kuin kohde (Löytty 1997, 22). Lehtosen ja Löytyn (2007, 113) mukaan jälkikoloniaalisella kentällä toimivien tutkijoiden tehtävä on kyseenalaistaa itsestäänselvyksiä, sillä kolonialismin jäljet jäävät kulttuurisissa teksteissä joko piiloon tai ovat niin näkyviä, että ne ovat ajan myötä luonnollistuneet ja muuttuneet huomaamattomiksi.

5 KEHITYSMAAT LÄNSIMEDIASSA

Kehitysmaista kertovaa journalismia analysoineet tutkimukset ovat jo vuosikymmenien ajan tuoneet esille, että kehitysmaista kerrotaan suomalaisissa tiedotusvälineissä samoin kuin muussakin länsimaisessa mediassa hyvin vähän ja että jutut keskittyvät negatiivisiin aihealueisiin, kuten sotiin, nälänhätiin ja vallankaappauksiin. Suomalaisia ulkomaan uutisia on tutkittu määrällisesti 1960-, 1970- ja 1990-luvuilla (Uskali 2007, 17). Tutkimukset osoittavat, että vaikka maailma ja kansainvälinen politiikka ovat muuttuneet paljon, uutisten piirtämä maailmankartta ja uutisaiheet ovat pysyneet hallitsevasti samankaltaisina vuosikymmenestä toiseen; läntisen Euroopan, Pohjois-Amerikan ja Suomen naapurivaltioiden hallitsevuus on selkeää (ks. esim. Uskali 2007, 17–18; Kivikuru & Pietiläinen 1998, 88–89; Kivikuru 1995, 101). Afrikan osuus suomalaisten tiedotusvälineiden ulkomaan uutisoinnissa oli 1990-luvun tarkastelussa neljä prosenttia. Sitäkin vähemmän huomiota saivat Lähi-itä (2 %) ja Latinalainen Amerikka (1 %). Jos vastaava määrällinen tutkimus olisi tehty 2000-luvulla, Lähi-idän saama huomio olisi todennäköisesti ollut huomattavasti merkittävämpi, ja Kiina-uutisointi olisi kasvattanut Aasian osuutta tilastossa (joka 1990-luvulla oli 10 % uutisaineistosta). (Uskali 2007, 18–19.)

Etenkin Afrikan osuus on vähentynyt suomalaisessa mediassa; juttujen määrä on laskenut puoleen 1960-luvun jälkeen (Kivikuru & Pietiläinen 1998, 89). Berghällin (2001, 42) mukaan Afrikka on

kylmän sodan jälkeen ollut länsimaisille tiedotusvälineille epäpoliittinen maanosa, joka ylittää uutiskynnyksen ainoastaan suuren mittakaavan humanitaarisen kriisin tapahtuessa.

Yli kolmekymmentä vuotta sitten, vuonna 1977 YK:n Kairon kansainvälisessä konferenssissa vaadittiin kehitysmaajournalismin puutteiden ja vinoutumien tunnustamista ja puuttumista niihin. 1950- ja 1960-luvuilla itsenäistyneet Afrikan ja Aasian valtiot sekä Itä-Euroopan maat Neuvostoliiton johdolla kaavailivat uutta kansainvälistä tiedotusjärjestystä (*New World Information and Communication Order*), jonka toivottiin tuovan muutoksen rikkaan pallonpuoliskon välittämään negatiiviseen ja vääristyneeksi katsottuun kuvaan ja tietoon kolmannen maailman maista. YK:n kasvatustieteiden ja kulttuurijärjestö Unesco julkaisi vuonna 1980 viestintäongelmia tutkineen MacBride-komission raportin, joka toi esille samoja ongelmia. Ison-Britannian ja Yhdysvaltojen johdolla useat länsimaat asettuivat kuitenkin vastustamaan uutisvirtojen tuotannon lainsäädännöllistä valvontaa ja erosivat Unescosta. Uusi informaatiojärjestys jäi haaveeksi, ja länsimaista journalismia on kritisoitu yhä uudelleen ja uudelleen ”vääristyneen” kehitysmaakuvan antamisesta.

Ulkomaanuutisointi on maailmassa noin 80-prosenttisesti länsimaista eli eurooppalaisten ja pohjoisamerikkalaisten viestimien tekemiä ja välittämiä uutisia. Eniten yleisöä tavoittavat suurten yhdysvaltalaisien ja brittiläisten media-yhtiöiden uutis- ja kuvamateriaalit. Siten maailmalla välitettyjen ulkomaanuutisten maailmankuva ja näkökulmat ovat korostuneen länsimaalaisia. Tiedotusvälineiden huomio suuntautuu pitkälti yhdysvaltalaisien intressien mukaan, ja eniten julkisuutta saaneissa sodissa on ollut poikkeuksetta mukana Yhdysvaltain johtamia sotilasjoukkoja – Persianlahdella 1991, Kosovossa 1999, Afganistanissa 2001 ja tällä hetkellä Irakissa. Tietyt ja samat alueet jäävät uutispimentoon myös siitä syystä, että tiedotusvälineet kaikkialla seuraavat suurten kansainvälisten uutistoimistojen uutisia ja muotoilevat omia uutisiaan ainakin osittain niiden julkaisemilla painotuksilla. (Uskali 2007, 18, 37, 53–54.)

On kuitenkin syytä huomioida, että vuosikymmenien ajan esillä olleista kehitysmaajournalismin synkkyyden painotuksista huolimatta positiivistakin kehitystä on tapahtunut. Vuonna 1996 perustettu qatarilainen televisioyhtiö Al-Jazeera on tehnyt vertaansa vailla olevan läpimurron osaksi maailman vaikutusvaltaisinta mediaa ja on 2000-luvulla tarjonnut merkittäviä vaihtoehtoisia näkökulmia sota-, kriisi-, ihmisoikeus- ja kansainvälisen politiikan uutisiin ja tapahtumiin. Virstanpylväs televisioyhtiön kehityksessä oli vuosi 2001, jolloin Al-Jazeeran toimittajat ja kuvausryhmät saivat yksinoikeuden liikkua talebanien hallitsemassa Afganistanissa. Kansainväliset ja kansalliset mediajätit, muiden muassa CNN ja BBC, olivat muutaman viikon ajan täysin

riippuvaisia Al-Jazeeran konfliktialueelta välittämistä kuvista. Ensimmäistä kertaa sotien uutismateriaalin kontrollointi ja välittäminen ei ollut vain länsimaisten (sotien osapuolten) käsissä, ja arabitelevisioyhtiön uutisia seurasi arviolta miljardiyleisö (Uskali 2007, 134-135).

Al-Jazeeran asema suhteellisen vapaana toimijana sananvapautta rajoittavissa arabimaissa on erityinen. Sen suosio yleisön keskuudessa perustuu televisioyhtiön tapaan tarttua ristiriitaisiin ja vaiettuihin aiheisiin, kuten valtiovallan korrupioon, ihmisoikeus- ja demokratiakysymyksiin ja islamistiseen fundamentalismiin sekä rohkeuteen päästää ääneen vaihtoehtoisia ja maiden poliittista johtoa arvostelevia ääniä (Zayani 2005, 2, 5). On syytä silti huomauttaa, että televisioyhtiön harjoittama poliittinen ja kulttuurinen arvostelu ei kohdistu Qatarin, jonka valtiojohdolta televisioyhtiö sai alkupääomakseen 150 miljoonan dollarin lainan.

Arabimaiden ja erityisesti Lähi-idän tapahtumien syvällisen ja arabien näkökulmasta tehdyn tarkastelun ansiosta nykyisin useita televisiokanavia omistava yhtiö on saavuttanut suuren yleisön paitsi arabimaissa myös muualla elävien arabien keskuudessa. Al-Jazeera on noussut merkittäväksi vaihtoehtoisten uutisten tarjoajaksi myös länsimaissa sen jälkeen, kun yhtiö lanseerasi ensin englanninkielisen internetsivuston vuonna 2003 ja kolme vuotta myöhemmin englanninkielisen uutiskanavan Al-Jazeera Englishin. Englanninkielisen kanavan yleisö on pääasiassa muita kuin arabeja, ja sen keskeisimmät kilpailijat mediakentällä ovat BBC World ja CNN International (Rushing 2007, 194, 205). Al-Jazeera Englishin toimittajan, Josh Rushingin, mukaan kanavan päätehtävä on ”raportoida kehitysmaista (...) jotka kilpailijamme jättävät liian usein huomioimatta. Yritämme palvella aliraportoituja paikkoja ja kansoja ja lisäksi tuoda esille niitä länsimaisen kulttuurin puolia, joista ei juurikaan kerrota muussa kansainvälisessä mediassa” (mt., 194).

Al-Jazeera on saanut osakseen paljon kritiikkiä ja vihaa sekä arabi- että länsimaissa. Sitä on syytetty muun muassa vastuuttomasta ja aggressiivisesta journalismista, islamistisen fundamentalismin suitsutuksesta, länsivastaisuudesta ja kytköksistä Al-Qaidaan ja Osama bin Ladeniin sen jälkeen, kun kanava julkaisi terroristien videoita lähetyksissään. (Ks. esim. Uskali 2007; Rushing 2007; Zayani 2005.)

Al-Jazeeran lisäksi positiivista kehityskulkua edustaa vuonna 1964 perustetun uutistoimiston Inter Press Servicen (IPS) vakiintuminen todelliseksi vaihtoehtoiseksi uutistoimistoksi. Voittoa tuottamattoman ja valtiojohdoista riippumattoman uutistoimiston keskuspaikka on Roomassa. IPS:ssä työskentelee noin 400 toimittajaa, ja sillä on toimistoja noin viidessäkymmenessä maassa. Vaihtoehtoisten uutisten ja maailmankuvan välittäjäksi IPS:ää voi kutsua sen tekemien

uutispainotusten perusteella. Uskalin (2007, 242–243) tekemän kansainvälisten uutistoimistojen vertailun mukaan IPS keskittyy uutisissaan erityisesti ihmisoikeuksiin, demokratisoitumiseen, ympäristöasioihin, väestökysymyksiin, terveyteen ja koulutukseen, kun taas esimerkiksi Reuters painottaa uutisissaan ensisijaisesti markkinoita, teollisuutta, pörssikursseja, osakkeita ja pääomia. Vaihtoehtoisten uutisaiheiden lisäksi IPS käyttää lähteitä hyvin eri tavoin kuin Reuters eikä kilpaile muiden uutistoimistojen tavoin nopeudella, vaan ennen kaikkea analyyseillä ja näkökulmilla. Lyhyt ja nopea uutistuotanto onkin vaihtunut paljolti laajoihin feature-artikkeleihin, jotka seuraavat pitkäaikaisia kehityskulkuja ja prosesseja. (Mt.)

Uskali (2007, 238–239) nostaa esille myös muita vaihtoehtoisia ulkomaanjournalismia tuottavia joukkoviestimiä, kuten Index on Censorshipin, OneWorld.netin ja suomalaisen Voiman. Niille yhteisiä piirteitä ovat muun muassa valtamedian välittämän maailmankuvan ja globalisaation kritiikki, ihmisoikeuksien, ympäristöongelmien ja kehitysmaauutisoinnin korostaminen aihevalinnoissa sekä vaihtoehtoisten äänien, kuten kansalaisjärjestöjen ja tutkijoiden käyttäminen lähteinä.

Ei ole myöskään syytä vähätellä internetin tuomaa muutosta kehitysmaauutisointiin. Länsimaissa ihmisten saatavilla ei ole koskaan ennen ollut yhtä paljon kansainvälistä mediatarjontaa ja tietolähteitä, joiden kautta on mahdollista saada valtamediassa käsittelemättä jäävää ja näkymätöntä informaatiota. Kaukaisista konflikteista on saatavilla tietoa myös kehitysmaissa tuotetuista painotuksista. On tietysti huomautettava, että siinä missä internet on yleistynyt nopeasti Pohjois-Amerikassa ja Euroopassa, Afrikan väestöstä internetiä käyttää edelleen vain alle kolme prosenttia ja koko maailman väestöstä 16 prosenttia (Uskali 2007, 256).

5.1 Kertomuksia kurjuudesta

Paitsi että kehitysmaista kerrotaan määrällisesti vähän Suomessa ja muissa länsimaissa, niitä koskevan journalismin sisältö on suppea. Esille pääsevät pääasiassa negatiiviset aiheet, kuten sodat, vallankaappaukset ja katastrofit. Viimeaikaiset tutkimukset ovat tuoneet esille, että uutisointi kehitysmaista painottuu länsimediassa erityisesti konflikteihin (Anundi 2007, 26). Kriisijournalismi on toimittajien keskuudessa korkealle arvostettua. Siitä kertoo esimerkiksi se, että maailman arvostetuin journalistipalkinto Pulitzer on ensimmäisestä jakamisvuodestaan 1917 saakka ollut ennen kaikkea sota- ja kriisiuutisointipalkinto (Uskali 2007, 46–48).

Uutiskartan ja sen aiheiden muotoutumiseen vaikuttavat uutiskriteerit. Samankaltaiset uutiskriteerit

ovat vallinneet jo vuosikymmeniä, ja niiden arvotuksen tuloksena eliittimaat ja -ihmiset saavat eniten ja monipuolisinta huomiota (Galtung & Vincent 1992). Universaaleiksi uutiskriteereiksi on määritelty olennaisuus, eli uutisen esittämien asioiden ja henkilöiden on oltava tärkeitä ja relevantteja. Toiseksi kulttuurinen läheisyys on tärkeä kriteeri, jotta yleisön on mahdollista samastua uutisen henkilöihin ja tapahtumiin. Kolmanneksi tapahtuman odottamattomuus ja epätavanomaisuus tekevät siitä kiinnostavan. Lisäksi tärkeää on ajankohtaisuus. (Vettenranta 2005, 19.) Länsimaisessa mediassa olennainen uutiskriteeri on näiden ohella negatiivisuus (Chaudhary 2001, 242; Uskali 2007, 26–27). Rauhantutkija Johan Galtung lisäsi kriteerilistaan vuonna 2003 viihteellistymisen (Uskali 2007, 28).

Uutiskriteerit ja tekemisen tavat sekä rutiinit selittävät sitä, minkä takia tiedotusvälineiden on vaikea tarttua pitkäaikaisiin, myönteisiin kehityskulkuihin. Koska positiivisemmat uutiset ja reportaasit kehitysmaista puuttuvat lähes täysin länsimaisesta tiedonvälityksestä, syntyy mielikuva, että kehitysmaissa asuville sota, katastrofi ja kärsimys olisivat jollakin tapaa luonnollinen tila ja osa tavallista elämää. Siitä seuraa ajatus, ettei tilanteisiin tarvitse puuttua, koska kehitysmaissa on aina ja kaikkialla ollut ja tuleva olemaan kuolemaa, kärsimystä ja sotia. Ongelmallisuutta lisää se, että konflikteista, sodista ja katastrofeista kertovat uutiset ja reportaasit taustoitetaan puutteellisesti. Kun journalismi ei selitä, miksi kehitysmaat ovat köyhiä tai miksi niissä käydään sotaa, syntyy vääristynyt mielikuva siitä, että köyhyys ja väkivalta kuuluvat ”luonnostaan” eteläiselle pallonpuoliskolle.

Journalismin välittämän sisällön negatiivisessa vinoumassa ei ole kyse siitä, etteikö kehitysmaissa tapahtuisi mitään positiivista suuren mittaluokan asiaa. Sen sijaan länsimainen media näyttää olevan kyvytön esittämään erityisesti Afrikkaa monenlaisista näkökulmista ja aihepiireistä käsin. Yleensä negatiiviset tapahtumat hautaavat positiiviset alleen, mutta kuvio on toiminut myös toisinpäin. Carruthers (2000, 226–227) nostaa esimerkiksi tästä Nelson Mandelan nousun uuden, monirodullisen Etelä-Afrikan presidentiksi vuonna 1994 pitkän apartheidiaikakauden jälkeen. Tapaus sai monopoliaseman sekä kansainvälisessä mediassa että diplomatiassa. Samaan aikaan käynnissä ollut Ruandan kansanmurha sen sijaan jäi raportoimatta. Mediasirkus sen ympärillä alkoi vasta, kun puoli miljoonaa ruandalaista oli tapettu.

Nelson Mandelan nousu presidentiksi oli kansainvälisesti niin suuren luokan positiivinen uutinen, että Carruthersin (2000, 227) mukaan se hämmensi länsimaisia journalisteja ja yleisöä. Se ei sopinut tavallisten, rutiininomaisten huonojen Afrikka-uutisten rinnalle ja sisälsi positiivisuutensa lisäksi aktiivisen toiminnan tuloksena syntyneen muutoksen – länsimaissa kun on totuttu siihen, että

Afrikan (negatiiviset) tapahtumat kehystetään itsestään syntyviksi ”jumalan teoksi tai ikuisiksi heimovihollisuuksiksi”. Esimerkiksi CNN:n toimitus piti mahdottomana raportoida Etelä-Afrikan poliittisesta muutoksesta ja Ruandan väkivaltaisista tapahtumista samaan aikaan, koska kahden täysin vastakkaisen uutisen kertomisen arveltiin hämmentävän yleisöä (Gassman 1995, 157, ks. Carruthers 2000, 226–227).

Niin paljon kuin media kertookin sodista, katastrofeista ja konflikteista, moni negatiivinen tapahtuma jää vähäiselle raportoinnille tai täysin huomiotta. Kuten Martin Bell (1996, 59) on todennut, toimittajat eivät ole siellä, missä on uutisoitavaa, vaan uutisia tulee vain sieltä, missä on toimittajia. Tiedotusvälineet valikoivat tiedonvälitykseensä jotkin humanitaariset kriisit ja unohtavat muut, samaan aikaan käynnissä olevat tilanteet. Mediaa onkin syytetty niin akateemisissa piireissä kuin kansalaisjärjestöjen taholta siitä, että länsimaiset tiedotusvälineet ovat unohtaneet tai puuttuneet aivan liian myöhään inhimillistä kärsimystä aiheuttaneisiin kriiseihin ja katastrofeihin kehitysmaissa.

5.2 Kehitysmaajournalismin genre

Suomalaisten aikakauslehtien kehitysmaista kertovia juttuja tutkinut Eija Palosuo (2000) on määritellyt kehitysmaajournalismin genreksi koko sen ideologisten sisältöjen ja käytännön tekoprosessiin liittyvien piirteiden joukon, joka kolmannesta maailmasta kertovia juttuja yhdistää ja joka tuottaa niistä suhteettoman negatiivisen yleisvaikutelman. Kehitysmaajournalismin genreä eli lajityyppiä voivat toteuttaa useat eri juttutyypit, ja sitä ilmentää vahva vastakkainasettelu ”meihin” ja ”heihin”. Tämän vastakkainasettelun tuloksena kehitysmaat asettuvat länsimaiden ulkopuolelle ja alapuolelle. Palosuon mukaan kehitysmaiden ihmiset erotetaan suomalaisjournalismissa ikään kuin omaksi lajikseen, jota eivät koske samanlaiset ihmisyyden määritelmät kuin suomalaisia.

Voiko kehitysmaajournalismin genrestä poiketa? Palosuo korostaa tutkimuksessaan, että kehitysmaista voi kertoa toisinkin. Hän toteaa kirjoittamiensa journalististen juttujen perusteella, että yksittäinen toimittaja voi nostaa vastakkainasettelun ja maantieteen kautta tapahtuvan maiden karsinoimisen sijaan jutun keskiöön globaalien ja tasa-arvoisten lähestymisen ihmisyyteen ja kehitysmaiden ihmisiin. Tällaisia vaihtoehtoisia juttuja on Palosuon kokemuksen perusteella kuitenkin hyvin vaikea saada julkaistuksi suomalaisissa lehdissä.

Kenttätyönä journalistin vuorovaikutusta vieraan kulttuurin kanssa tutkinut Tulikukka De Fresnes (2005) tuo esille, että kehitysmaajournalismin genrestä on vaikea poiketa, vaikka tiedonvälityksen

vääristymiä olisikin pohtinut tietoisesti ja hartaasti. Tansaniassa työskennellyt De Fresnes oli täysin tietoinen kehitysmaauutisointiin kohdistuvasta kritiikistä, mutta huomasi jälkikäteen omia tekstejään analysoidessaan sortuneensa itsekin kurjuuden ja eksotiikan tematiikan toistamiseen. De Fresnesin mukaan kulttuurierot ja kulttuurishokki vaikuttavat siihen, että journalistisen työn rutiineista tulee vieläkin korostuneempia.

Sillä, miten kehitysmaista kerrotaan, on väliä. Jaan sen muiden muassa Uskalin (2007) esittämän ajatuksen, että tiedotusvälineiden välittämät uutiset ja reportaasit vaikuttavat niin sanottuun yleiseen mielipiteeseen, jolla puolestaan on vaikutusta demokraattisten maiden poliittisiin päättäjiin ja muihinkin tahoihin. Yleisiä mielipiteitä ja kansalaiskeskustelua syntyy vain aiheista, jotka pääsevät mediassa esille. Ja edelleen: tiedotusvälineiden esittämät ongelmat, tilannekuvaukset, ratkaisuehdotukset ja päätelmät vaikuttavat siihen, millaista keskustelua aiheesta käydään.

Seatonin (2006, 182, 196) mukaan yleisön ja poliittisten päättäjien mielipiteiden ja reagoinnin kannalta on oleellista, mitä nimityksiä ja määritelmiä toimittajat käyttävät uutisoidessaan kriiseistä. Sanavalinnoista riippuen uutinen voi herättää ylemmyudentuntoa ("tuota ei tapahdu täällä"), levottomuutta ("tuo voisi tapahtua täälläkin") tai joko passiivisia tai aktiivisia tunteita siitä, että asioihin täytyy vaikuttaa ("jonkun on saatava tuo loppumaan"). Medialla on vaikutusta siihen, saadaanko kriisipaikalle avustusjärjestöjä ja valtioiden toimittamaa apua ja herääkö yleisössä halu rahoittaa avustustyötä (De Waal 1997, 82; Winter 2001, 40). Ulkoministeriön teettämän tutkimuksen mukaan suomalaiset pitävät tärkeimpinä kehitysyhteistyötä ja kehitysmaita koskevana tiedonlähteinään televisiota (78 %) ja sanomalehtiä (72 %) (Ulkoasiainministeriö 2005, 24, ks. Raunio 2006, 8).

5.3 Television erityispiirteitä

Erityisesti televisiota on kritisoitu välineeksi, joka on kykenemätön käsittelemään yhtä aikaa ja perusteellisesti montaa erilaista tapahtumaa kehitysmaissa. Carruthers (2000, 239) tuo esille, että yhden konfliktin ja humanitaarisen kriisin raportointi riittää medialle, koska se asettaa raportoimansa kriisit edustamaan tiettyjä "kriisilajeja". Esimerkiksi Ruanda edusti "uudelleen voimistunutta heimoajattelua" ja Somalia "nälänhätää epäonnistuneessa valtiossa". Tällainen puutteellinen ja etnosentrinen tapahtumien selitys jättää täysin huomioimatta länsimaiden osuuden Afrikan heikkojen valtioiden syntymiseen, taloudelliseen romahdukseen ja sosiaaliseen hajautumiseen. Lisäksi se vaikuttaa siihen, millaisia toimia (tai ei toimintaa lainkaan) ajatellaan vastaukseksi tilanteisiin. (Carruthers 2004, 163.)

Vaikka kehitysmaajournalismia ja erityisesti television välittämiä vinoutuneita ja stereotyyppisiä kertomuksia ja kuvia on kritisoitu pitkään ja runsaasti, on kritiikin seassa myös ääniä, jotka pitävät televisiota erityisen arvokkaana uusien mahdollisuuksien avaajana. Kansalaisyhteiskunnan puolesta puhuvan John Keanen (1996, 172–173) mielestä televisiolla on ainutkertainen kyky herättää empatiaa kaukaista kärsimystä kohtaan yli valtio- ja maanosarajojen, koska se kokoaa satojen miljoonien ihmisten makroyleisöjä. Martin Bellin (2003, 32, 35) mukaan televisio kykenee luomaan yleisössä halua aktiiviseen muutokseen, koska sen välittämät voimakkaat mielikuvat muuttavat todellisuutta yhtä paljon kuin todellisuus mielikuvia.

Johansson (1994, 14) kysyy kuitenkin, kuinka kehitysmaiden kansalaisten kuolemien tirkistely television kautta lisää solidaarisuutta maailmassa. Hänen mukaansa esimerkiksi Ruandan kansanmurhasta ja ruandalaisten hädästä tehtiin suomalaismediassa karuimmillaan viihdettä (mt., 14–15). Moellerin (1999, 99) mukaan jatkuvat kuvavirrat nälkiintyneistä lapsista aiheuttavat yleisössä pikemminkin myötätuntouupumusta kuin vetoavat katsojiin ja herättävät empatiaa. Carruthersin (2004) mukaan televisio pystyy kyllä herättämään tunteita, mutta ei kykene luomaan pitkäaikaista tukea kuluja aiheuttavalle interventiolle.

Toimittajat syyttävät usein kiirettä siitä, miksi juttujen lopputulos on mitä on. Kriisiolosuhteet ovat poikkeustiloja, joissa kiire ja kaaos korostuvat entisestään. Osittain tästä syystä valitsin aineistokseni ajankohtaisohjelmia. Uutisiin verrattuna niitä on yleensä aikaa suunnitella ja käsikirjoittaa pitkän aikaa. Päätöstä lähettää oma kuvausryhmä raportoimaan pitkään käynnissä olleesta Darfurin kriisistä ei tehdä pikaisesti. Ohjelman näkökulmaa ja toteutusta on mietitty jo ennen kuvausmatkaa huolella. Paikan päällä vastaan tulee toki lähes aina yllätyksiä ja ongelmia, ja työ on aina enemmän tai vähemmän hektistä. Kuitenkin ajankohtaisohjelmien reportaaseja suunnitellaan ja viimeistellään vielä kotimaassakin aivan eri tavalla kuin päivittäisuutisia. Minua kiinnostaakin, onko suunnitelmia ja hiomista vaativissa ja ne mahdollistavissa ajankohtaisohjelmissä pystytty ylittämään niitä ongelmia, joiden vuoksi kehitysmaauutisia on kritisoitu ja joita on kuitattu uutistyon hektisyydellä ja kiireellä. Erityisen kiinnostavaa on tutkia kriisin taustoitusta, joka on mahdollista aivan toisella tavalla kuin parin minuutin uutispätkissä.

6 KRIISIEN REPRESENTAATIOT

Suurimmalle osalle pohjoisen pallonpuoliskon journalisteista valtaosa nykyisistä ja todennäköisesti tulevistakin sodista on “toisten ihmisten” sotia. Carruthers (2000) kiinnittää kuitenkin huomiota

valtaan, joka medially on päättää, tekeekö se ”heidän” sodistaan ”meidän” sotiamme. Kansainvälistyneen median on korostettu olevan avainroolissa siinä, tulevatko kriisit globaalin tiedon kohteeksi, ymmärretäänkö ne humanitaarisena hätätilana, ja nousevatko ne median luoman paineen myötä poliitikkojen agendalla tilanteeksi, jolle tulisi nopeasti tehdä jotakin (mt., 198–200; Rosenblatt 1996, 138).

Uutisagenda ei siten valikoi itse itseään, vaan syntyy ihmisten tekemien valintojen tuloksena. Uutisagendan laatimisessa on kyse siitä, että media muotoilee osaltaan, miltä maailma tällä hetkellä näyttää. Niin kutsutun agenda setting -teorian johtoajatus on, etteivät tiedotusvälineet pysty vaikuttamaan siihen, mitä ihmiset ajattelevat, mutta ovat erittäin tehokkaita vaikuttamaan siihen, mistä ihmiset ajattelevat jotakin ja mitä he pitävät tärkeänä.

6.1 Kehitysmaiden kriisien huomiotta jättämisen syitä

1990-luvun alussa naapurivaltioissa Somaliassa ja Sudanissa oli molemmissa käynnissä sisällissota ja ihmiset kärsivät nälänhädästä. Sudanin tilanteesta raportoitiin länsimaisessa mediassa hyvin vähän, ja maa sai vain jonkin verran kansalaisjärjestöjen ja valtioiden apua. Somalia sen sijaan sai massiivisen määrän mediahuomiota ja oli YK:n intervention ja lukuisten avustusjärjestöjen kohde, varsinkin ”mediasirkus”. (Ks. esim. Carruthers 2000, 218 ja 2004, 161; Livingston 1996; Neuman 1996, 229; Allen 2000, 185.) Pari vuotta Somalian konfliktin jälkeen Ruandassa tehtiin kansanmurha, joka sai ennenkuulumattoman määrän huomiota länsimaisissa tiedotusvälineissä – kuitenkin vasta sitten, kun puoli miljoonaa ihmistä oli tapettu. Kuten Ruandan, Darfurinkin kriisin kohdalla kansainvälistä mediaa on syytetty siitä, että se heräsi kriisiin aivan liian myöhään. Miksi osa kehitysmaiden kriiseistä nostetaan esille ja näin ollen globaaleiksi kriiseiksi ja toiset unohdetaan?

Joidenkin konfliktien ja humanitaaristen hätätilojen vähäistä tai olematonta raportointia on perusteltu huonoilla pääsymahdollisuuksilla alueelle (Carruthers 2000, 225, 233). Esimerkiksi juuri Sudanin kriisien pitkässä historiassa toimittajien työtä alueella on vaikeuttanut merkittävästi se, että Sudanin hallitus on rajoittanut maahan pääsyä ja viisumien saantia mitä moninaisimmilla tavoilla, joita luettelini edellä luvussa kaksi.

Joskus kriisi- ja konfliktipaikoille taas ei edes yritetä päästä, koska tilannetta pidetään toimituksessa liian (hengen)vaarallisena siihen, että omia toimittajia ja kuvaajia lähettäisiin paikalle. Esimerkiksi Algerian sota jäi monelta tiedotusvälineeltä raportoimatta juuri tämän vuoksi (Carruthers 2000,

231). Omien ulkomaantoimittajien lähettäminen maailman kriisipesäkkeisiin tai katastrofialueille on olennaista medianäkyvyyden kannalta. Viime vuosina kaikkien merkittävästi medianäkyvyyttä saaneiden ja kansainvälisiksi nostettujen kriisien ja katastrofien tapahtumapaikoilla tai niiden liepeillä on käynyt suomalaistoimittajia (kuten Haitissa, Irakissa, Georgiassa, Thaimaassa, Afganistanissa ja Lähi-idässä).

Vaikeat kulkuyhteydet ja pääsyrajoitukset liittyvät toiseen syyhyn, joka vähentää kriisien näkyvyyttä mediassa. Kun tiedotusvälineillä ei ole saatavilla kuvia kriisialueelta ja sen tapahtumista, ei kattavaa raportointia tehdä (Gowing 1996, 81; Moeller 1999, 105). Siksi media ei kerro kriiseistä, sodista ja nälänhädistä myöskään ennakoivasti. Vaikka esimerkiksi nälänhädän syntyminen on aina nähtävissä jo etukäteen, ei tulevien massakuolemien ennuste ole kuvattavissa (Rosenblatt 1996, 141). Mediaan ei voikaan luottaa ”aikaisena varoitusjärjestelmänä”, joka herättäisi kansalaiset, kansainväliset järjestöt ja poliittiset toimijat reagoimaan ajoissa katastrofien ja kriisien ehkäisemiseksi, kärsimyksen lieventämiseksi ja tehokkaamman humanitaarisen toiminnan aikaansaamiseksi (Carruthers 2000, 233).

Toisaalta sanomalehdissä painetaan kuitenkin joka päivä pieniä, yhden palstan kuvattomia juttuja. Niidenkään joukossa ei silti juuri koskaan ole uutista, joka ennakoisi esimerkiksi todennäköistä nälänhätää (Moeller 1999, 102). Kehitysmaiden kriisien esille pääsyn ehtona länsimaaisessa mediassa on suuren mittakaavan kärsimys ja massakuolemat (ks. esim. Moeller 1999; Johansson 1994; De Waal 1997). Onkin huomattava, että vaikka Somaliassa 1990-luvun alkupuolella käydyn sisällissodan ja Ruandan kansanmurhan saama mediahuomio länsimaissa oli vertaansa vailla, molemmista alettiin todellisuudessa raportoida laajasti vasta mittavan uhrimäärän jälkeen.

Kehitysmaiden sotien ja kriisien näkyvyyttä vähentäneeksi seikaksi on nostettu myös pysyvien kirjeenvaihtajien karsiminen. Ulkomailla työskentelevien toimittajien määrää on vähennetty huomattavasti kaikkialla maailmassa (Ylönen 2008, 10). Afrikassa pysyviä kirjeenvaihtajia on ollut jo valmiiksi selvästi vähemmän kuin muissa maanosissa. Esimerkiksi Ruandan kohdalla liian myöhäistä puuttumista tilanteeseen puolusteltiin journalistien keskuudessa sillä, että Itä-Afrikan alueen kirjeenvaihtajilla oli niin suuri vastuualue, etteivät he pystyneet olemaan kaikkialla yhtä aikaa (Carruthers 2000, 225).

Ulkomaankirjeenvaihtajien karsimisen seurauksena puhutaan niin kutsutuista laskuvarjojournalisteista (*parachute journalists*) (Seaton 2006), pätkäkirjeenvaihtajista (Ylönen 2008) tai palomiesjournalisteista (Uskali 2007, 58). Nimitykset viittaavat siihen, että kun jossakin

päin maailmaa puhkeaa konflikti, kriisi tai katastrofi, joka arvioidaan uutisen arvoiseksi, paikalle lähetetään kotitoimituksesta lyhyellä varoitusajalla joku sopivaksi katsottu toimittaja.

Pätkäkirjeenvaihtajuutta on olennaista pohtia ammattitaidon ja asiantuntijuuden kannalta. Kriitikot kutsuvat laskuvarjotoimittajia yleismiehiksi, jotka tietävät vähän monesta asiasta, mutta eivät yleensä tarpeeksi siitä kriisistä, josta he raportoivat yleisölle. Carruthersin (2000, 235) mukaan uutisten laatu kärsii, kun paikalle lähetetään toimittaja, joka ei ole perehtynyt riittävästi tilanteeseen eikä taustoihin. Pedelty (1995, 109–112) mukaan pätkäkirjeenvaihtajien tietojen rajallisuuden tuloksena syntyy pinnallisia, etnosentrisyydessään todellisuutta vääristäviä ja propagandalle alttiita uutisia. Esimerkiksi Ruandassa työskennelleitä toimittajia syytettiin kokonaistilanteen ymmärtämättömyydestä. Media yksinkertaisti kaikki pakolaisleireillä olleet uhreiksi, vaikka paikalla oli myös paljon kansanmurhaan syyllistyneitä. Toimittajien lisäksi myös avustustyöntekijöiden asiantuntijuus oli puutteellista, minkä vuoksi pakolaisleireistä tuli paljolti ”tappajien humanitaarisia turvapaikkoja”. (Carruthers 2000, 225, 229; Keane 1996, 186.)

Toimittajien puutteellinen tietämys Afrikan kriiseistä vaikuttaa siihen, ettei tilanteita juuri taustoiteta. Samalla syyt jätetään piiloon tai yksinkertaistetaan rajusti, minkä vuoksi Afrikan kriisit näyttävät yleisölle hallitsevasti luonnonkatastrofeina (ks. esim. Hammock & Charny 1996, 117; Moeller 1999, 105), uhri–sankari-tarinoina (ks. esim. De Waal 1994 ja 1997; Moeller 1999, 105; Benthall 1993) ja irrationaalsiin ja ikuisiin heimovihoihin perustuvina verenvuodatuksina (Minear, Scott & Weiss 1996; Girardet 1996; Wall 1997; Allen & Seaton 1999, ks. Carruthers 2000, 235).

Laskuvarjotoimittajuuteen kohdistuva kritiikki on kovasanaista. Toimittajana työskentely ei edellytä eikä voikaan edellyttää kaikkien aihepiirien asiantuntijuutta. Olennainen vaatimus työssä on, että toimittaja kykenee lyhyessä ajassa perehdyttämään itsensä käsillä olevaan aiheeseen (joka poikkeaa usein paljon edellisen työn alla olleen jutun aiheesta). Tietoa täytyy osata kerätä nopeasti ja suuria kokonaisuuksia pitää oppia hahmottamaan lyhyessä ajassa. Näiden vaatimusten perusteella voidaan ajatella, että kritiikki laskuvarjotoimittajuutta kohtaan on jopa perusteetonta. Pätkäkirjeenvaihtajuudella onkin nähty olevan myös hyviä puolia. Ensinnäkin laskuvarjojournalismin on oletettu lisäävän uutisointia kriisialueilta, koska pienemmätkin viestimet lähettävät toimittajiaan paikalle (Lindroos 2008, ks. Ylönen 2008, 11; Hamilton & Jenner 2004, 313). Toiseksi uudet toimittajat huomaavat pysyville kirjeenvaihtajille itsestään selviä asioita (Pedelty 1995, 109). Lisäksi Uskali (2007, 62–64) nostaa esille, että yksi ulkomaan uutisoinnin vaietuista tabuista, fiksureiden eli paikallisten yhteystoimittajien käyttö juttujen teossa, on arkipäivää myös vakituisille ulkomaankirjeenvaihtajille. Liian vähäinen kielitaito luo vakavia

puutteita toisen kulttuurin ymmärtämiselle siis myös pitkäaikaisten kirjeenvaihtajien kohdalla.

On kuitenkin syytä muistaa, että oleellisten tietojen ja tietolähteiden kokoaminen on syiltään monitahoisissa kriisitilanteissa poikkeuksellisen vaikeaa. Kriisiraportoinnissa kiire korostuu entisestään, ja toimittajiin kohdistuu monenlaisia paineita ja intressejä eri tahoilta. Sillä, kuinka hyvin toimittajat tuntevat tilanteen monimutkaiset poliittiset, taloudelliset ja yhteiskunnalliset taustat kriisipaikalle saapuessaan, on merkitystä työskentelyprosessin ja siten uutisten lopputuloksen kannalta.

6.2 Media humanitaarisissa kriiseissä

De Waalin (1997, 82) mukaan journalistien ylistämä kuva mediasta kansainvälisen avustusverkoston liikkeelle panevana voimana ei ole todellisuuden mukainen. Hänen mukaansa medialla on kyllä vahva vaikutus siihen, että kriiseihin saadaan valtioiden ja avustusjärjestöjen toimittamaa humanitaarista apua paikalle, mutta tätä ei pidä sekoittaa siihen, että media auttaisi ehkäisemään humanitaarisia kriisejä. Nälänhätien ja pakolaisuuden ennaltaehkäisy vaatisi puuttumista poliittisiin ja yhteiskunnallisiin tilanteisiin jo ennen kuin kärsimys saavuttaa vaiheen, jossa se on dramaattinen uutinen. Media päätyy kuitenkin useimmiten puuttumaan tilanteisiin vasta akuutin kärsimyksen vaiheessa ja yksinkertaistamaan inhimillisen hädän esittämällä tapahtumat luonnonkatastrofina, jonka syyt ovat kuivuudessa tai muissa heikoissa olosuhteissa. Samalla media välttää oikeiden, monimutkaisten syiden analysoinnin, pystyy ehdottamaan helppoja ratkaisuja tilanteeseen ja korostaa läntisen tilapäisen humanitaarisen avun merkitystä ratkaisuna (Moeller 1999, 105).

De Waal (1997, 82–83) kutsuu katastrofiturismiksi tapaa, jolla journalistit tekevät juttuja pakolaisleireiltä. Tällä hän viittaa siihen, että journalistit näkevät valikoivasti kaikkein pahinta ja myös olettavat kaikkein pahinta näkemästään. Katastrofiturismissa on olennaista toimittajien riippuvuus avustusjärjestöjen työntekijöistä. Humanitaarisen avun työntekijät johdattavat journalisteja yleensä leirin pahimpiin paikkoihin ja painottavat pakolaisten nälkää, avustuksen tärkeyttä ja kehitysmaiden riippuvaisuutta länsimaista. Enemmistö pakolaisleireille juttua tekemään tulevista toimittajista pyytää itsekkin päästä pahimpiin paikkoihin, koska he haluavat raportoida kuolemasta (Johansson & Diesow 1993, 101).

Toimittajat ovat pakolaisleiriolosuhteissa riippuvaisia järjestötyöntekijöistä muun muassa leirillä liikkumisen, majoituksen, tulkkauksen, tiedon ja haastattelujen saamisen, tilanteen ymmärtämisen

ja terveydenhuollon takia. De Waal (1997, 83) korostaa, että harva journalisti pystyy työskentelemään riippumattomana järjestöistä, vaikka siihen pyrkisikin. Hän listaa tähän neljä syytä. Ensinnäkin riippuvaisuutta aiheuttaa toimittajien pelko sairauksista ja väkivallasta. Toisaalta kyse on laiskuudesta; juttu on helpompi saada kasaan juttelemalla järjestöjen tiedottajien kanssa kuin lähteä kentälle etsimään haastateltavia. Kolmanneksi toimittajat ovat tietoisia siitä, ettei kotitoimituksessa haluta monimutkaista selvitystä paikallisesta poliittisesta tilanteesta, vaan selkeää avustuskulmaa. Tärkeimpänä syynä De Waal pitää sitä, ettei suurin osa toimittajista näe läheisessä suhteessaan avustusorganisaatioihin mitään ongelmaa. Toimittajilla on tapana ajatella, että avustustyöntekijät ovat puolueettomia ja että avustusoperaatiot tarjoavat ratkaisun niihin ongelmiin, joita toimittajat näkevät pakolaisleireillä.

Toimittajien ja avustusjärjestöjen riippuvaisuus on molemminpuolista, sillä järjestöt tavoittelevat ja tarvitsevat medianäkyvyyttä. Median läsnäolon on syytetty vääristävän ja haittaavan avustusoperaatioita pakolaisleireillä, koska julkisuuden saaminen on kannustanut järjestöjä harjoittamaan televisiokameroille sopivaa humanitaarista avustusta (Carruthers 2000, 228; Allen 2000, 185). Benthallin (1993, 182–183) mukaan avustusjärjestöt osallistuvat aktiivisesti ”kärsivän Afrikan” stereotyyppisen kuvaston luomiseen.

Median toiminta on vaikuttanut avustustyöhön Afrikan kriiseissä myös toisella tavalla. Koska tiedotusvälineet tekevät juttuja nimenomaan pakolaisleireiltä ja keskittyvät poliittisten ja sosiaalisten teemojen sijasta lähes yksinmaan inhimilliseen kärsimykseen, tilanteet kehystetään hallitsevasti pakolaiskriiseiksi ja samalla sivuutetaan yhteiskunnalliset ja poliittiset kysymykset ja ongelmat. Esimerkiksi Ruandassa pakolaiskriisikehys johti siihen, että sekä kansalaisjärjestöt että YK keskittyivät operaatioissaan niihin, jotka olivat paenneet Ruandasta eivätkä kohdistaneet juuri lainkaan apua maan sisäisille pakolaisille tai uudelle hallitukselle, jotta maahan olisi luotu vakautta (Lorch 1995, 105–106; Minear, Scott & Weiss 1996, 66, ks. Carruthers 2000, 228).

6.3 Tarinoita sankareista ja uhreista

Syynä toimittajien työskentelytapoihin pakolaisleiriolosuhteissa on pidetty sitä, että toimittajat tietävät jo etukäteen, miltä ”nälänhätätarinat” näyttävät ja etsivät niihin sopivia elementtejä (Benthall 1993; De Waal 1997). Useat tutkijat ovat nostaneet esille länsimaisen median tavan muotoilla kehitysmaiden humanitaarisista kriiseistä uhri–sankari-tarinoita (ks. esim. Moeller 1999; De Waal 1994 ja 1997; Benthall 1993). Helposti seurattava tarina edellyttää kolmea, toisilleen vastakkaista roolia: uhria, sankaria ja syntisäkkinä toimivaa pahantekijää. Viimeistä roolia voi

esittää myös sää ja luonto. Tarinan asetelma on erityisen sopiva televisiolle (Moeller 1999, 107).

Sankarit ovat aktiivisia ihmisten ja tilanteiden pelastajia, uhrin passiivisia ja sankareiden avun varassa eläviä ja pahantekijät taas yksiselitteisen epäinhimillisiä toimijoita. Pahantekijän yksinkertaisin kuvaus on näyttää paikallisia miehiä kulkemassa aseet kädessä. Koska miehet mielletään potentiaalisiksi taistelijoiksi ja siten tappajiksi, uhrin rooliin asettuvat parhaiten viattomuutta ilmentävät naiset ja etenkin lapset. Lapset ovat tehokasta kärsimyskuvastoa, koska he tuovat monimutkaisiin kriisitilanteisiin moraalista selvyyttä, eikä heihin liitetä vielä stereotyyppisiä määritelmiä rodusta, kulttuurista ja poliittisesta ympäristöstä. Niin kutsuttu yleisön myötätuntouupumus (*compassion fatigue*) herää katastrofi- ja kriisiuutisoinnissa myöhemmin, jos uhreina lapsia. (Moeller 1999, 107–110.) Kukaan ei ole välttynyt kuvilta, joissa pulleavatsainen, luurangonlainen lapsi katsoo kameraan tyhjällä silmillä samalla, kun kärpäset lentelevät hänen kasvoillaan.

Tyypillisesti tarinat kertovat uhreista ilman, että nämä itse saavat suunvuoroa. Yleensä uhrin esiintyvät vain kuvissa, ja ne harvat kerrat, kun heidät päästetään ääneen, he kertovat oman henkilökohtaisen tarinansa eivätkä mitään poliittista, taloudellista tai sosiaalista. (Moeller 1999, 107–108.) Toisin kuin pahantekijöitä ja uhreja, sankareita ei koskaan kritisoida (De Waal 1997, 83).

7 MITEN KEHITYSMAIDEN KRIISEISTÄ VOISI KERTOA TOISIN?

Konstruktionistisen käsityksen mukaan journalismi rakentaa todellisuutta. Se kertoo asioista jostakin näkökulmasta käsin. Toimitustyössä tehdään jatkuvasti päätöksiä, jotka vaikuttavat siihen, millaista todellisuutta rakennetaan: mikä nostetaan päivän ykkösuutiseksi ja mistä kerrotaan vain lyhyesti, keitä jutussa haastatellaan ja missä järjestyksessä, millaisia kuvia ja äänimaailmoita valitaan, miten juttu otsikoidaan. Se, että journalistiset jutut muovautuvat tiedostettujen ja tiedostamattomien valintojen tuloksena tarkoittaa, että asioista voi aina kertoa myös toisin. Seuraavaksi tuon vastakehysten, stereotyyppien horjuttamisen ja rauhantutkimuksen kontekstien kautta esille, kuinka kehitysmaista ja humanitaarisista kriiseistä voisi kertoa kehitysmaajournalismin perinteisistä ja kritisoiduista tavoista poikkeavasti.

7.1 Vastakehys

Kehyksen käsite viittaa eräänlaiseen tulkintakehikkoon, jonka avulla ihminen havainnoi ja

merkityksellistä maailmaa, ympäristöään ja tapahtumia niissä. Kertoessaan aiheista, ihmisistä ja tapahtumista journalismi kehystää niitä eli luo tulkintakehikkoja välittämässä viestin ymmärtämiselle. Se, miten journalismi kehystää asioita ja tietoa, vaikuttaa ihmisten käsityksiin kyseisestä aiheesta. Käyn kehysten käsitettä perusteellisesti läpi luvussa kahdeksan, jossa esittelen tutkimusmetodini, kehysanalyysin. Kehysanalyysi on metodi, joka purkaa paitsi representaatioiden hallitsevia kehyksiä, myös sitä, mitä journalistisissa jutuissa ei kerrota tai näytetä. Nostaessaan esiin piilossa olevat asiat kehysanalyysi ehdottaa vaihtoehtoisia tapoja kertoa asioista ja tarjoaa mahdollisuuksia käsittää maailma toisilla tavoilla.

Journalistiset jutut sisältävät yleensä useita kehyksiä, jotka voivat tukea toisiaan tai määritellä toisistaan poikkeavia merkityksiä. Toimittajat katsovat yleensä hyvän journalistisen työskentelytavan mukaiseksi haastatella juttuun eri näkemyksiä edustavia henkilöitä ja tahoja, etenkin, jos kyseessä on kiistelty aihe. Eri näkemyksien esittäminen jutussa ei kuitenkaan tarkoita, että asiaa tehtäisiin yleisölle ymmärrettäväksi erilaisten kehysten kautta. Gamson & Modigliani (1989, 4) tuovat esille, että teksti voi olla esitetyistä erimielisyyksistä huolimatta saman kehysten sisällä. Esimerkiksi erot konservatiivien ja liberaalien mielipiteissä eivät tarkoita kahden eri kehysten olemassaoloa, vaan voivat heijastaa yhtä, jaettua kehystä.

Toisaalta, vaikka jutussa esiintyisi erilaisia kehyksiä, ne eivät useinkaan ole keskenään tasa-arvoisia. Entmanin (2003, 418) mukaan yritykset horjuttaa vallitsevia kehyksiä johtavat yleensä vain siihen, että vaihtoehtokehykset onnistuvat valtaamaan pienen tilan ja tuloksena on jotakin täydellisen hallinnan ja pienen asteen vastustuksen välillä. Karina Horstin (2005) mukaan uutiset Suomesta turvapaikkaa hakeneista Slovakian romaneista sisälsivät hallitsevia kehyksiä haastavan ihmisoikeuskehysten, joka toi esille erilaisia näkemyksiä ja kritiikkiäkin hallinnan, perusteettomuuden, uhkan ja maineen kehyksille. Ihmisoikeuskehys esiintyi kuitenkin vain siellä täällä, ja sen esille tuomat näkökulmat kumottiin useimmiten jollakin hallitsevista kehyksistä. Näin ollen se ei ollut voimakkuudeltaan niin merkittävä, että olisi muodostanut todellisen vastakehysten hallitseville kehyksille.

Entman (2003, 418) korostaakin, että kehysten ja erilaisten tulkintojen tasa-arvo vaatii, ettei jutussa esitetä ainoastaan irrallisia tietopaloja, jotka haastavat hallitsevan kehysten, vaan että journalistiset tekstit tarjoavat kokonaisen vastakehysten, jonka esittämät ongelmat, syyt, seuraukset, ratkaisut ja moraaliset arviot tarjoavat todellisia, vahvoja vaihtoehtoja. Vain näin yleisölle luodaan aito vapaus ja mahdollisuus valita, kuinka käsittää kyseinen aihe. Luvussa yhdeksän analysoin, millaisia hallitsevia kehyksiä Darfurista kertovissa ajankohtaisohjelmissa nousi esille ja minkälaisia

vastakehyksiä niille esitettiin. Lähtökohtana koko työlleni oli kiinnostukseni sitä kysymystä kohtaan, miksi niin moni journalistinen juttu päätyy toistamaan samoja, jälkikoloniaalisessa teoriassa ja viestintätutkimuksessa kritiikkiä saaneita kerrontatapoja, vaikka toimittajat ovat kritiikistä ja kehitysmaajournalismin ongelmista tietoisia, ja moni pyrkii toisenlaisen sisällön tuottamiseen. Siten minua kiinnosti, onko Darfurin kriisiä yritetty kehystää perinteisistä poikkeavilla tavoilla, millä keinoilla mahdollisia vaihtoehtoisia kehyksiä on rakennettu ja onko vastakehykset onnistuttu ”saattamaan loppuun saakka” siten, että ohjelmien hallitseviksi kehyksiksi nousisi perinteisistä poikkeavia esittämistapoja.

7.2 Stereotyyppien horjuttaminen

Rodullisia representaatioita, merkityksiä ja valtakysymyksiä laajasti tutkinut Stuart Hall on pohtinut mahdollisuuksia haastaa, horjuttaa ja muuttaa rodullistetun järjestelmän tapoja representoida mustia – niin länsimaissa eläviä, marginaalissa olevia ryhmiä kuin afrikkalaisiakin. Käytännössä tämä tarkoittaisi vallitsevien negatiivisten representaatioiden muuttamista positiivisemmiksi.

Vaikka Hall korostaa mahdollisuutta ja tarvetta kertoa asioista toisin, hän tuo samalla esille, ettei vakiintuneiden esittämistapojen muuttaminen ole helppoa. Ensinnäkin, vaikka merkitykset ovat muuttuvia, ihmiset ponnistelevat lukitakseen merkityksiä omien tavoitteidensa ja intressiensä mukaisiksi. Juuri tätä tekevät stereotyyppittämisen strategiat ja usein onnistuvat siinä tietyksi ajaksi. Muutos on kuitenkin mahdollinen, koska mikään taho ei voi täysin kontrolloida kuvien ja sanojen merkityksiä ja konnotaatioita. Merkitykset ovat muuttuvia ja voivat väkevimpimpienkin stereotyyppien kohdalla alkaa liukua uusiin suuntiin. Kun stereotyypin vastaiset marginaalimerkitykset tulevat pintaan, ne sallivat erilaisten merkitysten konstruoinen ja eri asioiden näyttämisen ja sanomisen. (Hall 1997b, 270.)

Olen Hallin kanssa samaa mieltä siitä, että tiedotusvälineillä on useita eri intressejä, joita ne pyrkivät ylläpitämään tuottamansa sisällön avulla. Journalismissa on kuitenkin nähdäkseni paljolti kyse myös alitajuisista ja totutuista tavoista käsittää maailmaa. En usko, että toimittajat, kuvausryhmät ja toimitukset erityisesti ponnistelisivat sen eteen, että kehitysmaiden kriiseistä saataisiin kerrottua perinteisin tavoin ja pelkistämällä ne tiettyyn, monilta osin vääristyneeseen representaatioon. Tuskin juuri kukaan paikalle jutun tekoon lähteneistä journalisteista ottaa tietoisesti ja harkiten tavoitteekseen esimerkiksi rodullisten hierarkioiden ylläpitämisen. Ohjelmaan on sitä vastoin voitu yrittää valita jokin stereotyyppistä poikkeava näkökulma, kuten esimerkiksi aineistoni Silminnäkiässä; jo ohjelman nimi *Kyllä elämä kantaa* ehdottaa toisenlaista näkökulmaa

Afrikan kriiseihin kuin ainaiset kuolleisuusluvut ja väkivaltaiset hirmuteot. Kuitenkin tällaisissakin, tietoisesti ja valintojen kautta toiseen suuntaan ohjatuissa ohjelmissa voidaan päätyä uusintamaan perinteisiä stereotypioita.

Esimerkkinä siitä, kuinka rotuja on yritetty representoida toisin ja kuinka on kuitenkin päädytty toistamaan perinteistä asetelmaa, voidaan pitää Benettonin tunnettua mainoskampanjaa. Kampanjan valokuvilla, joihin on valittu aikuisia ja lapsia eri puolilta maailmaa, on haluttu rikkoa tavanomaisuutta monin tavoin. Ensinnäkin mainosmaailman valkoisuus on haastettu ottamalla mainoksiin ei-valkoisia ihmisiä. Toiseksi kampanjassa esitetään esimerkiksi tummaihoisen ja aasialaisen samassa kuvassa, minkä tarkoituksena on ollut kuvata ihmisiä etnisestä taustastaan riippumatta samanarvoisina. Lisäksi mainoskuvissa näytetään rodullista ja etnistä hybridiä eli keskenään sekoittuneita rotuja, kuten mulatteja. Rajoja rikkovista tarkoituspelistään huolimatta mainoskampanjan on kritisoitu homogeenisoivan kaikki ei-valkoiset kulttuurit 'toiseksi' (Fernando 1992). (Mainoskampanjasta ja sen kritiikistä ks. Hall 1997b, 273–274.)

Stereotyyppiä voi yrittää tuoda näkyviksi, haastaa ja horjuttaa monella tapaa. Käsittelen tässä kahta Hallin (1997b) esille tuomaa stereotyypin horjuttamisen keinoa, joita olen pohtinut ja soveltanut tutkimuksessani. Ensinnäkin stereotyyppinen rodullinen esittämistapa voidaan haastaa korvaamalla perinteinen negatiivinen kuvasto positiivisilla kuvilla ja representaatioilla. Stereotyyppien yksinkertaisuus kyseenalaistetaan, koska rodullisten representaatioiden kirjo laajenee ja moninaistaa sen, mitä tarkoittaa olla musta. Kun representaatiolla yritetään luoda positiivinen identifikaatio siihen, mitä on vastustettu, on kyse erilaisuuden hyväksymisestä. (Mt., 272–273.)

Toinen stereotyypin horjuttamisstrategia puuttuu rodulliseen katseeseen, jonka kautta mustia katsotaan. Tarkoituksena on tehdä (valkoisten harjoittamasta) mustien rodullisesta tuijottamisesta outoa – tuoda esille, että rodullinen katse on niin luonnollinen tapa määritellä mustia, että siitä on tullut ”normaalia”. Stereotyyppi haastetaan asettamalla musta keho positiivisessa valossa representaation pääasiaksi ja leikittelemään stereotyyppillä itsellään. Katsojalle yritetään tällä tavoin osoittaa, mikä yleensä jää piiloon. Hall tuo tässä yhteydessä esille erityisesti mustiin liitetyn korostuneen seksuaalisuuden, joka on vahva ulottuvuus rodullisessa katsomistavassa. Seksuaalisuuden lisäksi hän nostaa esille strategian mahdollisuuden hyödyntää huumoria. Esimerkkinä tästä on koomikko Lenny Henryn tapa leikkiä liioitelluilla afrokaribialaisilla karikatyyreillä ja tällä tavoin saada ihmiset nauramaan näiden hahmojen kanssa sen sijaan, että he nauraisivat hahmoille. (Hall 1997b, 274–275.)

Minua kiinnostaa oman tutkimukseni kannalta sekä se, minkälaisia mahdollisia positiivisia ja siten perinteisistä poikkeavia representaatioita afrikkalaisista rakennetaan aineistossani että toisaalta se, millä tavoin ohjelmien mustat ihmiset asetetaan rodullistavan katseen kohteeksi ja miten tätä katsomistapaa on mahdollisesti yritetty horjuttaa. Tutkimusaiheeni kannalta ei ole olennaista miettiä kysymystä mustien korostuneesta seksuaalisuudesta, mutta katseen kohteena olemista kuitenkin. Humanitaarisista kriiseistä kertovassa journalismissahan mustat uhrin ovat yleensä lähes yksinomaan yleisön katseen kohteena. Heille ei anneta suunvuoroa, mutta kameralla on oikeus vangita heidät kohteekseen kaukaa ja aivan läheltä ja tuoda heidät tällä tavoin nimettöminä henkilöinä sekä tietyn roolin edustajina katseiden alle.

Lisäksi huomioni kiinnittyi esille nostettuun tapaan saada yleisö mieluummin nauramaan mustien kanssa kuin heille. Olen miettinyt tätä yhdessä niiden luvussa viisi esittämieni arvioiden kanssa, joiden mukaan televisiolla on mahdollisuus herättää muutospainetta sekä maailmanlaajuista solidaarisuutta ja empatiaa näyttämällä suurille yleisöjoukoille kärsimystä toiselta puolelta maailmaa (ks. Bell 2003, 32, 35; Keane 1996, 172–173). Tutkimusaiheellani ei ole mitään tekemistä huumorin kanssa, mutta olen pohtinut keinoja, joilla aineistoni ohjelmissa on yritetty saada katsoja pelkän ulkopuolisen tirkistelijän roolin sijaan tuntemaan yhteneväisyyden tunnetta ohjelmien esittämien, kärsimystä kokeneiden sudanilaisten kanssa – ikään kuin ennemminkin tuntemaan heidän kanssaan kuin ainoastaan päällistelemaan heidän tunteitaan.

7.3 Rauhantutkimus

Rauhanjournalismin kannattajien mielestä perinteinen, objektiivinen journalismi tukee väkivaltaa suosimalla virallisia lähteitä, kuvaamalla tapahtumia prosessien sijaan ja esittelemällä yleensä vain kaksi vastakkaista näkemystä monipuolisen lähestymistavan sijaan (Lynch & McGoldrick 2005, 209). Rauhantutkimuksen uranuurtaja Johan Galtung on esittänyt useissa teoksissaan, että medialla on mahdollisuuksia ja sen tulisi edistää rauhan saavuttamista konflikteissa sekä puuttua kehitysmaiden epätasa-arvoiseen asemaan maailmassa, maailmanpolitiikan kriiseihin sekä maailmanlaajuiseen hyvin- ja pahoinvointiin. Galtung on yhdessä Richard C. Vincentin kanssa (1992) listannut uutta viestintäjärjestystä hahmotellessaan medialle ehdotuksia, joilla edistettäisiin globaalisti rauhaa ja mahdollistettaisiin oikeudenmukaisempi ja todenmukaisempi raportointi kehitysmaista. Ehdotukset raportoinnin parantamiseksi puuttuvat paljolti juuri niihin kehitysmaa- ja kriisijournalismin ongelmiin, joita olen käynyt läpi aiemmissa luvuissa.

Galtung ja Vincent puuttuvat konflikti- ja kriisiraportoinnin vähäisen, puutteellisen ja vääristyneen

taustoituksen ongelmaan. Heidän mukaansa journalistisissa teksteissä tulisi esittää tarkkoja ja selviä teorioita, kehyksiä, diskursseja ja paradigmoja, joiden kautta konflikti voidaan ymmärtää. Esimerkiksi sen sijaan, että media selittää yksioikoisesti konfliktin alkaneen jostakin tietystä tapahtumasta, yleisölle tulisi selvittää konfliktin kulttuurisia, historiallisia ja rakenteellisia syitä. (Galtung & Vincent 1992, 129.) Media vähättelee yleisöään ja pitää siksi tarpeellisena välittää yksinkertaista, helposti omaksuttavaa tietoa ”tavallisille ihmisille”. Yleisö ei kuitenkaan – vastoin median olettamusta – pelkää monipuolisen tai ristiriitaisenkaan tiedon saamista, joten journalismin tulisi keskittyä maksimoimaan yleisön oppiminen. (Mt., 134–135.)

Monipuolinen kerronta vaatii, että konfliktin kaikille osapuolille annetaan mahdollisuus puhua tiedotusvälineissä. Yleensä sotaraportoinnissa yksi osapuoli nousee vahvimmin esiin, ja muut jäävät äänettömiksi ja esille pääsevän puolen määriteltäviksi. Pimentoon jääneiden osapuolten strategiat, tavoitteet ja taustat jäävät käsittelemättä, eikä tilanteesta voi saada todellisuutta vastaavaa kokonaiskuvaa. Ymmärtämättömyys johtaa siihen, ettei oikeanlaisia ratkaisuja voida ehdottaa eikä löytää. (Galtung & Vincent 1992, 126–127.) Mitä ratkaisuihin tulee, journalismin tulisi edistää rauhanaloitteita konkretisoimalla selkeästi, mitä hyötyä rauhan saavuttamisesta olisi (mt., 226, 140). Galtung ja Vincent näkevät, että medialla on suuri valta siihen, mitä yleisö tietää konfliktista, ja siten sillä voi olla suuri valta myös siihen, kuinka konflikti päättyy ja mikä on sen lopputulos (mt., 193).

Galtung ja Vincent esittävät edelleen, että kriiseistä tulisi raportoida ihmisten kautta. Tarinat tekevät vaikeista aiheista helpommin ymmärrettäviä, konkreettisia ja tarjoavat samastumiskohteita ja emotionaalisen ulottuvuuden. Median ei tulisi vältellä sodan kauheuksista kertomista, vaan kuolema, menetykset ja raadollisuus tulisi välittää todellisuutta vastaavasti. (Galtung & Vincent 1992, 212–213, 216–217.) Onnistuneet tarinat edellyttävät myös eliittilähteiden välttelyä (mt., 209). Eliittilähteen vastapari ei kuitenkaan ole ainoastaan tavallinen ihminen, vaan myös muut, erilaisia näkökantoja esiin tuovat auktoriteetit ja asiantuntijat ovat tarpeellisia lähteitä.

Rauhantutkimuksen kanssa yhdenmukaisia ajatuksia esittävät myös sitoutuneen journalismin kannattajat. Sitoutuneen journalismin käsitteen lanseerasi Martin Bell, joka haastoi perinteisen ja perustavanlaatuisen käsityksen journalismin objektiivisuudesta uutistoimittajien maailmankonferenssissa vuonna 1996. Bell haavoittui työskennellessään toimittajana Bosnian sodassa. Bosnian sota muutti monen journalistin suhtautumista objektiivisuuteen. Sodasta raportoineet toimittajat kauhistuivat verisiä julmuuksia ja turhautuivat kansainvälisen yhteisön passiivisuuteen. Toimittajat alkoivat venyttää rooliaan kaikkiin sodan osapuoliin tasapuolisesti

suhtautuvista journalisteista sellaisiksi, jotka tekivät yleisölle selväksi, ketkä olivat hyökkääjiä ja ketkä uhreja (Seib 2002, 52, xiii). Neutraalin tapahtumakuvauksen sijaan uutisissa käytettiin tunnepitoista kieltä ja jaoteltiin taisteluiden osapuolia kategorioihin. Jälkikäteen toimittajia on kritisoitu siitä, että he tekivät Bosnian muslimeista pyhimyksiä ja demonisoivat serbit (McLaughlin 2002, 167; Seaton 2003, 54).

Sitoutuneen journalismin kannattajien mielestä toimittajien ei pitäisi olla vain neutraaleja silminnäkijöitä, vaan heidän tulisi ottaa aktiivinen, humaani suhtautumistapa tapahtumiin. Sitoutunut journalismi luokittelee neutraalisuuden välinpitämättömyydeksi ja siten epäammattimaiseksi. (Ylönen 2008, 39.) Bellin mukaan sitoutunut journalismi paitsi tietää myös välittää, on vastuuntuntoinen toimiessaan eikä suhtaudu puolueettomasti hyvään ja pahaan tai uhuriin ja alistajaan (Bell 1996, 16 ja 2003, 152). Sitoutuneen journalismin käsitettä on kritisoitu paljon sekä akateemisissa piireissä että toimittajien keskuudessa. On esitetty, ettei journalismi ole journalismia ilman objektiivisuutta eli puolueellisuuden tietoista välttelyä. Toimittajien omien tunteiden sekoittamisen osaksi raportointia on katsottu vääristävän todellisuutta (Hume 1997).

8 KEHYSANALYYSI

Sama aihe voidaan esittää hyvin erilaisin ja toisilleen vastakkaisinkin tavoin riippuen siitä, miten esityksen kohteena oleva asia, tapahtuma tai ihminen ympäröidään eli minkälaiseen kehykseen kohde asetetaan. Monet tekstien kehystämisen keinot naamioituvat luonnollisiksi, mikä luo vaikutelman, että journalismi välittää neutraalisti objektiivisen todellisuuden (Entman 1991, 6). Kehyksen käsite purkaa journalismin konstruktionistista luonnetta; journalismi ei yksinkertaisesti heijasta todellisuutta, vaan tuottaa sitä erilaisten valintojen kautta. Joitakin aiheita nostetaan esille ja toisia häivytetään näkyvistä. Kehystämässä on siis kyse ennen kaikkea valikoivasta kontekstualisoinnista (Karvonen 2000, 83).

Entmanin (1993, 52–53) mukaan kehykset sijaitsevat ainakin neljällä eri tasolla viestintäprosessissa; viestin antaja, teksti, vastaanottaja ja kulttuuri osallistuvat kaikki kehystämiseen. Kaikilla näillä tasoilla tehdään valintoja ja korostetaan joitakin elementtejä, joiden avulla rakennetaan argumentteja. Kehyksen käsite on monipuolinen työväline mediatutkimuksessa, ja sen avulla voidaan paneutua niin journalismin tuotantoon, tekstiin kuin vastaanottoonkin. Kehyksen käsitteen kautta voidaan journalismin tutkimuksessa tarkastella sekä toimijuutta että rakennetta, koska kehys yhdistää yksilötason kulttuuriseen ja yhteiskunnalliseen tasoon (Horsti

2005, 50).

Kehyksen käsitettä on sovellettu empiirisen aineiston tutkimiseen neljällä tavalla. Ensimmäinen mediateksteistä on eritelty kehyksiä ja niitä on mitattu määrällisesti. Toiseksi on tutkittu olosuhteita, jotka tuottavat tiettyjä kehyksiä. Kolmanneksi on analysoitu, kuinka uutiskehykset ovat vuorovaikutuksessa yksilön aiemman tietämyksen kanssa. Tässä kohtaa kiinnostuksen kohteena on se, miten kehykset vaikuttavat tulkintaan, tiedon muistamiseen ja päätöksentekoon. Neljänneksi on tarkasteltu, miten uutiskehykset muovaavat yhteiskunnallisen ja kulttuurisen tason prosesseja, kuten julkista keskustelua. (D'Angelo 2002, 873.)

Kehysanalyysi on osa kulttuurintutkimuksellista perinnettä, joka alkoi yleistyä yhteiskuntatieteissä 1970-luvulla, jolloin yhdysvaltalaisessa viestintätutkimuksessa alettiin kiinnostua informaation käsittelystä ja median vastaanotosta ihmisten mielissä. Siihen saakka viestintää oli tutkittu hallitsevasti viestin antajan ja vastaanottajan välisenä suhteena ja keskiössä oli ollut viestinnän vaikutus. Kulttuurintutkimus nosti keskiöön merkitysten luomisen. Se kehittyi kahteen, painotuksiltaan erilaiseen suuntaan; Yhdysvalloissa kehittyi tulkitseva kulttuurintutkimus ja länsimaissa heränneen uusvasemmistolaisen ajattelun yhteydessä kehittyi kriittinen kulttuurintutkimus. Tulkitseva muoto tarkastelee merkityksiä yhteisen, mielekkään kulttuurisen maailman luomisena, kun taas kriittinen tutkimus asettaa keskiöön kysymykset vallasta, politiikasta ja eriarvoisuudesta määrittelemällä journalismin tilaksi, jossa luodaan merkityksiä ja käydään kamppailua niistä. (Pietilä 1997 ja 2003; Horsti 2005.) Suomessa kriittinen kulttuurintutkimus, jota oma työnikin edustaa, on saavuttanut valta-aseman.

8.1 Kehyksen käsite

Karina Horsti (2005, 48) määrittelee kehyksen kognitiiviseksi tulkintakehikoksi, jonka avulla ihmiset järjestelevät kokemusmaailmaansa. Kehyksen käsitteen loi alun perin sosiologi Erving Goffman (1974). Hänen mukaansa johonkin tilanteeseen tullessaan ihminen pyrkii erilaisten vihjeiden avulla määrittelemään ja ymmärtämään kokemansa ja näkemänsä eli kehystämään asioita ja tilanteita. Kehyksen käsitettä alettiin käyttää joukkoviestinnän tutkimuksessa 1970-luvulla laajemmassa yhteiskunnallisessa ja kulttuurisessa kontekstissa kuin mitä sitä oli käytetty Goffmannin teoriassa ja sosiaalipsykologiassa. Kehysanalyysia on kehitetty etenkin yhdysvaltalaisessa poliittisessä viestinnän tutkimuksessa, ja menetelmä tuli suosituksi 1990-luvulla. (Horsti 2005, 50.)

Tapa, jolla jokin asia kehystetään, vaikuttaa ihmisten ymmärrykseen kyseisestä asiasta. Kun asioista tehdään kehystämisen kautta huomattavampia ja merkityksellisempiä, on todennäköisempää, että vastaanottaja havaitsee informaation ja merkityksen, prosessoi niitä ja edelleen varastoi ne muistiinsa (Entman 1993, 53; Fiske & Taylor 1991). Kehyksillä ei kuitenkaan ole universaalia vaikutusta kaikkiin, koska tekstit ovat aina monimerkityksisiä, ja ne on mahdollista lukea monin eri tavoin.

Koska jonkin asian merkityksellisyys syntyy tekstin ja sen vastaanottajan kanssakäymisessä, tekstin kehykset eivät välttämättä vaikuta vastaanottajan ajatteluun; jokainen vastaanottaja tekee tekstistä lopulta henkilökohtaisen tulkintansa. Yksilön ensisijainen tietämys on perustana sille, hyväksyykö, jättääkö huomiotta vai tulkitseeko hän uudelleen median tarjoamat hallitsevat kehykset (Neuman, Just & Crigler 1992, 62). Horsti (2005, 51) painottaa kuitenkin, että tulkinnanvaraisuus on sitä pienempi, mitä hallitsevampi ja toistuvampi jokin representaatiota määrittelevä kehys on. Jokin asia voidaan nostaa keskeiseksi toiston lisäksi myös esimerkiksi assosioimalla se kulttuurisesti tuttujen symboleiden kanssa. Koska yleisöön voidaan vaikuttaa tarjoamalla yhtä tulkintaa ja vähän vaihtoehtoja, kehysanalyysissä on olennaista pohtia sitäkin, millaisia tulkintoja kehyksien kautta on suljettu pois (Entman 1993, 54). Tutkimuksessani pohdinkin paitsi sitä, mitä näytetään ja sanotaan, myös sitä, mitä ajankohtaisohjelmissa ei näytetä ja kerrota. Koska kehykset ovat aina valintojen tulosta, on olennaista pohtia, miten asiasta olisi voitu kertoa toisin.

Kehyksen käsite auttaa hahmottamaan journalismille tyypillistä jatkuvuutta; yksittäiset uutiset ovat yleensä osa laajempaa ja pidempään jatkunutta kokonaisuutta, eräänlaisia jatkokertomuksia aiemmalle (Horsti 2005, 58; Väliaverron 1995). Horstin (2005) mukaan kaikilla poliittisilla aiheilla on oma aihekulttuurinsa eli metakertomuksensa, joka muuttuu ajan kuluessa ja tarjoaa tulkintavälineitä kertomukseen liitettävälle tapahtumille. Gamsonin ja Modiglianin (1989) mukaan aihekulttuurien on kehittyäkseen kyettävä linkittymään osaksi kulttuurin laajempia myyttejä ja metakertomuksia, esimerkiksi versioiksi hyvän ja pahan taistelusta.

Journalismin tutkimuksessa kehyksen ja diskurssin käsitteitä käytetään usein hyvin samoilla tavoilla. Kehysanalyysin lähtökohta onkin sama kuin diskurssianalyysillä; kielen ja muiden sosiaalisten käytäntöjen nähdään tuottavan, ei heijastavan todellisuutta. Molemmat tutkimusperinteet analysoivat kieltä kontekstissa, mikä viittaa siihen, että merkitysten nähdään olevan sidoksissa poliittiseen, historialliseen ja yhteiskunnalliseen kontekstiin. Eri tutkimusperinteet lainailevat asioita melko vapaasti toisiltaan, eikä diskurssin ja kehyksen suhde käsitteiden vaihtelevien käyttötapojen takia ole kovin selkeä. (Horsti 2005, 60, 64; Karvonen 2000, 84.)

Käsitteet voidaan kuitenkin erottaa toisistaan. Diskurssit ovat kehyksiä laajempia puhetapoja, ja niiden sisällä esiintyy erilaisia kehyksiä. Diskurssit siis rakentuvat monista kehyksistä, ja yksi kehys taas voi sijaita monen erilaisen diskurssin sisällä. (Horsti 2005, 64.)

Kehysanalyysia on käytetty paljon marginaaliryhmien representaatioiden ja julkisuuden tutkimisessa (Horsti 2005, 46). Horsti (2005) on tutkinut menetelmän avulla turvapaikanhakijoita, pakolaisia ja monikulttuurisuutta. Gitlinin (1980) klassikkotutkimus tarkasteli uuden vasemmiston ja sen protestien representaatioita mediassa. Vaihtoehtoisten yhteiskunnallisten näkemysten ja mielenilmausten kehystämistä ovat tutkineet myös muiden muassa Murdock (1973) sekä McLeod ja Detenber (1999). Sotien ja katastrofien kehystämistä ovat tutkineet esimerkiksi Wall (1997a ja b), Entman (1991) ja Durham (1998). Kaikissa näissä tutkimuksissa on nostettu esille tekstien rakentama vahva jako ”meihin” ja ”muihin”. (Ks. aiemmista tutkimuksista Horsti 2005.)

Alun perin kehyksen käsitettä on käytetty juuri valtakysymysten purkamisessa. Sitten käsite on yhdistelty erilaisiin viitekehyksiin, kuten agenda setting -teoriaan (D’Haenens & Verelst 2002), sisällönerittelyyn (Semetko & Valkenburg 2000), narratiivin käsitteeseen (Jakubowicz & Palmer 2002) ja kysymyksiin ideologiasta ja ideologisesta kamppailusta (Akhavan-Majid & Ramaprasad 2000). D’Angelon (2002) mukaan kehyksanalyysin vahvuus menetelmänä on sen monipuolisuus, ja hän pitää kehyksanalyysia metodina, joka voi hyödyntää hyvin erilaisia teorioita ja paradigmoja. Nykyään kehyksanalyysissa on tapana keskittyä ennemminkin mediatekstien sisällönanalyysiin ja kehysten toistuvuuden mittaamiseen, minkä vuoksi kehyksen käsitteen laadullisemmat ominaisuudet, kuten kysymykset vallasta ja hegemonista ovat jääneet vähäiselle huomiolle (Carragee & Roefs 2004).

8.2 Aineistolähtöinen tutkimus

Kehysanalyysia voi soveltaa tekstien tutkimisessa kahdella tavalla; tutkija voi joko muotoilla ennen aineiston analyysin aloittamista kehyksiä, joita etsii aineistosta tai hahmottaa aineistoa ”lukemalla” siitä esiin nousevia kehyksiä. Olen rakentanut oman tutkimukseni jälkimmäisen eli aineistolähtöisen tavan kautta. Toisin sanoen olen kehyksanalyysin tarjoamia välineitä hyödyntäen tutkinut, minkälaisia tulkintakehyksiä ajankohtaisohjelmista nousee esiin.

Tutkijan tulkintoihin aineistosta vaikuttavat tutkimukselle valitut metodologinen ja teoreettinen viitekehys. Siten tutkimus ei ole pelkästään aineistolähtöinen. (Väliverronen 1995, 11; Horsti 2005, 48.) Oman viitekehykseni puitteissa on syytä pohtia Olli Löytyn (1997) huomiota hermeneuttiseen

kehään juuttumisen vaarasta. Jälkikolonialista teoriaa hyödyntävä tutkija saattaa astua ansaan, jossa omasta aineistosta hahmottuu vain sellaisia esittämisen tapoja, jotka tukevat teorian väittämiä siitä, että kulttuurisissa representaatioissa vallitsevat edelleen kolonialismin aikaiset käsitykset. Olen pyrkinyt väistämään tämän ansan yhdistämällä tutkimukseeni myös stereotyyppien horjuttamisen ja rauhantutkimuksen viitekehykset, jotka tarjoavat teoriaa siitä, kuinka asioista on mahdollista kertoa toisin.

Tekstit ovat aina myös itsessään monimerkityksisiä. Siten ohjelman katsoja tai lehtijutun lukija voi tulkita tekstin eri tavoin kuin tutkija. Tutkimukseni tarkoituksena ei olekaan väittää, että esille nostamani kehykset olisivat sellaisia, jotka jokainen kyseisten ohjelmien katsoja tai tutkija ”löytäisi” – edes samaa teoreettista viitekehystä käyttäen. Kuten muitakin laadullisia tutkimusmenetelmiä, kehysanalyysiäkin on kritisoitu tulkinnanvaraisuudesta. Horsti (2005, 51) vastaa kritiikkiin toteamalla, että tulkinnanvaraisuus on yleensä sitä pienempi, mitä hallitsevampi ja toistuvampi jokin kehys tekstissä on.

8.3 Toimittajan roolista ja kehyksistä

Kehysanalyysi kiinnittää huomiota myös toimittajan rooliin. Toimittajan mieli ei ole jutun teon alkaessa ”tyhjä”, vaan hänellä on jo ennen työhön ryhtymistä valmiina omia kehyksiä eli jonkinlaisia tulkintamalleja käsillä olevasta aiheesta. Kehykset kumpuavat ammatista, henkilökohtaisesta historiasta ja laajemmin kulttuurista sekä yhteiskunnallisesta tilanteesta ja toimivat perusjäsenyksinä, joiden avulla toimittajat tulkitsevat tapahtumaa, ilmiötä tai yhteiskunnallista teemaa (Horsti 2005, 53; Väliaverron 1996, 107–112). Toimittaja tarvitsee kehystämistä muokatakseen monimutkaisista tapahtumista ja teemoista selkeitä ja nopeasti omaksuttavia uutisia (Horsti 2005, 53).

Tutkimuksissa, joissa on eritelty journalismin hallitsevia kehyksiä, on yleensä nostettu esille rutiininomainen tapa kehystää samanlaisia teemoja ja tapahtumia samalla tavalla (Horsti 2005, 52). Hyvä journalismi ymmärretään yleensä objektiiviseksi ja riittävästi sekä olennaista tietoa antavaksi. Poliittisten eliittien ja median kehyksiä vertaillut Robert M. Entman tuo esille, että huolimatta siitä, että toimittajat seuraavat objektiivisen raportoinnin sääntöjä työssään, he voivat päätyä kehystämään asian hallitsevien, valtaeliittien tarjoamien kehyksen mukaisesti. Kun yksi kehys nousee hallitsevaksi ja vaihtoehtoja esitetään riittämättömästi tai ei ollenkaan, ei suuri osa yleisöstä voi tehdä aihealueesta tasapainoista arviota. (Entman, 1993, 56–57; Entman 1989; Entman & Rojecki 1993.) Samalla vahvistetaan ja ylläpidetään valtaeliitin näkemyksiä (Hall ym. 1978, 57;

Horsti 2005, 54). Vaihtoehtoisten kehysten on sitä vaikeampi vahvistua, mitä itsestään selvempiä kehyksiä vastaan ne kamppailevat (Horsti 2005, 54).

8.4 Valtakysymyksiä

Kriittiseen tutkimusperinteeseen nojaavat tutkijat painottavat journalististen kehysten ja valtaeliitin suhdetta sekä sitä, että itsestäänselvyyksiksi muodostuneilla journalistisilla kehyksillä tuetaan tiedostamatta mutta systemaattisesti vallitsevaa järjestystä (Horsti 2005, 54). Olen kiinnostunut merkityksistä ja valtakysymyksistä käytävästä kamppailusta journalismin sisällä. Siten tutkimukseni liittyy kulttuuritutkimukselliseen perinteeseen. Kehysanalyysi on oiva työkalu journalististen tekstien valta-asetelmien ja -kysymysten havaitsemisessa ja purkamisessa.

Kehyksen käsitettä hyödynnetään analysoitaessa sitä, mikä journalismissa hahmottuu itsestäänselvyydeksi, arkipäiväiseksi ja luonnolliseksi. Joistakin tavoista ymmärtää maailmaa tulee hallitsevia – siitäkin huolimatta, että merkitykset muuttuvat eikä siten mikään kehys tai diskurssi ole lukittu. Vaikka merkitykset muuttuvat, kriittisen perinteen tutkijat tuovat esille, että tietyssä ajassa ja kulttuurissa hallitseviksi nousseet kehykset ovat suhteellisen pysyviä merkitysten rakentajia, usein rutiiniomaisia ja itsestään selviä tapoja ymmärtää maailma. Entmanin (2003, 418) mukaan jonkin tapahtuman, toimijan tai aiheen kehystäminen tietyllä aikavälillä voi perustua johonkin hallitsevaan kehykseen tai erilaisten kehysten kilpailuun. Joskus yksi mahdollisista kehyksistä hallitsee niin voimakkaasti mediassa, että vaihtoehtoista luentatavoista tulee irrelevantteja.

Useat kehysanalyysit ovat todenneet, että merkityksistä käytävä kamppailu on mediassa usein vähäistä ja raportointi vinoutuu jonkin toimijan hyväksi (Horsti 2005, 47). Stuart Hall ym. (1978) ovat nostaneet ensisijaisten määrittäjien käsitteen selittämään sitä, miksi tietyistä tulkintakehyksistä tulee hallitsevia ja yhtä olennaisesti, miksi ne pysyvät hallitsevina. Ensisijaisten määrittäjien, eli journalismin rutiinilähteiden, kuten poliittisen eliitin ja viranomaisten valta-asemaa esimerkiksi maahanmuuttajista tai etnisistä vähemmistöistä kertovissa uutisissa ovat ruotineet muiden muassa Sari Pietikäinen (2000), Karina Horsti (2005) ja Pentti Raittila (2004).

Rutiinilähteiden käyttö on toimitustyössä helppoa, nopeaa ja edullista, ja niihin liitetään mielikuva puolueettomuudesta ja objektiivisuudesta. Hallin ym. (1978) näkemystä ensisijaisten määrittäjien vallasta on kuitenkin kritisoitu tuomalla esille, etteivät eliittilähteet ole niin yhtenäinen ryhmä kuin mitä annetaan ymmärtää. Esimerkiksi Schlesinger (1990) ja Horsti (2005, 55) ovat nostaneet esille,

että eri viranomaistahot voivat määrittellä saman ilmiön tai asian hyvin eri tavoin ja että toimittajat käyttävät viranomaislähteitä usein myös vastapareina toisilleen.

Ensisijaisen määrittäjän käsite on edelleen käyttökelpoinen mediatutkimuksessa. Olennaista on lähteiden käytön järjestys; joku saa kehystää ensin ja muiden on esitettävä ja asetettava kehyksensä suhteessa näihin ensimmäisiin, hallitseviin kehyksiin. (Horsti 2005, 56.) Vaikka viranomaisten ja muiden järjestäytyneiden lähteiden osuus mediassa on edelleen määrällisesti kiistattoman suuri ja hallitseva, niiden valta voi olla erityyppistä (mt.). Luostarinen (1994, 50) nostaa esille erilaiset valtatyytit. Ensinnäkin lähteellä voi olla poliittista tai taloudellista valtaa. Toiseksi lähteellä voi olla valtaa vaikuttaa journalistiseen työprosessiin. Kolmanneksi lähteellä voi olla kulttuurista pääomaa, joka tekee siitä median kannalta houkuttelevan.

8.4.1 Kansalaisjärjestöt uutena ensisijaisena määrittäjänä

Eliittilähteiden asemaa ja valtaa on alkanut horjuttaa myös kansalaisjärjestöjen huomattavasti aiempaa voimakkaampi esiinmarssi toimijoina eri puolilla maailmaa (Horsti 2005, 55–56; Uskali 2007). Kansalaisjärjestöjen rooli mediassa on voimistunut ja monipuolistunut. Oman aineistoni aihepiirin, humanitaaristen kriisien, kontekstissa kansainväliset kansalaisjärjestöt ovat keskeisiä toimijoita ja hyvin näkyvästi läsnä ja esillä. Katsonkin, että kolmannen maailman humanitaarisissa kriiseissä kansalaisjärjestöillä on eliittilähteen asema ja siten keskeinen rooli kehystämässä.

Avustusjärjestöt ovat hyviä lähteitä, koska niihin liitetään positiivisia arvoja, kuten altruismi, oikeamielisyys ja puolueettomuus. Uskottavuutta lisää myös se, että avustustyöntekijät ovat kriiseissä paikan päällä silminnäkijöinä ja ammattilaisina, jotka tekevät tärkeäksi koettua työtä. Poliitikkojen ja viranomaisten analyysi tilanteesta ei ole yhtä uskottava, koska he eivät ole käyneet ”kentällä” toteamassa tilannetta. Heihin ei myöskään liitetä samankaltaisia positiivisia ominaisuuksia ja arvoja kuten avustustyöntekijöihin. Kriiseissä vellovien kehitysmaiden hallitukset taas kantavat epäluotettavuuden, korruption ja sotaan osallisen leimaa. Lisäksi länsimaisten kansalaisjärjestöjen työntekijät kuuluvat ”meihin”.

Monista toimintaohjeista, säännöistä ja jaloista periaatteista huolimatta 1990-luvun puolivälissä heräsi vilkas keskustelu avustustyöntekijöiden ammattitaidosta ja järjestöjen epäonnistumisesta erityisesti Somalian sisällissodassa ja Ruandan kansanmurhassa. Konferensseissa ja julkaisuissa pohdittiin, miten järjestelmä, jossa on mukana niin monta kyvykästä ja hyvää tarkoittavaa ihmistä, toimii niin huonosti (De Waal 1997, 248; Winter 2001, 31). Kansalaisjärjestöjä syytettiin muun

muassa julkisuushakuisuudesta ja sen takia tehdystä ”vääränlaisesta” avustustyöstä, ”pelastettujen” ihmisten lukumäärien liioittelusta, valehtelusta ja kriisien taustojen ja tapahtumien ymmärtämättömyydestä. Esille nostettiin kansalaisjärjestöjen heikkouksia: tarve saada rahoitusta vaikuttaa niiden objektiivisuuteen, ammattitaidon puute vähentää avustustyön tehokkuutta, järjestöt ovat haluttomia oppimaan virheistään eikä niitä voi rangaista vastuuttomuudesta (Winter 2001, 41).

8.4.2 Ajankohtaisohjelma toissijaisena määrittäjänä

Karina Horsti (2005, 54–55) tuo esille, että paitsi journalismin eri lähteillä, myös sen eri lajityypeillä on erilainen asema kehystäjinä. Uutinen on yleensä ensisijaisen määrittelijän asemassa, kun taas hitaammat lajityypit, kuten ajankohtaisohjelmat, sunnuntaisivustot, dokumentit ja keskusteluohjelmat joutuvat astumaan uutisten määrittelemien ensisijaisten kehysten hallitsemaan journalistiseen kenttään. Tämä tarkoittaa sitä, että ne joutuvat tuottamaan omia määritelmiään suhteessa ensisijaisiin määritelmiin eli ottamaan kantaa uutisten muotoilemiin kehyksiin.

Toiset tiedotusvälineet ovatkin oikeastaan yksi toimittajien rutiinilähteistä. Aineistoni ajankohtaisohjelmia ovat edeltäneet ja siten niiden kehyksiin ovat vaikuttaneet muun muassa Suomessa ja muissa maissa julkaistut uutiset, tilanpäivitykset ja uutisoinnit esimerkiksi kansalais- ja ihmisoikeusjärjestöjen sekä ministeriöiden internetsivuilla sekä muut reportaasit Darfurin tilanteesta. Haluan näiden edeltävien journalististen juttujen vaikutuksen huomioimisen lisäksi korostaa sitä potentiaalia, joka ajankohtaisohjelmilla hitaampana juttutyypinä on. Ajankohtaisohjelmien tekijöillä on mahdollisuus pohtia uutisissa luotuja kehyksiä ja halutessaan haastaa ja murtaa niitä. Kehystämisen painopiste voi muuttua yksittäisenkin tapahtuman raportoinnissa.

8.5 Kehystämisen ja perustelun keinot

Jokaisella yhteiskunnallisella aiheella on oma kulttuurinsa ja jokaisella tällaisella aihekulttuurilla on oma, merkityksiä ja tulkintoja tarjoava diskurssinsa (Gamson & Modigliani 1989). Diskurssien sisällä puolestaan on monta kehystä. Kehys taas rakentuu kahdenlaisten symbolisten keinojen kautta (Gamson & Lasch 1983, 398). Näistä ensimmäiseen ryhmään, kehystämisen keinoihin, kuuluvat metaforat, nimeämiset, esimerkit ja rinnastukset, iskulauseet, kuvailut sekä visuaaliset kuvat.

Metaforat kuvaavat jotakin asiaa toisen asian termein eli siirtävät merkityksiä yhdestä asiasta

toiseen (ks. metaforan määritelmästä esim. Fiske 1992; Lakoff & Johnson 1980; Hellsten 1998). Esimerkit ja rinnastukset puolestaan liittävät merkityksiä yhdeltä alueelta toiselle liittämällä käsiteltävän aiheen muihin tapahtumiin tai ajallisiin, maantieteellisiin ja kulttuurisiin konteksteihin (Horsti 2005, 74). Nimeämiset, iskulauseet ja kuvailut määrittelevät asiaa voimakkaan kielenkäytön kautta ja luovat tapahtumista ilmiöitä nimeämällä ja siten tekemällä niistä konkreettisia ja näkyvämpiä (Horsti 2005, 75). Darfurin kriisin kohdalla julkista kädenvääntöä on käyty muun muassa siitä, tuleeko tapahtumista käyttää nimitystä kansanmurha. Lisäksi kehysanalyysin kohteena ovat puhutun tai kirjoitetun tekstin ohella myös kuvat. Televisio-ohjelmissa kuvia täytyy tulkita suhteessa verbaaliseen ilmaisuun, koska merkitykset rakentuvat kuvien ja sanojen yhteispelissä.

Aineistoanalyysissäni ovat keskeisellä sijalla kehysanalyysin perustelun keinot, joihin lukeutuvat tekstin määrittelemät ongelmat, niiden syyt, seuraukset ja ratkaisut sekä tekstin tekemät moraaliset väittämät Entmanin (1993) mukaan tutkija pääsee kiinni perustelun keinoihin esittämällä aineistolle neljä kysymystä: 1) mikä määrittyy tekstissä ongelmaksi, 2) mikä syyksi ja seuraukseksi, 3) mitä moraalisia päätelmiä tehdään ja 4) mitä ehdotetaan ratkaisuksi. Olen käynyt aineistoani läpi näiden kysymysten avulla ja pohtinut myös, miten ohjelmien esittämät toimijat liitetään osaksi ongelmia, syitä, seurauksia ja ratkaisumahdollisuuksia. Lisäksi analysoin rauhantutkimuksen, stereotyyppien horjuttamisen ja vastakehysten kautta sitä, miten asioista on yritetty kertoa toisin.

9 DARFURIN KRIISIN KEHYSTÄMINEN

9.1 Aineiston kuvaus

Aineistoni koostuu kolmesta suomalaisesta ajankohtaisohjelmasta, joissa kussakin suomalainen toimittaja vierailee Darfurissa pakolaisleirillä. Ohjelmista kaksi, Silminnäkiä ja Atlas ovat Ylen lähetyksiä ja 45 minuuttia MTV3-kanavan ohjelma. Aineistoa kerätessäni sain televisiokanavilta tiedon (syyskuussa 2008), että näiden kolmen ohjelman lisäksi Darfurin kriisistä on tehty ainoastaan yksi suomalainen ajankohtaisohjelma (Ylen Ajankohtaisen kakkosen raportti). Suomessa on toki julkaistu useita kriisiä käsitteleviä televisiouutispätkiä, lehtijuttuja ja ulkomaisia reportaaseja, mutta halusin tutkia nimenomaan suomalaisia ajankohtaisohjelmia.

Ajankohtaisohjelmissa minua kiinnostavat verbaalisen ja kuvallisen kerronnan yhteispelissä syntyvät merkitykset ja tarinallisuus. Niissä on pidemmän ajallisen keston takia mahdollista kertoa

laajemmin Darfurin kriisistä ja taustoittaa sen syitä, tapahtumia ja seurauksia monipuolisemmin kuin lyhyissä uutispätkissä. Koin tämän tärkeäksi seikaksi sen takia, että halusin tutkia ohjelmia suhteessa kriisijournalismin kritiikkiin, jonka mukaan juttujen keskeisiä puutteita ovat muun muassa liian vähäinen tilanteiden taustoitus ja tapahtumien, ihmisten sekä syiden yksinkertaistaminen. Lisäksi minua kiinnostaa ajankohtaisohjelmien luonne suunnitelmallisena ja tarkasti viimeisteltynä juttutyypinä.

Keräsin aineistoni Ylen ja MTV3:n arkistoista marraskuun 2007 ja syyskuun 2008 välillä. Seuraavaksi esittelen jokaisen ohjelman lyhyesti.

Silminäkijä

Ylen TV2-kanavan Silminäkijä-ohjelman 250. juhlajakso omistettiin Darfurin kriisille 6. lokakuuta 2005. Puolituntinen Kyllä elämä kantaa -niminen lähetys on toimittaja Kari Mokon raportti Kalman pakolaisleiriltä Sudanin Darfurista. Ohjelman päähenkilö on suomalainen, Punaisen Ristin kättilönä ja avustustyöntekijänä kehitysmaiden kriisipaikoilla jo vuosien ajan työskennellyt Orvokki Iso-Möttönen. Mokko seuraa suomalaiskättilön työskentelyä Kalman pakolaisleirillä ja haastattelee tämän lisäksi darfurilaispakolaisia. Darfurin kriisin lisäksi Iso-Möttönen kertoo työstään muilla kriisi- ja katastrofialueilla Afrikassa ja Aasiassa. Kuvakerronnassa näytetään Kalman pakolaisleirillä kuvatun materiaalin lisäksi arkistokuvia Ruandan kansanmurhan tapahtumista, Intian ja Iranin maanjäristyksistä ja Sierra Leonen sisällissodasta. Kuvituksena käytetään myös suomalaiskättilön työkomennuksillaan ottamia valokuvia.

45 minuuttia

22. syyskuuta 2004 MTV3-kanavan 45 minuuttia -ohjelman yksi osuus käsitteli Darfurin kriisiä. Toimittaja Merja Sundström haastattelee noin kahdeksan minuutin raportissaan useita pakolaisia, saksalaisia Punaisen Ristin avustustyöntekijöitä ja Sudanin poliittisen eliitin asettamaa pakolaisleirin johtajaa. Ohjelman materiaali on kokonaisuudessaan taltioitu darfurilaisella pakolaisleirillä.

Atlas

Atlas näytti 3. maaliskuuta 2005 kolmen ja puolen minuutin pituisen toimittaja Katri Makkosen raportin Darfurin Kalman pakolaisleiriltä. Raportti on osa lähetystä, jossa keskustellaan Suomen pakolaispolitiikasta. Studioissa aiheesta on haastattelussa Suomen Pakolaisavun puheenjohtaja Tarja Kantola, ja lisäksi ohjelma näyttää raportit Darfurin pakolaisleiriltä, Sierra Leonen

timanttikaivoksilta ja Kairosta, missä toimittaja haastattelee Suomeen kiintiöpakolaisiksi valittuja sudanilaisia. Makkosen raportti on kuvattu kokonaan pakolaisleirillä. Lisäksi ohjelmassa näytetään The New York Timesin julkaisemia, Afrikan Unionin tarkkailijoiden ottamia kuvia darfurilaiskylien hävityksestä ja tapetuista ihmisistä.

9.2 Analyysin toteutus

Olen analysoinut aineistoni kolme ohjelmaa kehysanalyysin avulla. Valitsemalla tietoisesti ja tiedostamatta näkökulmia ja lähestymistapoja aiheeseen, media luo kehyksiä eli tulkintamalleja ja jäsentämisen tapoja. Kehykset eivät sulje toisiaan pois, vaan samassa journalistisessa jutussa voi olla useita kehyksiä. Ne voivat olla toisiaan tukevia tai toisilleen vastakkaisia, ja jotkut kehyksistä nousevat hallitseviksi jäsentämisen tavoiksi.

Kuten toin esille luvussa kahdeksan, kehykset rakentuvat kehystämisen keinoista, joita ovat metaforat, nimeämiset, rinnastukset, esimerkit, iskulauseet, kuvailut ja kuvat sekä perustelun keinoista. Olen poiminut tarkastelussani keskiöön perustelun keinot eli rakentanut analyysini sen pohjalta, mitä ohjelmissa esitetään Darfurin tilanteen ongelmiksi, niiden syiksi ja seurauksiksi sekä minkälaisia ratkaisuehdotuksia ja moraalisia päätelmiä ohjelmissa tehdään. Kehystämisen keinoista tarkastelen pääasiassa kuvia, koska televisiojournalismissa merkitykset rakentuvat kuvien ja puhutun kielen yhteispelissä. Muita kehystämisen keinoja käyn läpi siltä osin kuin ne ovat merkitysten synnyn ja tutkimuskysymysteni kannalta oleellisia.

Perustelen kehysanalyysini rajaamista perustelun keinoihin sillä, että kehitysmaiden kriisien ymmärtämisessä olennaista on taustoitus. On tärkeää selvittää, millaisia ongelmia, syitä, seurauksia ja ratkaisumahdollisuuksia Darfurin tilanteelle esitetään, jotta voi arvioida kriisin representaatioiden suhdetta todellisuuteen. Perustelun keinojen kautta voin parhaiten tutkia myös sitä, kuinka suomalainen televisiojournalismi suhteutuu kansainväliseen kehitysmaajournalismin kritiikkiin, joka on nostanut sota- ja kriisijournalismin suuriksi puutteiksi juuri liian vähäisen taustoituksen sekä syiden, tapahtumien ja ongelmien yksinkertaistamisen ja vääristämisen. Jonkinlainen rajaaminen oli tarpeen myös siksi, että halusin analysoida aineistoani kehysanalyysin lisäksi myös rauhanjournalismin ja stereotyyppien horjuttamisen strategioiden tarjoamien työkalujen avulla.

Käyn seuraavaksi läpi kehyksiä, joita aineistostani nousi esille. Olen nimennyt kehykset 1) luonnollisuuden kehykseksi, 2) kurjuuden kehykseksi, 3) paremman elämän kehykseksi ja 4) selviytyjien kehykseksi. Kaksi ensimmäistä kehystä tukevat toisiaan. Paremman elämän kehys

puolestaan asettuu vastakehykseksi inhimillistä kärsimystä korostavalle kurjuuden kehykselle ja väkivallan jatkuvuutta ja luonnollisuutta painottavalle luonnollisuuden kehykselle jäsentämällä pakolaisleirit darfurilaisten ainutlaatuisiksi mahdollisuudeksi parantaa elämänlaatuaan paitsi sotaoloissa myös rauhan aikana. Neljäs, selviytyjien kehys esittää darfurilaiset aktiivisina toimijoina, jotka ponnistelevat itse kehityksen aikaansaamiseksi. Siten kyseinen kehys esittää afrikkalaiset stereotyyppisestä passiivisesta roolista poiketen.

Kehysten tarkastelun jälkeen käyn luvussa kymmenen läpi kolmen ajankohtaisohjelman eroja analysoimalla niitä suhteessa rauhantutkimuksen ehdotuksiin paremmasta kriisijournalismista sekä arvioimalla ohjelmien rakentamia toimijapositioneja suhteessa stereotyyppisiin representaatioihin ja stereotyyppien horjuttamiseen.

9.3 Luonnollisuuden kehys

Entmanin (1993, 52) mukaan journalististen tekstien kehykset määrittelevät ongelmia, diagnosoivat niitä aiheuttavia syitä, tekevät moraalisia päätelmiä eli arvioivat eri toimijoita ja niiden vaikutuksia ja ehdottavat ratkaisuja sekä arvioivat niiden vaikutuksia. Entman huomauttaa, että tekstistä esiin nousevat kehykset voivat sisältää vain joitakin näistä neljästä ulottuvuudesta, eikä kaikissa kehyksissä siten välttämättä ole ”nähtävissä” kaikkia perustelun keinoja. Olen käynyt aineistoani läpi analysoimalla, mitä ohjelmissa esitetään Darfurin kriisin ongelmiksi, syiksi, seurauksiksi ja ratkaisuehdotuksiksi sekä miten eri toimijoiden esitetään liittyvän ongelmiin, syihin, seurauksiin ja ratkaisuihin.

Käyn ensimmäiseksi läpi aineistostani esille nousseita tulkintamallia, jonka olen nimennyt luonnollisuuden kehukseksi. Kyseinen kehys jäsentää Darfurin kriisiä perinteisin tavoin. Sodan ja inhimillinen kärsimys määrittävät kehitykselle tyypilliseksi elinoloiksi. Kehyksen perustelun keinoissa ongelmaksi nousee väkivalta, ja sen syyksi määrittyy kehitysmaalaisuus. Ajatus, jonka mukaan sodat, väkivalta, terrorismi ja muu, luonnonkatastrofienkin aiheuttama tuho ovat tyypillisiä nimenomaan ja vain kehitykselle syntyy siitä, että Darfur rinnastetaan muihin, todellisuudessa tyystin erilaisiin kehitysmaihin ja niissä tapahtuneisiin tai meneillään oleviin katastrofeihin ja kriiseihin.

”Uutisten mukaan maailma kulkee tuhosta toiseen (...) Maailman pahimmat kriisi- ja katastrofialueet kiertänyt kättilö Orvokki Iso-Möttönen (...) on ollut pelastamassa Iranin ja Intian maanjäristysten uhreja. Hän on hoitanut Sierra Leonen sisällissodan

vammauttamia äitejä, Ruandan kansanmurhan kokeneita tyttöjä ja Irakin sodan taisteluista kärsineitä naisia. SPR:n kättilönä hän on auttanut sotien ja katastrofien keskellä yli kolme sataa lasta tähän maailmaan. Seurasin Orvokkia hänen tuoreimmalle komennukselleen, eli maailman pahimman humanitäärisen kriisin keskelle Sudanin Darfuriin.” (Silminnäkijä.)

Ohjelman keskushenkilö on suomalaiskättilö, ja siksi on perusteltua heti ohjelman alkujuonossa eritellä kriisipaikat, joissa hän on työskennellyt ja ohjelman kuluessa palata välillä hänen muistoihinsa näistä muista paikoista ja niiden tapahtumista. Kuitenkin samalla nämä muut kriisit ja katastrofit – olivatpa ne sitten ihmisten tai luonnon aiheuttamia – asettuvat määrittelemään myös Darfurin kriisiä. Muissa kriiseissä mukana olleiden, muissa maissa asuvien ihmisten tuntemuksia peilataan darfurilaisten kokemuksiin esimerkiksi silloin, kun toimittaja kysyy Orvokilta, onko ihmisten katkeruus suurempi, kun tuhoa aiheuttaa toinen ihminen eikä luonto. Lisäksi kriiseistä puhutaan monikossa ja kerrotaan *tämmöisistä kriisiolosuhteista* sekä *Sudanin kaltaisesta maasta* ja *Darfurin kaltaisesta tilanteesta*, jolloin kriisejä ja maita niputetaan yhdeksi ja samaksi. Yhtä lailla kuin Darfuria määrittävät muut kriisit, Sudanin tilanne yleistetään koskemaan kaikkien kehitysmaiden oloja – paitsi kriisin aikana, myös normaalioloissa:

”Niin. Minkähänlaisista syistä pakolaiset tänne tulevat? Katsotaanpa Darfurin esimerkkiä.” (Atlas.)

”Lapsia syntyy paljon näissä kehitysmaaolosuhteissa. Ja mihinpä ne synnytykset jäisi sitten katastrofin tullessakaan, että.. Niin se tuntuu meidän näkökulmasta hurjalta, mutta...näjä... nämä äidit ja yhteisö on tottunu siihen, että heille se ei mitään uutta eikä, eikä hurjaa sinänsä ole.” (Silminnäkijä.)

Darfurin olosuhteiden, tapahtumien ja ihmisten käyttäytymisen kautta selitetään muidenkin kehitysmaiden vastaavia asioita, vaikka Darfurin kriisi ei todellisuudessa selitä lainkaan esimerkiksi sotaa Irakissa, mistä tulee Suomeen pakolaisia (vrt. Atlaksen esimerkki yllä). Carruthersin (2000, 239) mukaan median representaatiot kehitysmaiden kriiseistä perustuvat siihen, että tapahtumat asettuvat edustamaan jotakin helposti kiteytettävää ja ymmärrettävää; Somalian sisällissota toimi esimerkkinä nälänhädästä epäonnistuneessa valtiossa, ja Ruandan kansanmurha asetettiin edustamaan äärimmäisen heimovihan aiheuttamaa väkivaltaa. Kärjistäen voidaan todeta, että media harjoittaa ajattelumallia ”kun ymmärrät yhtä kriisiä, ymmärrät kaikkia niitä muitakin”. Ironista on, että juuri kriisien taustat ja syyt käsitellään yleensä ylimalkaisesti ja yksioikoisesti, eikä kriisejä

siksi oikeastaan ymmärretä alkuunkaan. Esimerkiksi Darfur on ollut julkisuudessa hallitsevasti esillä nimenomaan etnisenä konfliktina, vaikka taistelevien osapuolten etniset rajat ovat hyvin häilyviä ja epäselviä ja vaikka kriisin taustalla on useita muitakin, yhtä olennaisia syitä.

Silminnäkijässä toimittaja kertoo, että suomalaiskättilön *peruskurssi ihmisen aiheuttamaan katastrofiin, afrikkalaiseen heimovihaan ja valtavaan pakolaisongelmaan oli Ruandan kansanmurha vuonna 1994*. Syntyy mielikuva, että Darfuriin asiantuntijan roolissa paikallisia auttamaan ja kouluttamaan tulleen Orvokin suorittama ”peruskurssi” Ruandassa kelpaa opiksi Sudanissakin. Siten Darfurkin tullaan nimenneeksi valtavaksi pakolaisongelmaksi, jonka pohjalla on afrikkalainen heimoviha. Monet tutkijat ovat painottaneet länsimaisen median tapaa ylikorostaa afrikkalaista heimoajattelua ja -perinteitä väkivaltaisuuksien syynä. Usein jo pelkästään kahden, etnisesti erilaiseksi määritellyn ryhmän rinnakkaiselon nähdään olevan riittävä syy konfliktin syttymiseen (Huttunen 2005, 120). Todellisuudessa esimerkiksi Darfurin alueen heimojen välillä on historiallisesti pystytty säilyttämään rauha ja sopimaan asioista nimenomaan perinteisten käyttäytymis- ja ajattelumallien avulla (Ahmed 2006, 13; Haavisto 2009). Suliman (2000) huomauttaa, että tiukat etniset jaottelut ja vihamielisyydet ovat yleensä ennemminkin kriisien ja konfliktien seuraus kuin niiden syy.

Silminnäkijä-ohjelman tekemä Ruanda-rinnastus puhuu ihmisen aiheuttamasta katastrofista. Siten sen voisi ajatella asettuvan sitä kehitysmaajournalismin kritiikkiä vastaan, jonka mukaan media esittää Afrikan kriisit hallitsevasti ”luonnonkatastrofeina” ja itsestään syntyvinä (Hammock & Charny 1996, 117; Moeller 1999, 105). Luonnollisuuden kehykseksi nimeämässäni tulkintamallissa keskeistä on kuitenkin, että vaikka Darfurin tilanne määritellään ihmisen aiheuttamaksi, sodan syyt ja motiivit jäävät epäselviksi ja siten väkivaltaisuus määrittyy afrikkalaisille luonnolliseksi käyttäytymiseksi. Tämä johtuu siitä, ettei kriisin yhteiskunnallisia taustoja juuri käydä läpi. Lisäksi kriisin taustoista ja taisteluista kerrotaan toimijoita erittelemättä ja nimeämättä.

”Vuosisikymmeniä kyteneet erimielisyydet viljelymaasta ja mustien heimojen tasa-arvosta leimahtivat sodaksi puolitoista vuotta sitten.” (45 minuuttia.)

Epäselväksi jää, keiden välillä erimielisyyksiä on ja mistä syystä tarkalleen ottaen. Verbit kyteä ja leimahtaa ovat tuleen liittyviä metaforia, jotka liittävät Darfurin tilanteen luontoon, Mielikuva tulen kytemisestä ja leimahtamisesta pönkittää ajatusta Darfurin kriisin *luonnollisuudesta*. On ikään kuin selviö, että kun tulen jättää itsekseen kytemään, syttyy luonnon lakien mukaan ennen pitkää tulipalo.

Tässä kehyksessä ongelman seuraukseksi määritellään jatkuva väkivallan kierre. Väkivaltalla on kehitysmaiden ihmisille tyypillinen ja luonnollinen toimintamalli, ja siihen vastataan väkivalloin. Jopa lapsia tehdään tulevia sotia ajatellen.

”Yhden äidin täällä, täällä olen nähnyt, jolle on tehty monta keisarileikkausta ja... hänenkin pitää vaan tehdä...Hän itse kertoi, että hän tekee uusia kansalaisia. Sota tarvii uusia ihmisiä.” (Silminnäkö.)

Mielenkiintoinen rinnastus tehdään 45 minuuttia -ohjelmassa, jossa Darfurin ongelmien seurauksia kuvataan Lähi-idän tapahtumien kautta.

”Rauhaa ja kotiinpaluuta ei ole realistisesti näkyvissä. Kauhuskenaarioissa leirit kasvavat osaksi kaupungeja ja muuttuvat köyhimpien slummeiksi. Tällaisissa oloissa sikiää radikaali vastarinta palestiinalaisleirien tapaan, ja silloin rauhan saavuttaminen on vieläkin vaikeampaa.” (45 minuuttia.)

Palestiinan radikaali vastarinta on ääri-islamilaisten vastarintaa, ja sitä ilmentävät uutiset Hamasin tekemistä iskuista Israeliin. Mitä tekemistä Palestiinan tilanteella on Darfurin kanssa? Darfurin kapinallisia motivoivat sotaan mustien epätasa-arvoinen asema Sudanissa ja maan hallituksen harjoittama pitkäaikainen sortopolitiikka, joka estää aluetta kehittymästä. Lisäksi kapinalliset vaativat Darfuriin itsehallintoa. Siten yhtäläisyyksiä Palestiinan tilanteeseen löytyy. Kuitenkin viittaus Palestiinan radikaaliin vastarintaan on vähintäänkin omituinen, sillä siinä missä Lähi-idän tilanteessa kahden eri uskonnon edustajat suhtautuvat vihamielisesti toisiinsa, Darfurin kriisin taustalla ei ole uskonnollisia vihamielisyyksiä. Sudanissa on islamistinen hallitus, mutta myös Darfurin alueen asukkaista ja sudanilaisista yleensäkin valtaosa on islaminuskoisia. Radikaali vastarinta yhdistyy ohjelmassa kuitenkin nimenomaan uskonnolliseen vastarintaan, sillä paitsi että puhutaan Palestiinasta, samaan aikaan näytetään kuvaa darfurilaisista miehistä, jotka viettävät pakolaisleirillä rukoushetkeä ja kumartelevat matolla.

Rinnastus on tehokas ja luo mielikuvaa uskontoon perustuvasta ja sen vuoksi länsimaalaisittain ajateltuna irrationaalisesta ja käsittämättömästä radikaalista ajattelusta ja väkivaltaisesta vastarinnasta. Rinnastus Lähi-itään tukee mielikuvaa siitä, että kehitysmaiden ongelmien luonnollinen jatkumo ovat aina vain uudet ongelmat ja väkivaltaisuuden kehä, jolle ei näy loppua eikä ole ratkaisua.

Koska väkivallan kierre kuvataan jatkuvaksi, kehyksen ratkaisuksi jäsentyy se, ettei ratkaisua oikeastaan ole. Luonnollisuuden kehyksen merkittävä piirre onkin, ettei Darfurin tapahtumille etsitä, löydetä eikä esitetä mitään ratkaisijatahoa; ei ole olemassa toimijaa, jolla olisi keinoja sodan lopettamiseen. Ainoa ratkaisu onkin tilapäinen; länsimaiset avustusjärjestöt toimivat lievityksenä kriisissä, sillä *täällä ei millään pystytä hoitamaan satojatuhansia pakolaisia ilman ulkopuolista apua*. Vaikka humanitaarinen apu ei ratkaisekaan tilannetta lopullisesti, sitä pidetään ehdottoman tarpeellisena.

”Maailman kokoushuoneissa kiistellään, onko Darfurissa käynnissä kansanmurha vai ei. Kentällä olennaisempaa on kysyä, miten saada ruokarekat turvallisesti leireille.”

(Atlas.)

Avustusjärjestöt määrittyvät ruoka-avun ja terveydenhuollon tuojiksi, joilta ei odoteta poliittisiin päättäjiin ja kansainväliseen yhteisöön kohdistuvaa painostusta tai muita yrityksiä sodan lopettamiseksi. Silminnäkijässä suomalainen kättilö toteaa, että on *tietenkin liian optimistista monta kertaa ajatella*, että väkivaltaisuudet loppuisivat.

Koska väkivaltaisuudet määrittyvät pysyviksi ja luonnollisiksi olotiloiksi kehitysmaissa, paikallisten ihmisten kuvataan sopeutuvan niihin. Luonnollisuuden kehys puhuu pakolaisten *arjesta* ja siitä, ettei pakolaisleiriolosuhteissa elämisessä ole darfurilaisille mitään *uutta* ja *hurjaa*. Yhteisön kerrotaan *sopeutuneen* ja *tottuneen* kriisiolosuhteisiin. Kriisiolosuhteiden luonnollisuutta rakennetaan paljon lasten kautta. Lasten kerrotaan sopeutuvan tilanteeseen, heidän näytetään ja kerrotaan käyvän koulua pakolaisleireillä, leikkivän iloisesti ja *kasvavan* telttakylissä. Irvokas kuvaus pakolaisuuden luonnollisuudesta ja ajatuksesta, jonka mukaan lapset eivät osaa kärsiä tilanteesta on Atlaksessa, jossa koululaistytöt laulavat *Sudanimme on kaunis, Sudanimme on rikas* sen jälkeen, kun ohjelmassa on kerrottu sodan väkivaltaisuuksista. Ohjelmissa kerrotaan, että perheistä on tapettu isiä ja muita sukulaisia, hävitetty koteja ja omaisuutta ja että naisia ja lapsia on raiskattu. Yksikään ohjelma ei kuitenkaan pohdi sitä, millaisia mahdollisia traumoja ja muita jälkiä väkivaltaisuudet, raiskaukset ja vanhempien tai omien lasten menetys voivat aiheuttaa.

”(Toimittaja kysyy:) Näkykö se näistä ihmisistä jotenkin sinun mielestäsi, että he ovat menettäneet kotinsa ja osa myös omaisiaan ja sukulaisiaan?”

(Suomalaiskättilö vastaa:) Ei he sitä osota eikä, eikä... sitä voi sanoa, että kuka on menettänyt mitään. Mutta kun rupeais heidän kanssaan keskustelemaan niin sitten se tulee ilmi.” (Silminnäkijä.)

Luonnollisuuden kehys ehdottaa, että toisin kuin lapset, naiset *osaavat* surra tilannetta. Suomalaislapsen kohdalla tuskin esitettäisiin väittämää, jonka mukaan lapsi ei osaa surra vanhempansa kuolemaa tai raiskatuksi tulemista.

”Mutta lapsi kuitenkin on aina lapsi näissäkin olosuhteissa. Ja lapsi osaa leikkiä ja... pääsääntöisesti lapset kuitenkin sopeutuvat näihin tilanteisiin ja ovat iloisia, leikkiviä lapsia kuitenkin.” (Silminnäkijä.)

Väkivalta näkyy kuvakerronnassa suoraan melko vähän. Suoria viittauksia väkivaltaan ovat ne muutamat kuvat, joissa näytetään pakolaisleireillä ase kädessä kulkevia sotilaita sekä kuvat maassa lojuvista, tapetuista ihmisruumiista ja sairaalan vuodeosastolla makaavista haavoittuneista ihmisistä. Luonnollisuuden kehysten ajatusta väkivaltaan ja kriisiin tottuneista darfurilaisista tukevat kuvat passiivisista, tilanteeseen turtuneen näköisistä pakolaisleirien asukkaista ja toisaalta kuvat, joissa lapset nauravat ja leikkivät – toisin sanoen elävät ”normaalia” lapsen elämää. Lisäksi aineistossa on paljon kuvakerrontaa, jossa darfurilaisnaiset seisovat kameran edessä haastattelussa ja kertovat kokemistaan raiskauksista ja väkivaltaisuuksista kotikylissään. Naiset eivät itke tai näytä olevan poissa tolaltaan. Tällaiset ”tunteettomat” kertomukset voivat katsojan silmissä tukea tulkintaa siitä, ettei karmeassa väkivallassa ole kehitysmaiden ihmisille mitään uutta tai hurjaa. Toisaalta katsoja voi tulkita kuvien kertovan myös ”sisukkaista” darfurilaisnaisista, jotka kaikesta huolimatta selviävät ja ovat yhteiskuntansa kantavia voimia ja kriisin ratkaisun avaintoimijoita. Käyn läpi tätä päinvastaista tulkintaa alaluvussa 9.6, jossa käsittelen selviytyjien kehystä.

9.4 Kurjuuden kehys

Toinen aineistostani esiin nousseista kehyksistä tukee luonnollisuuden kehystä. Olen nimennyt kurjuuden kehukseksi jäsenystävän, joka esiintyy kaikissa ohjelmissa. Kaikki kolme ohjelmaa kehystävät Darfurin tilannetta voimakkaasti inhimillisen kärsimyksen kautta. Kuvat ovat tässä kehyksessä vahvassa roolissa. Pakolaisia kuvataan hallitsevasti ja tyypilliseen tapaan istumassa kurjan näköisinä ja passiivisina maassa tai seisomassa apaattisina teltojensa edustalla. Kuvissa näytetään paljon vakavia naisia ja itkeviä tai tyhjäkatseisia lapsia, kuivaa aavikkomaisempaa ja repaleisista kankaista rakennettuja teltoja. Naiset määrittellään ensisijaisesti äideiksi kuvaamalla heitä sekä haastattelujen aikana että kuvituskuviissa lasten ympäröiminä, imettämässä tai vauva sylissä.

Kuvien lisäksi myös verbaalikuvaukset kertovat voimakkain ilmauksin kurjuudesta. Tilannetta kuvataan *järkyttäväksi* ja *kolkoksi* ja pakolaisia *rääsyissä laahustaviksi* ja *lapsiaan retuuttaviksi*. Ihmisten kerrotaan elävän pakolaisleireissä *keskellä autiomaan tulikuumaa hiekkaa* kotinaan vain *hentojen keppien varaan ripustettuja kangaspalasia*, jotka eivät anna suojaa *polttavalta auringolta*. Tulen metaforat luovat tuskaista mielikuvaa olosuhteista. Uusia lapsia syntyy *pakolaisleirin reunalla taivasalla*. Lääke- ja ruoka-avustuksen kerrotaan olevan riittämätöntä, minkä vuoksi avustusjärjestöjen ruoka-annoksilla on perheissä monta *nälkäistä* jakajaa ja minkä vuoksi lapsia kuolee leireillä.

Ohjelmien välillä on kurjuuden kehyksen suhteen kuitenkin mielenkiintoinen ero. Kaikki ohjelmat kertovat darfurilaisten kylien eli pakolaisten kotipaikkojen kurjuudesta sodan keskellä: naisia ja lapsia raiskataan, omaisuus tuhoetaan ja miehet tapetaan. 45 minuuttia on kuitenkin ohjelmista ainoa, joka kuvaa elämää pakolaisleireilläkin yksiselitteisesti kurjana. Atlas ja erityisesti Silminnäkijä piirtävät pakolaisleireistä osittain kuvaa eräänlaisena paikallisten ihmisten ”onnenpotkuna”. Käsittelen tätä paratiisimaista kuvaa pakolaisleireistä seuraavassa alaluvussa, jossa määrittelen paremman elämän kehykseksi nimeämäni tulkintakehikon.

Kurjuuden kehyksen keskiössä on jatkuva kärsimys Darfurissa – paitsi sota-aikana, myös normaalioloissa. Ongelmaksi tämän kehyksen sisällä määrittäytyi inhimillinen kärsimys. Kaikki ohjelmat korostavat numeroin pakolaisten valtavaa määrää, ja laajat yleiskuvat näyttävät silmän kantamattomiin ulottuvia telttakyliä.

”Pakolaisleireillä asuu kaksi miljoonaa ihmistä. Se on kolmasosa kaikista alueen asukkaista. Tämän leirin nimi on irvokkaasti Kalma.” (Atlas.)

Luonnollisuuden kehyksessä väkivalta määrittäytyi kehitysmaiden ihmisille yleiseksi, luonnolliseksi ja totutuksi käyttäytymismalliksi. Väkivaltaisuus ei koskenut ainoastaan hirmuhallintoja ja sotilaita, vaan oli ikään kuin kaikkien darfurilaisten ja sitä myöten kaikkien kehitysmaiden ihmisten ”luonteenpiirre” – tehdäänhan lapsiakin tuleviksi sotilaksi. Toisin kuin luonnollisuuden kehys, kurjuuden kehys erittelee väkivallan harjoittajat ja siten syyn inhimilliseen kärsimyksen; syy on arabisotilaiden eli hallituksen joukkojen ja janjaweedien harjoittama silmitön ja säälimätön väkivalta. Väkivaltaisuus ei siten ole kaikkien kehitysmaalaisten piirre, päinvastoin – mustat afrikkalaisheimoihin kuuluvat darfurilaiset määritellään viattomiksi uhreiksi. He ovat joutuneet pakenemaan arabisotilaita kurjille pakolaisleireille ja menettäneet kotinsa, omaisuutensa ja perheenjäseniään. Viattomuutta korostavat naisten kuvaaminen äidin roolissa ja lasten hallitsevuus

kuvissa. Atlaksessa näytetään myös kuvia kuolleista lapsista ja aikuisista, jotka janjaweedit ovat tappaneet ja jättäneet maahan lojumaan.

”Kuvien ihmiset ovat hallituksen tukemien arabitaistelijoitten, janjaweeditien tappamia. Heistä halutaan eroon, koska he eivät ole arabeja. Ne, joita ei tapeta, raiskataan. Ne, jotka tapetaan, raiskataan ensin. Miehet kastroidaan.” (Atlas.)

”Ihmiset ovat joutuneet lähtemään kotikylistään Sudanin armeijan ja janjaweedeiksi kutsuttujen arabitaistelijoitten iskujen takia.” (Silminnäkijä.)

Koska kurjuuden kehykseen kuuluu olennaisesti pakolaisleireillä olevien mustien darfurilaisten viattomuus sodan tapahtumissa, sodan toiseen osapuoleen, afrikkalaisliittoumien johtamiin kapinallisiin, ei viitata mitenkään. Enemmistö haastateltavista ja kuvissa näytettävistä ihmisistä on naisia ja lapsia. Naiset kertovat kadonneista ja kotikyliin jääneistä miehistään ja kieltävät, että nämä olisivat mukana taisteluissa. Darfurilaiskylien miesten viattomuutta todistavat miesuhrien kuvaaminen ja haastattelu sekä leireillä että telttasairaalaissa. Sairaalan kerrotaan olevan *täynnä vaikeasti haavoittuneita ja kuolevia miehiä*. Nämä miehet kertovat arabien hyökkäyksistä kotikyliin, mutta eivät sitä, taistelivatko he tai kuka taisteli arabeja vastaan. Sekä Atlas että Silminnäkijä nimeävät Darfurin tapahtumat *kansanmurhaksi*. Hallitus määritty yksiselitteisen pahaksi toimijaksi, sillä sen lisäksi, että poliittinen johto ja sen tukemat joukot ovat tappaneet mustia darfurilaisia ja ajaneet heidät pakolaisiksi, hallituksen kerrotaan myös ehkäisevän ulkopuolisen avun perille saamista ja kieltävän pakolaisten ja sodan olemassaolon.

Kurjuuden kehys määrittelee myös Sudanin ja Darfurin alueen normaaliolot kärsimykseksi. Syy huonoihin oloihin on se, että Sudan on kehitysmaa. Darfur on lisäksi *sudanilaisittainkin alikehittynyt aluetta*, minkä vuoksi ihmiset elävät kurjuudessa, jota ilmentävät ohjelmissa työttömyys, huono politiikka ja hallinto, koulutuksen puute, huonot hygieniatilat ja terveydenhuolto sekä ympärileikkaukset.

Tämän kehyksen sisällä esitetään vaatimuksia siitä, että kansainvälisen yhteisön pitäisi ratkaista Darfurin tilanne. Samalla tehdään kuitenkin selväksi, ettei kansainvälisistä toimijoista ja poliittisista päättäjistä ole siihen.

”YK:n yleiskokous käsittelee järkyttävää tilannetta juuri parhaillaan.” (45 minuuttia.)

”Darfurin suurimman pakolaisleirin, Kalman, teltojen huterassa suojassa sataviisikymmentätuhatta pakolaista odottaa yhä kansainväliseltä yhteisöltä tiukempia toimia kriisin lopettamiseksi. Odotus on jatkunut kohta kaksi vuotta.” (Silminnäkijä.)

”Rauhasta ja sovusta puhutaan, mutta pakolaisten tarinat ovat samoja kuukaudesta toiseen.” (Atlas.)

YK siis *käsittelee* tilannetta, ei esimerkiksi *etsi siihen ratkaisua*. Kahden vuoden pitkä odotus viittaa siihen, että mitään ratkaisua tuskin tulee tulevaisuudessakaan. Kansainvälinen yhteisö määrittyy epämääräiseksi tahoksi, jossa jotkut nimeämättömät henkilöt puhuvat rauhasta *maailman kokoushuoneissa*. Koska kansainvälisestä yhteisöstä ei ole ratkaisijaksi, Sudanin hallitus on kansansa murhaaja ja viattomilla uhreilla ei ole edellytyksiä tilanteen parantamiseksi, tämäkin kehys korostaa länsimaisten avustusjärjestöjen roolia kurjuuden lievittäjänä. Ruoka, lääkkeet ja terveydenhuolto tuovat tilapäisen avun, joka sekään ei aina kuitenkaan ole riittävää. Normaaliolosuhteiden kehittäminen ja niihin puuttuminen jäävät ratkaisemattomaksi ongelmaksi. Inhimillistä kärsimystä kokeville darfurilaisille ei jää muuta vaihtoehtoa kuin sinnitellä kurjuudessa.

9.5 Parempaan elämän kehys

Sekä luonnollisuuden että kurjuuden kehykset painottavat siis kansainvälisten avustusjärjestöjen roolia humanitaarisissa kriiseissä. Järjestöt tuovat tarpeellista helpotusta ja lievitystä kriisitilanteeseen, johon ei ole ratkaisua tai jota mikään toimija ei osaa tai halua ratkaista. Myös kolmas aineistostani esille noussut kehys korostaa avustustyöntekijöiden tarpeellisuutta ja roolia toimijoina. Parempaan elämän kehukseksi nimeämäni tulkintakehikko eroaa kuitenkin paljon luonnollisuuden ja kurjuuden kehyksistä. Siinä missä kaksi aiemmin käsittelemääni kehystä kuvaa darfurilaisten elämää ja pakolaisleireillä oloa kurjaksi, parempaan elämän kehys kertoo pakolaisleireistä erityisen hyvinä paikkoina. Median on kritisoitu välittävän pakolaisleireiltä kurjuudella mässäileviä ”nälänhätäkertomuksia”, ja toimittajien on syytetty näyttävän tarkoitushakuisesti kaikkein pahinta ja olettavansa näkemästään kaikkein pahinta (De Waal 1997, 82–83; Johansson & Diesow 1993, 101; Benthall 1993). Parempaan elämän kehys nousee tätä kritiikkiä vastaan ja esittää täysin päinvastaisen kuvan pakolaisleireistä. Pakolaisleirit määritellään moraalisen päätelmän tuloksena voimakkaasti nimeämällä ne muun muassa *idylliksi* ja *parhaaksi paikaksi syntyä Darfurissa*.

Tämän kehyksen sisällä ongelmasta, väkivaltaisesta konfliktista, seuraa ikään kuin varkain hyvää;

darfurilaiset sen paremmin kuin ehkä katsojatkaan eivät osanneet ajatella, että oikeastaan pakolaisleirille pääsy on eräänlainen onnenpotku sudanilaisille. Seuraava on hyvä esimerkki siitä, kuinka katsojaa suostutellaan uskomaan tätä yllättävää tietoa:

”Niin oudolta kuin se saattaa kuulostaakin, maailman pahimmaksi humantääriseksi kriisiksi julistettu Darfurin tilanne itse asiassa myös auttaa lapsia pysymään hengissä.”
(Silminnäkijä.)

Tätä perustellaan sillä, että normaalioloissa moni sudanilainen äiti, lapsi tai molemmat kuolevat synnytyksessä, koska hygieniolot ovat huonot, koulutettuja kätilöitä ei ole ja lapsia synnytetään yksin kaukaisissa *majoissa* ja *teloissa*. Paremman elämän kehys ei pohdi sitä, miksi normaaliolot ovat tällaiset eikä myöskään tuo esille, että joidenkin arvioiden mukaan koko konflikti ja humanitaarinen kriisi olisi voitu välttää, jos Sudanin poliittinen johto olisi myöntänyt Darfurin alueelle kapinallisten vaatimia kehitysvaroja, joilla olisi saatu esimerkiksi juuri terveydenhuolto toimimaan paremmin (Flint & De Waal 2005, 125). Mielenkiintoinen on myös väite, jonka mukaan Darfurin tilanne auttaa lapsia pysymään hengissä. Katsojalle ei sanota, että pakolaisleirit auttavat sinne tulleiden naisten lapsia pysymään hengissä hyvän terveydenhuollon takia, vaan että kriisitilanne auttaa pysymään hengissä yleisesti. Kertomatta jää, että Darfurin tilanteen takia on kuollut 300 000 ihmistä, joukossa hyvin paljon lapsia.

Siinä missä kurjuuden kehys valotti elämää pakolaisleirillä synkistä näkökulmista käsin ja kertoi muun muassa avustuksen riittämättömyydestä ja nälkäisistä pakolaisista, paremman elämän kehys puhuu *pääsystä* pakolaisleirille.

”Jos nyt jotakin positiivista tästä konfliktista löytää, niin tämä voi sitten olla yksi sellainen hyvä asia, että äidit... äideillä on ainaki turvallisempi synnyttää. Tämä ei ole kaikkein huonoin tilanne näiden osalta, jotka on tänne päässeet.” (Silminnäkijä.)

Pakolaisten lyhyet haastattelut todistavat pakolaisleirien hyvyttä.

”Synnytyksessä tuli todella pahoja ongelmia. Onneksi pääsin nopeasti leirin klinikalle. Siksi olen nyt elossa ja terveenä.” (Silminnäkijä.)

Syntyvien lasten kerrotaan näkevän leirillä *Afrikan päivänvalon*, mikä on kiinnostava kuvaus ottaen huomioon perinteiset kuvaukset Afrikasta ”pimeänä maanosana” (ks. esim. Löytty 1997).

Idyllielämä on länsimaisten avustusjärjestöjen ansiota, sillä ne toimittavat perille ruokaa ja lääkkeitä ja kuuntelevat pakolaisten tarinoita. Avustusjärjestöt luovat parhaan mahdollisen elämän darfurilaisille. Siinä ei ole mitään uutta, että avustusjärjestöt nähdään kehitysmaiden kriisien pelastajana ja oikeanlaisen avun perille saattajana. Yllättävää ja mielenkiintoista on kuitenkin se, kuinka pitkälle ajatus avustusjärjestöjen mahdollistamasta paremmasta elämästä viedään. Sen lisäksi että avustusjärjestöiden kuvataan pelastavan kriisiolosuhteissa, länsimaisten avustustyöntekijöiden hyväntekeväisyydellä nähdään olevan pitkäkestoisia positiivisia vaikutuksia, jotka kantavat myös kriisin jälkeiseen aikaan ja mahdollistavat paremman elämän tulevaisuudessa.

”Darfurin kaltaisessa tilanteessa, kun miehet ovat kuolleet, sotimassa tai vartioimassa perheen omaisuutta, on pakolaisleiriin selvinneillä ja toimintakykynsä säilyttäneillä naisilla mahdollisuus hankkia perheessä ja suvussa lisää vaikutusvaltaa omiin asioihinsa. Kalman pakolaisleirinkin naisille yksi tie ymmärtää kolkon tilanteen tarjoama ainutlaatuinen mahdollisuus on avustustyöntekijöiltä saatu hienovarainen kannustus.” (Silminnäkijä.)

Ilmaus *Darfurin kaltaisessa* viittaa muihinkin kehitysmaiden kriiseihin. Preesens-muotoiset verbit ovat toteavia ja synnyttävät mielikuvan, että jotkin aiemmat, Darfurin kaltaiset kriisit todistavat, että naisilla todellakin on mahdollisuus saada enemmän päätäntävaltaa omiin asioihinsa. Ajatus olisi vähemmän uskottava, jos asiaa jossiteltaisiin konditionaalissa. Nyt syntyy mielikuva, että oman miehen menetys on todella ainutkertainen mahdollisuus naisille. Toimittajan toteava puheenvuoro heijastaa myös ajatuksen, jonka mukaan on muitakin tapoja ymmärtää tilanteen ainutlaatuinen (positiivinen) mahdollisuus kuin avustustyöntekijöiden kannustus. Koska muitakin teitä on, syntyy ajatus, että tilanne on ennen kaikkea nimenomaan positiivisia mahdollisuuksia luova. Samalla voidaan ajatella, että koska näitä muita teitä ei nimetä, avustusjärjestöt ovat avainasemassa siinä, että darfurilaiset ymmärtävät mahdollisuutensa.

Paremman elämän kehuksesta ei löydy mitään viitteitä 45 minuutissa, joka kehystää Darfurin tilanteen hallitsevasti kurjuuden kehysten kautta. Kehys nousee esille siis vain Silminnäkijässä ja Atlaksessa ja niissäkin toisistaan poikkeavasti. Atlas kertoo, että darfurilaiskyltien sotaoloihin ja hävitykseen verrattuna pakolaisleirit näyttävät idylleiltä. Todisteeksi idyllistä asettuu kuva, jossa ryhmä lapsia laulaa ja taputtaa käsiään opettajan johdolla. Tapahtuma kuvataan *leirikouluksi, jolle ei näy loppua*. Sana leirikoulu on erityinen valinta näkymälle. Leirikouluhan viittaa peruskoulun luokkaretkiin tai lapsuuden kesäleireihin. Voidaan ajatella, että leirikoulu sanavalintana tukee ajatusta idyllistä. Ohjelman edetessä idylliksi nimettyä pakolaisleiriä kuvataan kuitenkin vähemmän

positiivisesti.

”Nyt minulla ei ole ruokaa, ja minun on lainattava naapureiltani. Tänään minä ja viisi lastani menemme nälkäisinä nukkumaan.” (Atlas.)

”Maanviljelijöiden peltotilkut ovat vaihtuneet avustussäkkeihin. Kuukausiannos on tarkka. Jokainen saa kolmetoista ja puoli kiloa jauhoja. Papuja, herneitä tai linssejä tulee puolitoista kiloa. Päälle vielä suolaa ja öljyä.” (Atlas.)

Tämänkaltaisia kuvauksia edeltävät pakolaisten kertomukset ja ohjelman kuvat tapetuista lapsista, arabisotilaiden uhkauksista tappaa äidiltä lapset, miesten kastroinnista, ilmaiskusta ja kuolleista perheenjäsenistä. Tätä taustaa vasten voi ajatella, että se, että ylipäänsä on ruokaa (vaikka vähän nälkä olisikin) ja mahdollisuus rauhallisemmissa, kansainvälisesti valvotuissa oloissa lainata naapurilta, on idylli verrattuna aiempaan. Kuvissa näytetään paljon avustusjärjestöjen ruokarekkoja ja pakolaisia, jotka saavat kannettavakseen suuria avustussäkkejä. Siten kuvakerronnassa painottuu ruokaturvallisuus. Kuitenkin myös leirin turvattomuuteen vedotaan kertomalla, että jos pakolaiset poistuvat leiristä hakeakseen torilta ruokaa, heidän kimppuunsa hyökätään. Siten leirienkin välittömässä läheisyydessä vaanii uhka ja vaara. Lisäksi kerrotaan, että olennaisin kysymys on, miten ruoka-apu saadaan turvallisesti perille. Siten idylli, joka perustuu siihen, että ihmisillä on ruokaa eikä heidän tarvitse pelätä väkivaltaa leirillä, voi murtua milloin vain.

Onkin syytä kysyä, ehdottaako ohjelma, että tällaiset olot riittävät darfurilaisille idylliksi? Vastaukseni on ei. Vaikka Atlaksessa paremman elämän kehys asettuu haastamaan inhimillistä kärsimystä korostavaa kurjuuden kehystä ja jatkuvaa väkivaltaa korostavaa luonnollisuuden kehystä, se ei ole kuitenkaan riittävän voimakas ja yhtenäinen noustakseen todelliseksi vastakehykseksi eli toisenlaisen tulkinnan tarjoajaksi. Ohjelma on rakennettu tarinaksi, joka päättyy alkupisteeseensä, ja lopetuskin kumoaa ajatusta idyllistä: Kuvassa näytetään taas tyttöjä laulamassa opettajan johdolla. Kamera lähentää kuvan yhden tytön kasvoihin, joka iloisen käsien taputtelun sijaan lopettaa laulamisen ja kääntää katseensa vakavana ja surullisena maahan.

Silminnäkijässä paremman elämän kehys nousee kurjuuden ja luonnollisuuden kehysten vastakehykseksi. Silminnäkijä on ohjelmista ainoa, joka ei kyseenalaista ruoka-avustuksen riittävyttä tai perillepääsyä. Itse asiassa paremman elämän kehysten sisällä on päinvastainen ajatus; ruoka-apua kuvataan vähintään riittäväksi, ehkä jopa yltäkylläiseksi. Seuraava esimerkki ilmentää tätä:

”Ei minusta he hirveen huonovointisen näköisiä tässä nämä, nämä ihmiset ole. Nämä ovat saaneet ravintoa, eivät ole... lapset ainakin näyttää, että ne on hyvin ravittuja. Ilmeisesti ruokahuolto täällä leirillä pelaa ja olot ovat järjestäytyneet ja...Eihän se tietenkään oo sama asia kun elää kotioloissa.” (Silminnäkiä.)

Sanoessaan näin suomalaiskättilö seisoo olkiseinäisen katoksen alla ja vilkuilee penkeillä istuvia darfurilaisia. Näyttää siltä kuin hän mittaisi karjaeläimiä ja kertoisi niiden hyvinvoinnista. Suomalaiskättilön lausunnot toimivat läpi ohjelman tämänkaltaisina ”asiantuntijalausuntoina” ja arvioina ja välittävät katsojalle ”tietoa” darfurilaisten kokemuksista, tuntemuksista ja oloiloista ilman, että heiltä itseltään kysytään kommenttia suomalaiskättilön kertomaan.

Silminnäkiässä paremman elämän kehystä rakentavat voimakkaasti myös kuvat, joissa näytetään leikkiviä, hyppiviä ja nauravia lapsia. Ne määrittelevät elämän pakolaisleirillä hyväksi ja onnelliseksi. Lisäksi ohjelmassa näytetään, kuinka darfurilaiset saavat avustustyöntekijöiltä *hienovaraista kannustusta*. Avainasemassa onkin se, että kansainväliset avustusjärjestöt auttavat darfurilaisia paremman elämän alkuun. Samalla syntyy mielikuva, että kriisi ratkeaa joskus tulevaisuudessa. Siihen ei kuitenkaan puututa, minkä tahon toimesta ja millä ehdoilla kriisi ratkeaisi. Parempi elämä odottaa sudanilaisia siis sen jälkeen, kun kriisi on jollakin tapaa itsestään ratkennut – ja kunhan he ymmärtävät kuunnella avustustyöntekijöitä.

”Minä kyllä kerroin hänelle (yhdele pakolaisnaisista) sitten näistä riskeistä, mitä monta keisari... keisarinleikkausta voi aiheuttaa, että minun ammatti... ammatti-identiteetti vaatii sitä, että minä, minä ainaki puhun tämmösistä asioista.”
(Silminnäkiä.)

9.6 Selviytyjien kehys

Neljäs aineistostani esiin noussut kehys haastaa kehitysmaa- ja kriisijournalismin perinteiset representaatiot passiivisista mustista. Kaikki kolme muuta, aiemmin käsittelemääni kehystä korostivat avustusjärjestöjä aktiivisina, positiivisina toimijoina. Arabitaistelijat ja Sudanin hallitus taas määrittyivät aktiivisina, negatiivisina toimijoina väkivaltaisen käyttäytymisensä vuoksi. Luonnollisuuden kehyksessä väkivaltainen käyttäytyminen määritteli kaikkia sudanilaisia ja kehitysmaalaisia. Siten heidänkin toimintansa ja aktiivisuutensa oli nimenomaan negatiivista. Kurjuuden kehyksessä darfurilaiset pakolaiset määrittyivät viattomiksi ja kärsiviksi uhreiksi ja siten lähinnä passiivisiksi. Paremman elämän kehys toi esille ajatuksen siitä, että darfurilaisilla ja

kehitysmaiden ihmisillä yleisemminkin on mahdollisuus ikään kuin aktivoitua avustusjärjestöjen kautta ja saavuttaa siten parempi elämä. Selviytyjien kehys esittää mustista pakolaisista tulkinnan, joka eroaa kaikkien muiden kolmen kehyksen tulkinnasta. Tämän kehyksen sisällä ongelman, eli Darfurin tukalien olojen ratkaisijaksi nousevat kotoaan pakolaisleireille paenneet siviilit.

Kehys haastaa tavanomaisen käsityksen ulkopuolisten avainroolista kriisien ratkaisijana. Keskeistä kehyksen tarjoamassa tulkintamallissa on, että se menee ikään kuin ohjelmissa näkyvien tapahtumien ja kriisistä aiemmin kertoneiden uutisten taakse ja niitä pidemmälle tulevaisuuteen.

”Uutisten mukaan maailma kulkee tuhosta toiseen. Harvemmin kuitenkin muistetaan kertoa, että ajan mittaan ihmiset ja yhteiskunnat myös selviävät katastrofeista (...) Maailman pahimmat kriisi- ja katastrofialueet kiertänyt kättilö Orvokki Iso-Möttönen on nähnyt useasti, kuinka ihmiset – kaikesta huolimatta – jatkavat elämäänsä ja kannattelevat loppujen lopuksi koko yhteiskuntaa.” (Silminnäkö.)

Huomattavaa on, ettei yhteiskunnan kannattelusta ja kriiseistä selviämisestä puhuta passiivissa, vaan toimijoita esille tuoden; katastrofin tai kriisin kokeneet ihmiset ja yhteiskunnat selviävät nimenomaan itse eivätkä jollakin tapaa avustettuina.

Voidaan ajatella, että koska perinteinen ja yleinen tapa kuvata afrikkalaisia on näyttää heidät passiivisina, ulkopuolisen avun varassa olevina ja jatkuvassa kriisikierteessä elävinä, aktiivisia afrikkalaisia esittävän tulkintakehikon pitää olla todella voimakas voidakseen haastaa perinteiset esittämisen tavat. Aineistostani nousikin esille erilaisia todisteita sille, että darfurilaiset todella voivat selviytyä ja rakentaa ja pitää yhteiskuntaansa pystyssä itse. Yllättävää oli, että useissa kuvauksissa kyky selvitä liitettiin nimenomaan traditionaaliseen elämänmuotoon – yleensä juuri heimojen yhteisöelämää ja afrikkalaisia ajattelutapoja ja perinteitä on pidetty ongelmallisina.

”Ja heillä on kyllä hirveen hyviä selviytymiskeinoja kuitenkin olemassa siinä omissa yhteisöissä, missä he elävät.” (Silminnäkö.)

”Jos kaikki perinteet hukataan... mitä tulevaisuutta meillä on? Niissä se ihmisen voimavara on kuitenkin.” (Silminnäkö.)

Siten siis darfurilaisilla on omissa (heimo)yhteisöissään hyviä selviytymiskeinoja ja toisaalta perinteissä on voimavara saavuttaa muutosta. Selviytyjien kehys määrittelee siten tavallisesti

ongelmalliseksi mielletyn elämäntyylin ja yhteiskuntarakenteen avaintekijäksi kriisin ratkaisussa. Tulkinta on mielenkiintoinen, kun huomioi, että Darfurin kriisiä on määritelty julkisuudessa hallitsevasti etnisenä, heimojen erimielisyyksillä ja vihollisuuksilla selittyvänä konfliktina. Se, mikä on paljolti ymmärretty konfliktin aiheuttajaksi, kääntyykin selviytyjien kehyksessä merkittäväksi osaksi kriisin ratkaisua. Siihenkin on viittauksia, että heimoelämä on onnistunut ennenkin ja tuonut riittävän toimeentulon. Fur-heimon johtaja kertoo kotipaikastaan näin:

”Kylämme on parasta aluetta, mutta emme palaa sinne ennen kuin rauhasta on varmuus.” (45 minuuttia.)

Tulkintaa aktiivisista afrikkalaisista tukevat kertomukset pakolaisleiriltä. Kynnelle kykenevien pakolaisten kerrotaan esimerkiksi etsivän töitä kaupungeista ja yrittävän kerätä polttopuita voidakseen vaihtaa sitä ruokaan. Siten pakolaiset eivät suinkaan istu toimeettomina odottamassa seuraavaa länsimaista avustussäkkiä. Selviytyjädarfurilaisten kerrotaan lisäksi nälästä huolimatta jakavan liian vähäiset ruoka-annokset suvun kesken. Ihmisten kerrotaan rakentavan itse teltoja ja savimajoja, koska he eivät saa hallituksen päätöksen mukaan ulkopuolista avustusta – leirille tulevia uusia pakolaisia ei hyväksytä enää pakolaisiksi ja avun piiriin, koska hallitus on solminut tulitauon ja väittää sodan olevan ohi, vaikka näin ei todellisuudessa ole.

”(Kuvatun naisen) Henkisenä tukena äiti ja pikkusisko. Muuta tukea perhe ei saakaan. Kaksoset syntyivät neljä kuukautta sitten täällä pakolaisleirin reunalla taivasalla. Perhettä ei hyväksytä pakolaisiksi, eikä heille anneta apua. Kotikyläänkään ei ole paluuta.” (45 minuuttia.)

Vaikka töitä ei juuri olekaan tarjolla ja vaikka polttopuiden vaihtaminen ruokaan on oikeastaan mahdotonta turvattoman tilanteen takia, keskeistä kehysten merkitysten kannalta on, että darfurilaiset yrittävät tulla toimeen omin avuin. Kehys on läsnä kaikissa ohjelmissa, myös 45 minuutissa, joka kuvaa tilanteen ohjelmista kaikkein kurjimmaksi. Mielikuvaa sitkeästi sinnittelevistä darfurilaisista tukevat myös haastattelut, joissa ääneen päästetään raiskatuiksi tulleita ja omaisiaan menettäneitä naisia. Murtumatta ja ilme peruslukemilla naiset kertovat tapetuista miehistään, tuhotuista kodeistaan ja raiskauksista. Syntyy mielikuva sitkeistä naisista, jotka kyllä jaksavat vaikeuksista huolimatta.

”Sairaalan synnytysosastolla lepää kotinsa, omaisuutensa ja läheisiään menettäneitä pakolaisnaisia. Tällä osastolla ei puhuta kuolemasta, vaan elämästä.” (Silminnäkijä.)

”Heillä elämäntahtoa vielä on ja... ja elämä jatkuu kaikesta huolimatta, vaikeuksista huolimatta. Ihmisellä on aina, löytyy niitä voimavaroja, ja se on ihmeellistä, että jostakin niitä kuitenkin aina löytyy, vaikka olosuhteet on minkälaiset ja vaikka on kokenut vaikka mitä elämässään niin aina täytyy vaan jaksaa katsoa eteenpäin ja... jatkaa elämää.” (Silminnäkijä.)

Uusien lasten syntymä pakolaisleirillä määriteltiin yllättävän positiivisesti. Afrikan väestökysymyksiähän on pidetty ongelmallisina vuosikymmeniä. Nopeaa väestökasvua on pyritty hillitsemään muun muassa naisten ja tyttöjen koulutuksella, valistus- ja ehkäisykampanjoilla, perinteisiä sukupuolirooleja murtamalla ja terveydenhuoltoon kehittämällä. Köyhyyttä on selitetty nopeasti kasvavalla väestömäärällä ja nopeasti kasvavaa väestömäärää köyhyydellä. Yhtä kaikki uusien lasten syntyminen on määritelty ongelmaksi. Tätä taustaa vasten selviytyjien kehysten puhe uusista, syntyvistä lapsista *toivon tuojina* ja synnytysten kuvaaminen *onnellisina tapahtumina* yllättivät.

”Ja Darfurissakin jokainen syntyvä lapsi on sisällissodan kokeneille perheille elintärkeä uusi mahdollisuus.” (Silminnäkijä.)

Lasten asema on siten jotakin aivan muuta kuin luonnollisuuden kehyksessä, jonka mukaan lapsia tehdään sotia varten taistelijoiksi, ja kurjuuden kehyksessä, jossa lapset edustivat vain passiivisia uhreja.

9.6.1 Voiko maassa istuen kannatella yhteiskuntaa?

Selviytyjien kehys tuli esille monissa verbaalikerronnan kuvailuissa. Mutta mitä näkyy aineiston kuvakerronnassa? Hallitsevassa roolissa ovat paikallaan mitään tekemättä istuvat naiset ja heidän sylissään olevat lapset, sairaaloissa makaavat naiset ja miehet, teltojensa edessä tyhjyyteen tai kameraan vaitonaisuina tuijottavat mustat. Valkoiset avustustyöntekijät puolestaan tekevät jotakin aktiivista ja tarkoituksenmukaista: tutkivat potilaita, juoksevat teltasta toiseen, jakavat ruokasäkkejä. Toki mustistakin on aktiivisia kuvia, joissa he esimerkiksi kantavat teltoillensa ruokasäkkejä, hyppivät ja juoksevat, imettävät ja työntävät kottikärryjä. Selkeästi eniten aineistossa on kuitenkin kuvia, joissa he istuvat maassa tai penkillä tekemättä mitään.

Selviytyjien kehyksessä verbaalinen ja kuvallinen kerronta asettuvatkin voimakkaasti vastakkain.

Ohjelmien kuvallinen kerronta ei tue tarpeeksi verbaalista sanomaa – tai toisinpäin. Kuvat kertovat hallitsevassa määrin jostakin aivan muusta kuin ihmisistä, joilla on hyviä selviytymiskeinoja itsellään ja jotka ”kannattelevat loppujen lopuksi koko yhteiskuntaa”. Erityisen suuri kontrasti valkoisten ja mustien välille rakentuu Silminnäki-jässä. Suomalaiskättilö tekee kaiken aikaa aktiivisesti jotakin. Aktiivisuus korostuu vahvasti, koska häntä kuvataan lähes kaiken aikaa liikkumassa paikalleen pysähtyneiden pakolaisten keskellä.

Miten kuvakerronta vaikuttaa kehysten voimakkuuteen? Tulkintani on, että kuvallisen ja verbaalisen kerronnan ristiriitaisuuden takia selviytyjien kehys jää liian heikoksi suhteessa kolmeen muuhun kehykseen. Se haastaa monelta osin luonnollisuuden, kurjuuden ja paremman elämän kehysten representaatioita, mutta jää sisäisen ristiriitansa takia liian hajanaiseksi, jotta sitä voisi nimittää todelliseksi vastakehykseksi.

9.7 Kehysten suhteista

Käyn tässä osiossa läpi aineistostani esiin nousseiden neljän kehysten suhdetta toisiinsa. Aineistostani käy hyvin ilmi, kuinka samankin journalistisen jutun sisällä voi olla useita, toisistaan osittain tai paljonkin poikkeavia kehyksiä. Kehykset voivat esittää toisiaan tukevia merkityksiä ja tulkintoja tai olla toisilleen vastakkaisia, jolloin ne asettuvat haastamaan toisiaan. Joku tai jotkut kehykset nousevat hallitseviksi jäsennostavoiksi. Noustakseen hallitsevaksi tulkintakehikoksi kehysten on oltava kokonainen eli tarjottava uskottavia ja vahvoja merkityksiä, ei ainoastaan irrallisia tietopaloja.

Ajankohtaisohjelmat rakentavat ymmärrystä Darfurin tapahtumista sekä harkittujen että tiedostamattomien valintojen tuloksena. Ohjelmien tekoprosessin aikana on valittu jokin näkökulma aiheeseen ja pohdittu, millä elementeillä valittua näkökulmaa ilmenetään. Kun aihepiiri kehystetään jostakin tietystä näkökulmasta käsin, ohjelmaan valitaan mukaan tiettyjä tapahtumia, henkilöitä, kertomuksia, tietoja ja kuvia. Yhtä lailla muita henkilöitä, tapahtumia, kertomuksia, tietoja ja kuvia jätetään näyttämättä. Kehysten suhdetta toisiinsa on hyvä analysoida, sillä useiden erilaisten kehysten olemassaolo samankin ohjelman sisällä ilmentää sitä, että asioista on aina mahdollista kertoa myös toisin. Olen koonnut aineistostani nousseet neljä kehystä vertailun vuoksi taulukkoon 1.

TAULUKKO 1 Perustelun keinot aineiston kehyksissä

Perustelun keinot	Luonnollisuuden kehys	Kurjuuden kehys	Paremmen elämän kehys	Selviytyjien kehys
Ongelma	Väkivalta.	Huonot elinot kriisi- ja normaaliaikoina.	Konflikti ja kurja elämä normaalioloissakin	Katastrofit ja kriisit.
Syy	Kehitysmallaisuus.	Hallituksen ja janjaweedien perusteeton väkivalta. / Normaalioloissa syynä kehitysmallaisuus	Kehitysmallaisuus	Kriisit syntyvät itsestään, ovat osa maailman kulkua.
Seuraus	Jatkuva väkivallan kierre.	Jatkuva viattomien kärsimys.	Huonosta seuraa hyvää: parempi elämä mahdollistuu pakolaisleireillä.	Elämä jatkuu kurjista kokemuksista huolimatta.
Ratkaisuehdotus	Ei ratkaisua. Avustusjärjestöt lievittävät ja antavat tarpeellista, tilapäistä apua.	Avustusjärjestöt lievittävät tilapäisesti, muuta ratkaisua ei ole.	Avustusjärjestöt tarjoavat ratkaisun normaalielämän ongelmiin, jos niitä ymmärretään kuunnella. Konflikti ratkeaa itsestään.	Darfurilaiset itse selviävät kriisistä ja pystyvät rakentamaan paremman normaalielämän.

Aineistoni hallitseviksi kehyksiksi nousivat luonnollisuuden ja kurjuuden kehukset sekä niiden vastakehykseksi noussut paremman elämän kehys. Luonnollisuuden ja kurjuuden kehukset olivat aineistoni kaksi vahvinta kehystä, sillä ne nousivat hallitseviksi kaikissa kolmessa ohjelmassa. Paremman elämän kehys sen sijaan esiintyi Silminnäkiössä ja Atlaksessa, mutta ei lainkaan 45 minuutissa. Se nousi esittämillään tulkinnoilla todelliseksi vastakehykseksi ainoastaan Silminnäkiössä. Atlaksessa paremman elämän kehysten tarjoamat tiedot kumottiin useimmiten luonnollisuuden ja kurjuuden kehysten argumenteilla. Selviytyjien kehys puolestaan jäi liian irralliseksi ja heikoksi noustakseen missään ohjelmassa hallitsevaksi kehykseksi tai edes muiden kehysten voimakkaaksi haastajaksi.

Luonnollisuuden ja kurjuuden kehysten esittämät tiedot ja tulkinnat tukevat toisiaan. Ne esittävät Darfurin väkivaltaisen ja inhimillistä kärsimystä tuottavan tilanteen jatkuvaksi kierteeksi, jota mikään taho ei osaa ratkaista ja jolle ei edes painokkaasti ole syytä tai tarvetta hakea ratkaisua. Erona kehysten välillä on se, että luonnollisuuden kehys esittää Darfurin kriisiolosuhteet ikään kuin alueen ja kaikkien kehitysmaiden normaalielinoloina. Kehysten tarjoaman tulkintamallin mukaan

kehitysmaiden ihmiset ovat sopeutuneet elämään kriisioloissa eivätkä koe niissä mitään outoa tai osaa surra väkivaltaisen konfliktin aiheuttamia menetyksiä. Kurjuuden kehys sen sijaan erottelee niin kutsutut normaaliolot ja kriisiolosuhteet toisistaan. Kehyksen tarjoaman tulkinnan mukaan molemmat elinolot ovat kurjia, mutta eri syistä; kriisioloissa inhimillistä kärsimystä tuottaa väkivaltainen sota, normaaliolosuhteissa taas kehitysmaalaisuus, joka viittaa muun muassa naisten huonoon asemaan ja puutteellisiin resursseihin terveydenhuollossa, poliittisessa päätöksenteossa ja koulutuksessa.

Luonnollisuuden ja kurjuuden kehysten välillä on olennainen ero myös sen suhteen, kuinka afrikkalaisheimoihin kuuluviin darfurilaisiin suhtaudutaan. Luonnollisuuden kehys esittää, etteivät he osaa kärsiä tilanteesta. Tämän vuoksi se, ettei tilanteelle esitetä olevan ratkaisua, tulee hyväksyttäväksi; jos ihmiset kerran eivät edes osaa kärsiä tilanteesta, ei ole niin väliksi, vaikkei väkivaltaista konfliktia ratkaistaisikaan. Luonnollisuuden kehys heijastaa siten mielestäni Eija Palosuon (2000) tekemää huomiota, jonka mukaan suomalaisessa kehitysmaajournalismissa kehitysmaiden ihmiset määritellään perustavanlaatuisesti erilaisiksi ihmisyydeltään kuin ”meidät”. Länsimaisten ihmisten tuskin esitettäisiin olevan kyvyttömiä kärsimään sotaolosuhteista.

Kurjuuden kehys puolestaan perustuu juuri inhimillisen kärsimyksen korostamiseen. Toisin kuin luonnollisuuden kehyksessä, kurjuuden kehyksessä ihmisten kuvaillaan kärsivän tilanteesta paljonkin. Sen vastakehykseksi noussut paremman elämän kehys puolestaan kertoo darfurilaisten kyllä kärsivän sekä normaalioloissa että kriisin keskellä kotikylissään, mutta luo ajatusta siitä, että pakolaisleiriin *päässeiden* elämä on onnellista ja hyvää. Luonnollisuuden kehysten mukaan ei ole niin väliä, ratkaako kriisi vai ei. Sen sijaan kurjuuden ja paremman elämän kehyksissä darfurilaisilla on oikeus parempaan elämään. Kurjuuden kehyksessä parempaa elämää on kuitenkin turha toivoa, sillä mikään taho ei näytä osaavan ratkaista kriisiä. Paremman elämän kehys taas esittää, että mikäli darfurilaisilla on halua oppia avustustyöntekijöiltä paremman elämän aakkoset, tulevaisuus on valoisampi.

Toin edellisessä alaluvussa esille, että kuvallisen ja verbaalisen kerronnan ristiriitaisuus oli vahva syy siihen, miksi selviytyjien kehys jäi liian hajanaiseksi noustakseen kolmen muun kehysten tavoin aineiston hallitsevaksi tulkintatavaksi. Kuvallisen kerronnan osuus ja merkitys tulkintojen syntymisessä on erilainen aineistoni kehyksissä. Vahvimmin kuvallinen kerronta vaikuttaa kurjuuden kehyksessä; kuvia vakavista tai itkevistä lapsista, huolestuneen ja surullisen näköisistä naisista ja tyhjätseisistä miesuhreista näytetään paljon myös ilman päällekkäistä sanallista kerrontaa. Kuvat nimettömistä ihmisistä, pysähtyneestä leirielämästä ja kangasrievuista kyhätyistä

teloista riittävät kertomaan kärsimyksestä ilman sanojakin.

Väkivallan jatkuvuutta ja normaaliutta korostava luonnollisuuden kehys ei näytä kuvakerronnassaan juurikaan suoraan väkivaltaan viittaavia kuvia. Ohjelmissa näytetään toki tapettuja ihmisruumiita, aseet kädessä kulkevia miessotilaita ja sairaalan osastolla makaavia, vaikeasti haavoittuneita ihmisiä. Tällaiset kuvat eivät kuitenkaan ole aineistossani kovinkaan merkittävässä roolissa. Ajatusta väkivaltaisuudesta tukevat kuitenkin samankaltaiset kuvat kuin kurjuuden kehysten tulkintoja. Vakavat ja surulliset pakolaisleirien asukkaat ilmentävät väkivaltaa kokeneita ihmisiä. Toisaalta leikkivät ja nauravat lapset sekä hymyilevät naiset määrittelevät kriisiolosuhteisiin tottuneita ihmisiä, jotka eivät osaa surra tilannetta.

Väitän, että luonnollisuuden kehys ei edellytä yhtä vahvaa kuvallista kerrontaa väitteidensä tueksi kuin selviytyjien kehys olisi vaatinut. Perustelen tätä sillä, että luonnollisuuden kehys esittää pitkälti perinteisen ja totutunlaisen tulkinnan kehitysmaassa käynnissä olevasta konfliktista. Vaikka mitkään merkitykset ja stereotyypit eivät ole pysyviä, tiettyjen esitystapojen ja selitysmallien toistuvuus luo vahvoja mielikuvia jostakin tietyistä aihepiiristä, tässä tapauksessa kehitysmaiden kriiseistä. Uskon, että koska kehitysmaiden kriiseistä on kerrottu hallitsevasti ja pitkään tavalla, joka kuvaa väkivallan jatkumoksi ja kehitysmaille ominaiseksi piirteeksi, samanlaista mielikuvaa luovat jäsenystavat nousevat yleisön keskuudessa helposti hallitseviksi tulkinnoiksi ilman, että kerrottuja tietoja erityisesti vahvistetaan esimerkiksi kuvakerronnalla tai jatkuvalla sanallisella toistolla.

Vastaavasti väitän, että selviytyjien kehys olisi tarvinnut paljon voimakkaammin verbaalista kerrontaa tukevaa kuvakerrontaa noustakseen vakuuttavaksi kehykseksi. Koska länsimaiselle yleisölle harvemmin tarjotaan ajatusmallia, jonka mukaan afrikkalaiset selviävät kriiseistään ja muista ongelmistaan itse, kuvakerronnan olisi pitänyt tukea ajatusta aktiivisista selviytyjäafrikkalaisista. Koska kuvat kuitenkin esittävät selviytyjien kehyksessäkin lähes yksinomaan passiivisia afrikkalaisia ja heidän kontrastinaan aktiivisia avustustyöntekijöitä, ne päätyvät tukemaan perinteistä ajatusta apuriippuvaisista afrikkalaisista ja siten vesittämään verbaalisen kerronnan potentiaalisen, uudenlaisen sanoman.

Siinä missä muut kehykset kertovat kriisin negatiivisista seurauksista, paremman elämän kehys yllättää näkökulmalla, jonka mukaan väkivaltaisesta kriisistä seuraa hyvää. Näkökulma on perinteisestä poikkeava – medianhan on sanottu ennen kaikkea korostavan kurjuutta ja kuolleisuutta raportoidessaan pakolaisleireiltä. Erikoisesta ja erilaisesta näkökulmastaan huolimatta paremman elämän kehys rakentuu yhtenäiseksi ja uskottavaksi. Sen verbaalista sanomaa tukee aineistossa

riittävän vahva kuvallinen kerronta. Kärsivän näköiset ihmiset ilmentävät sitä, että kotikylissä on koettu hirveyksiä ja kurjuutta niin konfliktin aikana kuin sitä ennen normaalioloissakin. Leirillä leikkivät lapset, avustustyöntekijöiden ympärillä nauravaisiksi muuttuvat äidit ja ahkerat, pakolaisia neuvovat avustustyöntekijät puolestaan todistavat, että pakolaisleirit ja kansainvälinen apu mahdollistavat hyvän elämän.

Entä miten aineistostani nousseet kehukset suhteutuvat niihin tarinatyypittelyihin, joita journalismin on sanottu tekevän raportoidessaan kehitysmaiden kriiseistä? Median on kritisoitu välittävän konfliktialueilta ja pakolaisleireiltä uhri–sankari-tarinoita sekä kertomuksia iänikuisista heimovihoista ja ”luonnonkatastrofeista” (De Waal 1994 ja 1997; Moeller 1999, 105; Benthall 1993; Carruthers 2000, 239; Hammock & Charny 1996, 117).

Aineistossani avustustyöntekijät ovat sankarihahmoja luonnollisuuden, kurjuuden ja paremman elämän kehyksissä. Kurjuuden kehys nimeää kuitenkin muita vahvemmin myös uhrit ja paholaiset. De Waalin (1997, 83) mukaan sankareiden toimia ei koskaan aseteta kritiikin kohteeksi. Kurjuuden kehyksessä kuitenkin huomautetaan, ettei humanitaarinen apu ole riittävää pakolaisleireillä ja että lapsia kuolee lääkkeiden ja ruuan puutteeseen. Tämä voitaisiin katsoa eräänlaiseksi moitteeksi ja arvosteluksi avustusjärjestöjä kohtaan. Kehyksessä tehdään kuitenkin selväksi, että syyllinen on tarinan paholainen eli Sudanin hallitus, joka epää apua sitä tarvitsevilta uhreilta. Siten avustusjärjestöt eivät joudu moitteiden kohteeksi. Niitä ei myöskään arvostella riittämättömästä poliittisesta painostuksesta kriisin ratkaisemiseksi, koska niiltä ei odoteta mitään muuta kuin ruoka- ja lääkeapua.

Luonnollisuuden kehyksessä on mukana aineksia sekä iänikuisiin heimovihoihin perustuvista tarinoista että luonnonkatastrofikertomuksista. Väkivalta leimataan iänikuiseksi ja irrationaaliseksi kehitysmaiden ominaisuudeksi. Kehys esittää myös, että vaikka sotaa käyvät ihmiset, heidän käyttäytymisensä on ikään kuin luonnonvoimien kaltaista ja hallitsematonta. Paremman elämän kehyksessä luonnonvoima-ajattelu on esillä siten, että kriisin esitetään ratkeavan itsestään ilman minkään tahon aktiivista toimintaa. Konflikti on eräänlainen luonnonoikku, joka aikansa pauhaa ja lopettaa sitten toimintansa. Selviytyjien kehyksessä kriisin syyksi määrittyy luonnonvoiman kaltainen kiertokulku; konflikteja syntyy ikään kuin itsestään, koska *maailma kulkee tuhosta toiseen*. Selviytyjien kehys esittää kuitenkin perinteisistä tarinamalleista poikkeavan ratkaisun. Heimovihollisuudet on usein leimattu kehitysmaiden kriisien syyksi, mutta selviytyjien kehys esittää perinteisen elämäntavan ja heimokulttuurin mahdollisuutena selvitä kriisistä.

10 PAREMPAA JOURNALISMIA?

10.1 Ohjelmien eroista rauhanjournalismin kontekstissa

Käsittelen tässä aluvussa ohjelmien sisältöä ja niiden välisiä eroja suhteessa Galtungin ja Vincentin (1992) esittämiin, todenmukaisempaa ja siten parempaa kriisi- ja sotajournalismia luoviin ehdotuksiin. Galtungin ja Vincentin mukaan sota- ja kriisiraportoinnissa pitäisi päästää ääneen sodan kaikki osapuolet ja kertoa tapahtumista painottaen tavallisten ihmisten ja vaihtoehtoisten lähteiden näkemyksiä. Lisäksi sodan kauheudet pitäisi näyttää todenmukaisesti, vaikka se tarkoittaisikin raakoja kuvia ja kertomuksia. Ehdotukset puuttuvat myös kehitysmaajournalismin puutteelliseen taustoitukseen ja tapahtumien analyysiin toteamalla, että parempi journalismi edellyttäisi kriisin ja sodan yhteiskunnallisten, sosiaalisten ja poliittisten taustojen kattavaa analyysia sen sijaan, että tilanteen kerrottaisiin alkaneen jostakin tietystä, yhdestä tapahtumasta. Toimittajien tulisi jutuissaan painottaa myös kriisitilanteiden ratkaisumahdollisuuksia ja sitä, mitä hyötyä rauhasta olisi. Kriisin syiden, tapahtumien ja ratkaisumahdollisuuksien ymmärtämiseksi olisi tärkeää, että kaikki sodan osapuolet päästettäisiin ääneen. Jos jokin osapuoli jää tois(t)en varjoon, tämän osapuolen motiivit jäävät käsittelemättä ja siten tilanteen kokonaiskuva puutteelliseksi. Kuinka aineistoni ohjelmat suhteutuvat näihin ehdotuksiin paremmasta ja rauhaa edistävästä kriisijournalismista?

10.1.1 Pakolaiset kertovat ja kertomuksia pakolaisista

Kaikki ohjelmat asettuvat sitä kehitysmaajournalismin kritiikkiä vastaan, että Afrikka esitetään mykkänä ja paikalliset ihmiset puhumattomina uhreina, joiden tunteista, kokemuksista ja ajattelusta kertovat muut toimijat (ks. Löytty 1997; Moeller 1999, 107–108). Kaikissa ohjelmissa päästetään ääneen useita pakolaisia, jotka edustavat niin kutsuttuja tavallisia ihmisiä, joiden tarinoita Galtung ja Vincent (1992) pitävät ensiarvoisen tärkeinä kriisijournalismissa. Missään ohjelmassa pakolainen ei ole keskushenkilönä, mutta ohjelmista ainoastaan Silminnäkiässä on ylipäätään yksi selkeä päähenkilö: suomalainen Punaisen Ristin kätilö. Atlaksessa ja 45 minuutissa ei ole keskushenkilöä, vaan niissä haastatellaan useita pakolaisia ja avustustyöntekijöitä. Atlas poikkeaa kahdesta muusta ohjelmasta siinä, että se päästää avustustyöntekijät esille vain kuvakerronnassa; heitä ei haastatella kertaakaan.

Vaikka kaikissa ohjelmissa annetaan suunvuoro pakolaisille, Silminnäkiä rakentaa vahvasti ”mykän Afrikan” asetelmaa. Ohjelma on aineistoni lähetyksistä ajallisesti selkeästi pisin, mutta

siinä pääsee vähemmän pakolaisia ääneen kuin 45 minuutissa, joka on kestoltaan noin kolmasosan Silminnäkiästä. Silminnäkiässä haastatellaan lyhyesti neljää pakolaista ja lisäksi näytetään suomalaiskätilön keskusteluja kolmen pakolaisen kanssa. Silminnäkiäjän päähenkilö, suomalaiskätilö, on toistuvasti äänessä lähtenä, jolle annetaan valta määrittellä pakolaisten kokemuksia ja tunteita ilman, että heiltä itseltään kysytään asiasta mitään.

”Ei minusta he hirveen huonovointisen näköisiä tässä nämä, nämä ihmiset ole. Nämä ovat saaneet ravintoa, eivät ole... Lapset ainakin näyttää, että ne on hyvin ravittuja. Ilmeisesti ruokahuolto täällä leirillä pelaa ja olot ovat järjestäytyneet ja...Eihän se tietenkään oo sama asia kun elää kotioiloissa.” (Silminnäkiä.)

”Ei he sitä osota eikä, eikä... sitä voi sanoa, että kuka on menettänyt mitään. Mutta kun rupeais heidän kanssaan keskustelemaan, niin sitten se tulee ilmi. Mutta he ovat... heillä elämäntahtoa vielä on ja... ja elämä jatkuu kaikesta huolimatta, vaikeuksista huolimatta.” (Silminnäkiä.)

Selkein pakolaisnäkökulma eli tavallisten ihmisten tarinoiden painotus on 45 minuutissa. Ohjelmassa nähdään viiden pakolaisnaisen haastattelut ja yksi leirille paenneen miesheimojohtajan haastattelu. Sudanin hallitusta edustavaa leirinjohtajaa haastatellaan kaksi kertaa ja lisäksi ääneen pääsee kaksi saksalaista avustustyöntekijää. Atlaksessa ovat äänessä toimittaja ja kolme pakolaisnaista, joita haastatellaan lyhyesti.

Moellerin (1999, 107–108) mukaan silloin harvoin, kun kehitysmaiden ihmiset päästetään länsimaisissa tiedotusvälineissä ääneen, he kertovat henkilökohtaisista kokemuksistaan, mutta eivät mitään poliittista, taloudellista tai yhteiskunnallista. Tämä huomio nousee esiin myös oman aineistoni kohdalla. Ohjelmien pakolaiset kertovat itsensä ja perheensä kokemasta väkivallasta, taisteluista ja kokemistaan vaikeista synnytyksistä tai omaistensa menettämisestä. Avustustyöntekijät sen sijaan esittävät yleisiä ja kokonaisvaltaisempia arvioita tilanteesta ja tapahtumista. Silminnäkiässä suomalaiskätilö määrittelee pakolaisten tunteita, ajatuksia, menetyksiä ja kokemuksia ja kertoo paitsi Darfurin kriisistä myös muiden kehitysmaiden kriiseistä, sodista ja olosuhteista yleisesti.

Atlaksessa ja 45 minuutissa yhteiskunnasta ja kriisin tapahtumista yleisemmin puhuvat ohjelmien toimittajat. 45 minuutissa avustustyöntekijöitä käytetään eräänlaisina pakolaisten kertomusten

vahvistajina. Pakolaiset kertovat jatkuvasta väkivallasta ja taisteluista kotikylissään toisin kuin Sudanin poliittisen eliitin asettama leirinjohtaja, jonka mukaan rauha on jo solmittu. Toimittaja hakee avustustyöntekijöiltä vahvistuksen siihen, että pakolaisten kertoma on totta ja leirinjohtajan puheet valhetta. Yksi pakolaisista kuvailee omien kokemustensa sijaan tapahtumia yleisemmin; hän kertoo, että moni lapsi kuolee leireillä, koska lääkkeitä ei saada perille tarpeeksi.

Oma tulkintani on, ettei se ole kriisijournalismissa puute, että pakolaiset kertovat henkilökohtaisia kokemuksiaan yleisen sijasta – päinvastoin. Henkilökohtaiset kokemukset edesauttavat mielestäni sitä, että journalismi representoi afrikkalaisia pakolaisia yksilöinä sen sijaan, että he olisivat pelkkää kärsijämassaa. Henkilökohtaiset kertomukset väkivallasta, paosta ja menetyksistä tekevät sodan tapahtumista konkreettisempia ja lisäävät mielestäni todennäköisyyttä sille, että ohjelman katsoja tuntee empatiaa maapallon toisella puolella eläviä ihmisiä kohtaan – siis tuntee darfurilaisten kanssa ja pohtii heidän kokemaansa suhteessa omaan elämäänsä sen sijaan, että ainoastaan katsoisi heidän tuntemaansa ja kokemaansa sitä sen paremmin analysoimatta. Tavallisten ihmisten tarinat tekevät kriisijournalismista konkreettisempää, ymmärrettävämpää ja samastuttavampaa.

10.1.2 Yhden osapuolen sota

Galtungin ja Vincentin (1992) mukaan kriisien ja sotien kokonaiskuvan ymmärtämisen kannalta on tärkeää ja olennaista, että journalismi sisällyttää juttuihinsa kaikki konfliktin osapuolet. Yleisö ei voi ymmärtää täysin, mistä konfliktissa on kyse, ellei kaikkia osapuolia päästetä ääneen ja määrittelemään itse omia tavoitteitaan ja motivaatiotaan.

Aineistoni ohjelmissa tärkeä ero lähteiden käytössä on se, että vaikka 45 minuutissa on kaikkein selkeimmin ja hallitsevimmin esillä pakolaisnäkökulma, se on silti ohjelmista ainoa, joka päästää ääneen myös sodan toisen taistelevan osapuolen eli Sudanin hallituksen ja sen omat sotilasjoukot sekä tukemat janjaweed-joukot. Sotilaita tai maan poliittisia johtajia ei haastatella, mutta heidän ääntään edustaa pakolaisleirin johtaja, joka esitellään ohjelmassa Sudanin virkamiesten asettamaksi. Auttaako tämän osapuolen ääneen pääseminen kriisin syiden, taustojen ja tapahtumien ymmärtämistä, ja nouseeko 45 minuutissa esille joitakin Sudanin hallituksen ja sen joukkojen tarjoamia vaihtoehtoisia tulkintatapoja?

Leirinjohtajan ja siten sodan toisen osapuolen tulkinnassa Darfurin kriisin ongelmaksi määrittänyt se, että pakolaisleirille hakeutuu uusia darfurilaisia, vaikka taistelut ovat oikeasti jo päättyneet hallituksen tekemään tulitaukosopimukseen. Syynä on, että kaupunkien köyhimmät käyttävät

tilannetta hyväkseen ja yrittävät rekisteröityä kansainvälisten avustusjärjestöjen ylläpitämille leireille, jotka todellisuudessa pitäisi purkaa, koska taistelut ovat päättyneet. Ratkaisun esitetään tulevan ja tulevaisuuden Darfurissa järjestyvän ikään kuin itsestään: *”Hetimit kun kiista on ratkaistu, ihmiset palaavat koteihinsa.”* Epäselväksi jää, kuka on passiivi-ilmauksen takana se toimija, jonka tulisi ratkaista kriisi. Hallitus antaa ymmärtää, että tilanne kotikylissä on jo hyvä: *”Useimmat (pakolaisleirin ihmisistä) ovat todella varakkaita. Heidän omaisuutensa on kotikylissä. Heistä teltat ovat katoksia. He haluavat palata omiin kyliinsä.”* Kertomatta jää, että kotikylät on tuhottu suurelta osin elinkelvottomiksi.

Tarjoaako hallituksen kertoma vaihtoehtoisia tapoja tulkita Darfurin tilannetta? Kerrottu kyseenalaistaa kurjuuden kehyksen esittämällä elämän darfurilaiskylissä melko varakkaaksi – kurjuuden kehyshän esittää tulkintakehikon, jonka mukaan elämä Darfurissa on kurjaa paitsi sotaoloissa myös normaaliaikana siitä syystä, että kyseessä on kehitysmaa. Luonnollisuuden kehyksen hallituksen versio tapahtumista kyseenalaistaa puhumalla jo saavutetusta rauhasta (tehty tulitaukosopimus) ja rauhanolojen vahvistumisesta lähitulevaisuudessa (jolloin ihmiset voivat palata kotikyliinsä). Luonnollisuuden kehyksessähän sotaolot leimataan kehitysmaille tyypillisiksi elinoloiksi ja väkivalta jatkumoksi, jolle ei ole loppua. Paremman elämän kehyksen kyseenalaistaa väite, että pakolaiset ovat itse asiassa todella varakkaita eivätkä leirit heille siten mitenkään erityisiä ”onnenpotkuja”. Lisäksi kaikkien näiden kolmen kehyksen – luonnollisuuden, kurjuuden ja paremman elämän – avustusjärjestöille antama sankariasema kyseenalaistuu, koska hallitus esittää leirien olevan tarpeettomia; rauha on jo saatu aikaan ja köyhimmat käyttävät vain hyväkseen kansainvälistä järjestelmää ja tulevat asumaan leireille, vaikei sille ole mitään varsinaista syytä. Siten myös selviytyjien kehyksen pakolaistulkinta kyseenalaistetaan; ajatus ”elintasopakolaisista” on täysin vastakkainen kuin määritelmä kovia kokeneista pakolaisista, jotka itse aktiivisesti pyrkivät ongelmien ratkaisuun.

Vaikka hallituksen näkemys kyseenalaistaa kehysten esittämiä tulkintoja ongelmista, syistä ja ratkaisumahdollisuuksista, se ei kuitenkaan ole tarpeeksi vahva haastaakseen esille nostamiani neljää kehystä. 45 minuuttia on rakennettu niin, että jokaiseen hallituksen väitteeseen vastataan joko toimittajan, pakolaisten tai avustustyöntekijöiden suulla ja kumotaan hallituksen esittämä tieto. Toimittaja toteaa esimerkiksi, ettei kotikyliin ole paluuta. Myöhemmin leirinjohtaja kertoo, että pakolaiset palaavat pian kotikyliinsä. Tieto varmistetaan vääräksi kysymällä asiaa yhden heimon johtajalta, joka toteaa: *”Kylämme on parasta aluetta mutta emme palaa sinne ennen kuin rauhasta on varmuus. Emme voi muuta kuin odottaa että rauha tulee.”* Ohjelma vahvistaa heimojohtajan kertomuksen haastatteleamalla eurooppalaisia avustustyöntekijöitä, jotka sanovat: *”Eivät he lähde*

täältä, elleivät olot ole kotona turvalliset. Ehkä he asuvat kuukausia, vuosiakin ennen kuin palaavat koteihinsa.” Toimittaja toteaa näiden kommenttien jälkeen, ettei rauhaa ja kotiinpaluuta ole realistisesti näkyvissä.

Hallituksen mielipide siitä, ettei leirille ole tullut uusia pakolaisia enää vähään aikaan kumotaan pakolaisten kertomuksilla juuri kotikyliissä käydyistä taisteluista. Nämäkin kertomukset varmistetaan todeksi kertomalla, että *”toista (kuin hallitus ja sen asettama leirinjohtaja) kertovat myös Saksan Punaisen Ristin työntekijät”*. Hallituksen puhe on ristiriitaista, sillä toisaalta se väittää, ettei uusia tulokkaita ole ollut enää vähään aikaan, toisaalta se kertoo, että kaupunkien köyhimmät yrittävät hyödyntää tilannetta rekisteröitymällä pakolaisiksi. Hallitus edustaa ohjelmassa, kuten kahdessa muussakin ohjelmassa yksiselitteisesti pahaa toimijaa. Sen väkivaltaisuuksista, toisin kuin vastapuolen eli kapinallisten sotatoimista, kerrotaan paljon. Hallituksen kerrotaan myös kontrolloivan ja epäävän tarjottua apua sitä tarvitsevilta, vaikka *”kansalaisjärjestön tukiannoksella on tässäkin perheessä monta nälkäistä jakajaa”*. Tällaisen epärehellisen ja epäinhimillisen toimijan puheet on helppo tulkita epäuskottaviksi. Näenkin, että vaikka hallituksen esittämät väitteet kyseenalaistavat kehysten esittämiä väitteitä, ne eivät silti horjuta tarjottujen tulkintatapojen uskottavuutta, vaan päinvastoin tukevat niitä.

Vaikka Sudanin hallitus ei nouse vakuuttavaksi toimijaksi, Galtungin ja Vincentin (1992) peräänkuuluttaman lähteiden monipuolisen käytön arvo on siinä, että se konkretisoi kriisin monimutkaisuutta. Osapuolet näyttävät tulkitsevan taisteluita, rauhanmahdollisuuksia ja pakolaisten asemaa ja tarvetta apuun täysin eri näkökulmista. Katsoja saa 45 minuutissa paremmin kuin kahdessa muussa ohjelmassa vihjeitä siitä, kuinka vaikeasta tilanteesta ja ratkaisun kannalta ongelmallisista erimielisyyksistä on kyse.

Galtungin ja Vincentin (1992) mukaan sotaraportoinnissa on yleistä, että vain yksi osapuoli päästetään ääneen ja toinen tai muut osapuolet jätetään tämän ääneen päästetyn tahon määrittelemäksi. Tällainen kerrontatapa jättää mykän osapuolen motiivit ja tavoitteet hämäräksi ja ehkäisee tilanteen kokonaiskuvan ymmärtämistä. Aineistossani Sudanin hallitus ja sen tukemat janjaweedit jäävät hallitsevasti muiden määriteltäviksi, mutta yhtä lailla pimentoon jää sodan toinen taisteleva osapuoli eli Darfurin kapinallisliittouma. Kapinallistaistelijoita ei käsitellä, määritellä tai haastatella yhdessäkään aineistoni ohjelmassa – ainakaan niin, että katsojalle tehtäisiin selväksi, että joku puheen kohteena tai haastateltavana oleva henkilö edustaisi kapinallistaistelijoita. Arabihallitusta ja sen joukkoja vastaan taisteleviin ihmisiin kyllä viitataan ohjelmissa. Pakolaisnaiset kertovat kotikyliin jääneistä ja kadonneista miehistä sekä siitä, että suuri osa miehistä

on kuollut yhteenotoissa arabisotilaiden kanssa. Pakolaiset esiintyvät kuitenkin nimenomaan kriisin uhreina, eivät kapinallistaistelijoiden omaisina tai itse taistelijoina. Silminnäkijässä haastatellaan sairaalan traumaosastolla *kuolevia ja vaikeasti haavoittuneita miehiä*, jotka kertovat vastapuolen hyökkäyksistä, mutta eivät omasta, mahdollisesta osallistumisestaan taisteluihin. 45 minuuttia haastattelee suuren Fur-heimon johtajaa. Fureja on mukana taisteluissa (ks. esim. El-Battahani 2006, 40), mutta miesjohtajaa haastatellaan pakolaisen ominaisuudessa eikä hänen kymmentuhatpäisen heimon mahdollisesta osallistumisesta taisteluihin puhuta mitään.

Ainoa viittaus muiden kuin hallituksen ja sen arabijoukkojen väkivaltaisuuteen tehdään 45 minuutissa, jossa toimittaja sanoo, että pitkäaikaisten leirien vakiintuminen kaupunkien slummialueiksi on omiaan poikimaan radikaalia vastarintaa. Tulevaisuudessa siis pakolaisleirien uhrin saattavat itse olla väkivaltaisia. Käynnissä olevassa sodassa kukaan ei kuitenkaan tunnu tekevän hyökkäyksiä hallitusta vastaan, vaikka todellisuudessa myös kapinallisjoukot ovat olleet sodan alusta tähän päivään aktiivisia hyökkääjiä.

Sodan toisen osapuolen aseelliset hyökkäykset, niiden motiivit ja seuraukset sekä se, keitä näihin kapinallisjoukkoihin oikeastaan edes kuuluu, jää täysin käsittelemättä. Syntyy mielikuva yhden osapuolen sodasta, jossa hallituksen joukot tekevät hyökkäyksiä darfurilaiskyliin ja tappavat siellä afrikkalaisheimoihin kuuluvia asukkaita, jotka mahdollisesti, siihen kyetessään puolustautuvat hyökkäyksiä vastaan. Tällaisen kerrontatavan kautta, joka ottaa kantaa vain toisen taisteluosapuolen väkivaltaan, aineistoni ohjelmat heijastelevat sitoutunutta journalismia. Martin Bellin (1996) lanseeraamassa, Bosnian sodan jälkeen paljon puhutussa ja kiistellyssä journalismin suuntauksessa on kyse siitä, että toimittajat objektiivisen ja neutraalin raportoinnin sijaan ottavat kantaa oikeaan ja väärään ja ikään kuin valitsevat puolensa ja ottavat sitä kautta kantaa sotaan. Bosnian sodan jälkipyykissä sitoutuneen journalismin kannattajien kritisoitiin syyllistyneen raportointiin, joka demonisoi yksipuolisesti vain serbit esittämällä ainoastaan heidät hirmutöiden tekijöiksi.

Darfurin kriisissä puolen valikoiminen on helppoa. Ihmisoikeusjärjestöjen jatkuvat raportit silmittömästä ja käsittämättömästä väkivallasta siviilejä kohtaan sekä Sudanin hallituksen jatkuvat toimenpiteet kansainvälisen avun vaikeuttamiseksi tukevat ajatusta hallituksen ja sen joukkojen pahuudesta ja epäoikeudenmukaisuudesta. Vaikka puolen valitseminen tuntuisikin sekä toimittajasta että yleisöstä hyväksyttävältä ja hyvin selitettävissä olevalta valinnalta, kapinallisjoukkojen häivyttäminen toimijoina ja heidän motiiviansa ja toimiensa kertomatta jättäminen antaa vaillinaisen kuvan kriisin todellisista syistä ja tapahtumista ja siten jättää piiloon sen, millä ehdoin rauha olisi mahdollista saavuttaa, kenen toimesta ja miten. Kun lisäksi hallituksen ja sen

joukkojenkin motiivit jäävät epäselviksi, ohjelmat luovat ensisijaisesti kuvaa irrationaalisesta sodasta, jossa kenelläkään ei tunnu olevan minkäänlaisia tavoitteita.

10.1.3 Joidenkin sota jostakin viljelymaasta – puutteellisesta taustoituksesta

Toisen taistelevan osapuolen ja sodan motiivien piiloon jättämisen lisäksi kriisin kokonaiskuvan ymmärtämistä vaikeuttaa ohjelmissa tehty puutteellinen taustoitus. Journalismia on kritisoitu siitä, että se yksinkertaistaa kriisit ja inhimillisen kärsimyksen syyt ja esittää tilanteen alkaneen jostakin yhdestä tapahtumasta, vaikka todellisuudessa taustalla on aina pitkäaikaisia yhteiskunnallisia, poliittisia ja sosiaalisia syitä. Kyse on journalismille tyypillisestä ja vakiintuneesta tavasta; raportoidessaan esimerkiksi juuri pakolaisleireiltä toimittajat välttelevät sekä tietoisesti että tiedostamattaan monimutkaisten taustojen esille ottamista. Yhtäältä syynä on se, että toimittajat tuntevat kriisien taustoja huonosti (Pedelty 1995; Carruthers 2000) ja toisaalta se, että toimittajilta odotetaan kotitoimituksissa selkeää ja yksinkertaista raporttia (De Waal 1997, 83). Samalla, kun todelliset syyt jätetään piiloon ja yksinkertaistetaan, myös tilanteen ratkaisuksi ehdotetaan yksinkertaisia ja todellisuudessa riittämättömiä toimenpiteitä, kuten länsimaista ruoka-apua (Moeller 1999, 105).

Aineistoni ohjelmissa Darfurin kriisin syitä taustoitetaan hyvin lyhyesti ja puutteellisesti suhteessa ohjelmien kestoon ja siihen, kuinka paljon enemmän niissä olisi mahdollista kertoa verrattuna esimerkiksi lyhyisiin uutisiin.

”Vuosikymmeniä kytenneet erimielisyydet viljelymaasta ja mustien heimojen tasa-arvosta leimahtivat sodaksi puolitoista vuotta sitten.” (45 minuuttia.)

”Ihmiset ovat joutuneet lähtemään kotikylistään Sudanin armeijan ja janjaweedeiksi kutsuttujen arabitaistelijoiden iskujen takia. YK on kyllä luokitellut Darfurin tilanteen maailman tämän hetken pahimmaksi humanitääriseksi kriisiksi, mutta toisin kuin monet avustusjärjestöt ja USA:n kongressi, YK ei ole suostunut määrittelemään Darfurin mustien afrikkalaisten vainoamista kansanmurhaksi.” (Silminnäkijä.)

Atlas antaa ensin viitteitä siitä, että kriisi on ymmärretty väärin; toimittaja sanoo, että tilanne näyttäytyy pakolaisleirin arkena, vaikka olennaisinta olisi ymmärtää, mitä ihmiset oikein pakenevat. Tässä kohtaa ohjelma antaa lupauksen eritellä yhteiskunnallisia syitä ja kriisin alkujuuria, jotka taas olennaisesti vaikuttavat siihen, millaisia ratkaisuja tilanteeseen pitäisi hakea. Taustoitus jää

kuitenkin hyvin niukkasanaiseksi väkivallan kuvaukseksi:

”Kuvien ihmiset ovat hallituksen tukemien arabitaistelijoiden, janjaweedien tappamia. Heistä halutaan eroon, koska he eivät ole arabeja. Ne, joita ei tapeta, raiskataan. Ne, jotka tapetaan, raiskataan ensin. Miehet kastroidaan.” (Atlas.)

Hiukan myöhemmin kerrotaan, että maailman kokoushuoneissa kiistellään, onko kyseessä kansanmurha, vaikka olennaisempaa on pohtia, miten ruoka-apu löytää turvallisesti perille. Siten ohjelma itse asiassa päättyy kuvaamaan kriisiä nimenomaan pakolaisongelmana ja pakolaisten arkena eikä erittele sen syvemmin ja yhteiskunnallisia taustoja eritellen, mitä ihmiset pakenevat.

Siten yksikään ohjelmista ei juuri puutu kriisin poliittisiin, taloudellisiin, sosiaalisiin ja yhteiskunnallisiin syihin. 45 minuutin taustoituksessa jää epäselväksi, keiden välillä on kytenyt vuosikausia erimielisyyksiä viljelymaasta ja mustien tasa-arvosta ja miksi. Yhtä epäselväksi jää, keiden välille sota leimahti ja ketkä solmivat hallituksen kanssa tulitauon (joka ei ole pitänyt ja miksi se ei ole pitänyt). Sota vaikuttaa irrationaaliselta sodalta, jossa jotkut nimeämättömät tahot taistelevat, kuka saa tietyn viljelymaan. Atlaksen ja Silminnäkiäjän taustoituksissa kerrotaan, että ihmisiä tapetaan ja vihjataan, että murhaamisen motiivi liittyy etnisyyteen. Kun tapahtumien ja motiivien historia jää piiloon, syyt eivät tunnu ymmärrettäviltä. Kaikissa taustoituksissa jäävät käsittelemättä kapinallisjoukkojen intressit ja vaatimukset sekä Darfuriin kohdistunut pitkäaikainen sortopoliitikka.

Koska sodan motiivit jäävät epäselviksi, katsojalle ei myöskään konkretisoidu, millä keinoin ja kuinka nopeasti rauha olisi mahdollista saada aikaan. 45 minuuttia esittää, ettei rauha ole realistinen ja luo *kauhuskenaarion*, jonka mukaan Sudanissa ajaututaan Palestiinan kaltaiseen tilanteeseen, joka on omiaan poikimaan radikaaleja liikkeitä ja joka luo olosuhteet, joissa rauhaa on vielä vaikeampi saavuttaa. Atlaskin kuvaa kriisin tilanteeksi, jolle ei näy loppua. Ohjelman mukaan olennaisinta on pohtia, miten ruoka-apu saadaan turvallisesti perille. Kumpikaan ohjelmista ei konkretisoi, mitä hyötyä rauhasta olisi tai kuka sen voisi saada aikaan ja millaisin edellytyksin ja toimin. Silminnäkiä ehdottaa, että rauhasta olisi se hyöty, että pakolaiset voisivat alkaa normaalielämässään hyödyntää avustustyöntekijöiltä saamiaan oppeja ja siten tytöt pääsisivät kouluun, naiset saisivat elinyhteisöissään valtaa ja terveydenhuollon henkilökunta olisi osaavampaa. Kommentti siitä, että kansainvälisen yhteisön toimia on jouduttu odottamaan jo yli kaksi vuotta, tekee rauhan saavuttamisesta epätoivoisen tuntuisen prosessin. Ohjelmissa ei eritellä, mitä tahoja ja tekoja rauhan aikaansaaminen edellyttäisi.

10.2 Toimijapositioista ja stereotyypeistä

Pohdin tässä alaluvussa, millaisen katsomisen kohteena eri toimijat ovat aineistossani ja miten ohjelmien representaatiot suhteutuvat niihin stereotypioihin, joita kehitysmaajournalismin on kritisoitu luovan afrikkalaisista. Useat kirjoittajat ovat nostaneet esille länsimaisten tiedotusvälineiden tavan esittää afrikkalaiset voimattomina ja passiivisina uhreina ja väkivaltaiset kriisit luonnostaan ja itsestään selvästi syntyvinä ja tapahtuvina olotiloina. Median yksinkertaiset kertomukset ovat omiaan ehdottamaan länsimaista humanitaarista apua riittävänä ja oikeana ratkaisuna tilanteisiin, jotka todellisuudessa vaatisivat puuttumista poliittisiin, yhteiskunnallisiin ja sosiaalisiin rakenteisiin ja ongelmiin.

Analyysissäni hyödynnän ja sovellan Stuart Hallin ajatuksia rodullistavasta katseesta, jonka kohteeksi mustat asetetaan ja teoriaa siitä, kuinka mustista luotuja stereotyyppisiä representaatioita olisi mahdollista horjuttaa. Stuart Hallin (1997b) mukaan perinteiset, negatiiviset representaatiot mustista on mahdollista ja tulisi muuttaa positiivisemmiksi. Rodullisen tuijottamisen tapaa voi Hallin mukaan horjuttaa esimerkiksi niin, että mustille nauramisen sijaan nauraa heidän kanssaan. Olen soveltanut Hallin ajatuksia pohtimalla yhdessä nauramisen ja naurun kohteena olemisen sijasta sitä, rakentavatko aineistoni ohjelmat kertomuksia, jotka tarjoavat yleisölle mahdollisuuden tuntea darfurilaisten kanssa sen sijaan, että he ainoastaan päällistelisivät pakolaisten tunteita ja kokemaa. Toisin sanoen, ilmentääkö aineistoni sitä potentiaalia, joka televisiolla on nähty olevan maailmanlaajuisen solidaarisuuden ja empatian herättäjänä ja sellaisten mielikuvien luojana, jotka herättävät katsojissa aktiivista halua muuttaa todellisuutta (Keane 1996; Bell 2003). Yleisössä heränneen aidon empatian avulla olisi mahdollista välttää Moellerin (1999) esiin nostama myötätuntouupumus.

Entä minkälaisia olisivat positiiviset representaatiot mustista työni aihepiiriin, humanitaaristen kriisien kontekstissa? Näkemykseni mukaan positiivisia representaatioita olisivat kuvaukset, joissa Darfurin tilanteen todellisia sosiaalisia, historiallisia, poliittisia ja yhteiskunnallisia syitä eriteltäisiin sen sijaan, että kriisin esitettäisiin syntyneen itsestään tai olevan normaali ja siten väistämätön olotila sudanilaisille. Kriisistä tulisi kertoa omana tapauksenaan, eikä rakentaa siitä jonkinlaista yleistä esimerkkiä kehitysmaiden konflikteista tai selittää Darfurin tapahtumia muissa paikoissa ja muina aikoina syntyneillä konflikteilla. Lisäksi positiiviset representaatiot esittäisivät pakolaisten kärsivän tilanteesta, kuten kärsisimme ”mekin” samankaltaisessa tilanteessa – väkivalta ei siten olisi ”luonnollista” kehitysmaissa. Positiiviset representaatiot esittäisivät mustien paitsi haluavan ratkaisua ja sodan ja kärsimyksen loppua, myös olevan itse osa ratkaisua sen sijaan, että tilanteen

osaisi ratkaista ainoastaan ulkopuolinen länsimainen taho.

10.2.1 Passiiviset pakolaiset ja aktiiviset avustustyöntekijät

Kaikissa ohjelmissa tuijotetaan kameran läpi pääasiassa hiljaisia, paikallaan kököttäviä mustia, eli aineisto toistaa vahvasti perinteistä kuvamaailmaa, jossa mustat katsovat passiivisina kameraan ja edustavat pakolaismassaa. Lisäksi kuvissa on hallitsevasti naisia ja lapsia, ja naiset representoidaan äidin roolissa. Kuvakerronta onkin pääasiassa perinteistä kertomusta avuttomista nais- ja lapsiuhreista.

45 minuutissa myös ohjelman muut toimijat – avustustyöntekijät, leirinjohtaja ja toimittaja – lähinnä seisoskelevat. He ovat esillä kuitenkin lähinnä haastattelutilanteissa, eivät kuvituskuviissa. Atlaksessa ja Silminnäkiässä avustustyöntekijät esiintyvät myös kuvituskuviissa. Siten näiden kahden ohjelman kohdalla on oleellista vertailla, millaisia kuvia avustustyöntekijöistä esitetään suhteessa hallitsevan passiivisiin kuviin pakolaisista.

Kuten toin jo esille, Atlas on ohjelmista ainoa, jossa ei haastatella avustustyöntekijöitä. Se ei silti tarkoita, että avustusjärjestöt olisivat toimijana olematon ohjelmassa. Avustustyöntekijät ovat ohjelmassa näkyvässä roolissa, koska kuvakerronta näyttää hallitsevasti muun muassa ruokarekkoja ja avustustyöntekijöitä jakamassa säkkejä ja ruokaa pakolaisille. Avustustyöntekijät ovat kaikissa kuvissa aktiivisia toimijoita. Pakolaisia näytetään sen sijaan tässäkin ohjelmassa paljolti passiivisina; he istuvat ja seisovat kameran linssin takana tekemättä mitään. Merkittävää on, että pakolaisten aktiivinen tekeminen liittyy pääasiallisesti humanitaariseen apuun. Kaikki kuvat, joissa aikuiset pakolaiset tekevät aktiivisesti jotakin, näyttävät heitä hakemassa avustussäkkejä ja kantamassa niitä teltoillensa. Siten aktiivisen toiminnan lähtökohtana on järjestöiltä saatu tuki. Lapsia näytetään aktiivisissa kuvissa laulamassa, mutta muissa kuvissa kamera tarkkailee heidänkin kohdallaan ainoastaan passiivista olemista.

Silminnäkiässä suomalaiskättilö on aktiivinen kaikissa kuvissa, joissa esiintyy. Hän kävelee, hoitaa potilaita ja opastaa paikallista terveydenhuoltohenkilökuntaa ja pakolaisia. Myös muut kuvissa näkyvät avustustyöntekijät ovat aktiivisia; he punnitsevat lapsia, hoitavat potilaita ja juoksevat kenttä sairaan teltasta toiseen. Avustustyöntekijöiden ja pakolaisten asettuminen toistensa vastakohdiksi kuvakerronnassa on omiaan tukemaan uhri–sankari-tarinan syntymistä. Kuvakerronnan ohella avustustyöntekijöiden asemaa pönkittävät sankarimaiset verbit ja kuvaukset. Heidän kerrotaan *pelastavan* vauvoja, lapsia ja äitejä, *auttavan omin käsin lapsia maailmaan* ja

olevan tukemassa ihmisiä yhteiskuntaluokkaan, sukupuoleen ja poliittiseen mielipiteeseen katsomatta.

Silminnäkijä on mielenkiintoinen, sillä siinä on toisaalta kaikkein korostuneimmin haettu perinteisestä poikkeavaa näkökulmaa ja kehystetty kriisiä myös selviytyjien kehysten kautta. Kuitenkin, vaikka ohjelma tuo esille ajatuksen siitä, että sudanilaiset selviävät kriisistä itse ja kannattelevat tulevaisuudessa itse yhteiskuntaansa, Silminnäkijä rakentuu loppujen lopuksi kuitenkin aineiston selkeimmäksi perinteiseksi kertomukseksi uhreista ja sankareista. Uhrikuvasto on kuitenkin perinteistä kuvastoa monipuolisempi, sillä Silminnäkijässä sekä kuvataan että haastatellaan naisten ja lasten lisäksi myös miesuhreja. Moellerin (1999, 107–110) mukaan kehitysmaiden kriiseistä kerrottaessa miehet häivytetään uhrien joukosta pois, sillä miehet edustavat mielikuvallisesti potentiaalisia sotilaita eivätkä siksi sovi yksinkertaistettuun uhrin rooliin, jonka tarkoituksena on tuoda tarinaan moraalista selvyyttä.

10.2.2 Aittoa empatiaa vai tunteiden tirkistelyä?

Moellerin (1999) mukaan kriisien kuvaaminen hallitsevasti uhrien kautta on omiaan aiheuttamaan niin kutsuttua myötätuntouupumusta, jonka seurauksena (länsimainen) yleisö ei jaksakaan välittää kehitysmaissa käynnissä olevista sodista. Kuten edellä kävi ilmi, aineistoni ohjelmien kuvakerronta rakentuu paljolti uhrikuvausten varaan; kameran läpi katsotaan hallitsevasti äidin rooleissa kuvattuja surullisia ja passiivisia naisia ja apaattisia lapsia. Mielestäni on kuitenkin liian yksioikoista väittää, että tällaiset kuvat johtaisivat aina ja välttämättä myötätuntouupumukseen – siis tilaan, jossa darfurilaisten kärsimys ei tunnu katsojasta mitään. On tietenkin ensisijaisesti katsojasta kiinni, millaisia tunteita uhrikuvasto herättää. Olennaista on mielestäni kuitenkin se, millaiseen kontekstiin kuvat apaattisista ja passiivisista sudanilaisista asetetaan. Kurjuuden kehys, joka korostaa pakolaisten viattomuutta konfliktissa ja heidän kärsimyksensä epäoikeudenmukaisuutta, herättää paljon todennäköisemmin empatiaa kaukaista kärsimystä kohtaan kuin luonnollisuuden kehys, jossa väkivalta ja sen tuottama kärsimys määritellään normaaliksi ja pysyväksi olotilaksi. Kaukana olevien hätä ei todennäköisesti tunnu yhtä pahalta, jos heidän kuvataan tottuneen siihen eikä pitävän väkivaltaa mitenkään poikkeuksellisenä tai hurjana. Empatian heräämistä ehkäisee luonnollisuuden kehysten sisällä myös ajatus siitä, että väkivaltaisuus on paitsi sotilaille myös pakolaisille ominaista. Väkivaltaisten ihmisten kärsimys on siedettävämpää kuin kurjuuden kehysten esittämien viattomien kärsimys.

Luonnollisuuden kehysten lisäksi myös kukaan paremman elämän kehysten kerrontatavat eivät juuri

herätä empatiaa. Kun pakolaisleirit kuvataan parhaiksi mahdollisiksi paikoiksi darfurilaisille, syntyy mielikuva, ettei heidän olojaan tarvitse enempää parantaa. Kuvat ja kertomukset leikkivistä lapsista sekä avustustyöntekijöiden korostaminen paremman elämän mahdollistavina sankareina herättää ajatuksen, että ”me” olemme länsimaisten avustusjärjestöjen johdolla jo tehneet tarpeeksi ”heidän” hyväkseen.

Seatonin (2006, 182, 196) mukaan uutisten tekemät määritelmät saavat yleisönsä reagoimaan sen mukaan, herättääkö kerrottu ylemmydentuntoa (”tuota ei tapahdu täällä”), levottomuutta (”tuo voisi tapahtua täälläkin”) tai joko passiivia tai aktiivisia tunteita siitä, että asioihin täytyy vaikuttaa (”jonkun on saatava tuo loppumaan”). Aineistostani esiin nousseet hallitsevat tulkintatavat, eli luonnollisuuden, kurjuuden ja paremman elämän kehykset korostavat kehitysmaalaisuutta negatiivisena asiana. Sekä Darfurin kriisiä että alueen normaaliolojen kurjuutta selitetään kehitysmaalaisuudella. Köyhyyden syitä tai Darfurin alueeseen kohdistettua sortopolitiikkaa ei selitetä, vaan kehitysmaalaisuus esitetään ikään kuin itsestään olemassa olevana ja luonnollisena olotilana. Samalla länsimaisten avustusjärjestöjen erinomaisuus korostuu, koska niiden katsotaan olevan ainoa ja riittävä (vaikkakin tilapäinen) apu darfurilaisille. Siten kaikki kolme kehystä herättävät lähinnä ylemmydentuntoa eli ajatuksen siitä, että ”tuota ei tapahdu täällä”.

Selviytyjien kehys puolestaan esittää Darfurin kriisin yhtenä monista maailman negatiivisista tapahtumista. Kriisin syyksi määrittäyty se ”luonnollinen” asia, että maailma kulkee tuhosta toiseen. Tähän maailman kiertokulkuun yhdistetään sodat, hurrikaanit ja terrori-iskut. Siten siis tuhoisat olosuhteet määrittyvät sellaisiksi, joita ”voisi tapahtua täälläkin” – onhan terrori-iskuja ja luonnonkatastrofeja koettu viime vuosina myös Euroopassa ja Yhdysvalloissa. Tämän kehyksen sisällä rakennetaan myös ajatusta siitä, että toisten ihmisten vahingoittaminen on ihmiselle historiallisesti tyypillinen piirre – ei siis vain kehitysmaalaisille.

”Se on kaikista surullisinta, että ihminen on tällanen, ettei se opi koskaan. Aina, aina vaan aiheutetaan kärsimystä toiselle kanssaihmiselle.” (Silminnäkijä.)

”Minulla aina on kuitenkin ajatus, että jospa tämä ihmiskunta kehittyy tämän lapsen myötä parempaan suuntaan. Jospa hänellä olisi parempi tulevaisuus.... Näinhän pitää ajatella kuitenkin... ja toivoa, että...me opittais kuitenkin pikkuhiljaa elämään vähän enempi sovussa toistemme kanssa.” (Silminnäkijä.)

Palosuon (2000) mukaan suomalainen journalismi asettaa kehitysmaiden ihmiset me–he-

vastakkainasettelun kautta länsimaalaisia alempiarvoisiksi ja asettaa kehitysmaiden ihmisille erilaisia ihmisyyden määritelmiä kuin ”meille”. Aineistoni ohjelmissa esitetyt ajatukset siitä, että darfurilaiset ovat sopeutuneet kriisiin, eivät osaa kärsiä tilanteesta ja että kyse on heille ”normaaleista” elinoloista, ilmentää tällaisen erilaisen ihmisyyden määritelmää. Suomalaisten kohdalla ei esitettäisi koskaan, ettemme osaa kärsiä puutteellisista olosuhteista ja väkivallasta. Lisäksi länsimaisten avustusjärjestöjen korostaminen parhaina avunantajina ja etenkin paremman elämän kehyyksen kuvaus, jonka mukaan darfurilaisten on mahdollista saavuttaa parempi elämä avustustyöntekijöiden neuvoja kuuntelemalla, rakentavat mielikuvaa siitä, että ”meidän tapamme elää on parempi kuin heidän”. Vastapainona tälle on selviytyjien kehys, joka tuo esille darfurilaisten omia perinteitä arvokkaana ja hyvinä selviytymiskeinona sekä tapana elää. Selviytyjien kehys muistuttaa myös, että perinteet ovat osa kaikkia kulttuureja, myös länsimaisia.

”(Toimittaja kysyy:) Katastrofitilanteissa tai luonnonmullistuksesta huolimatta niin... perinteistä pidetään aina tiukkaan kiinni. Ovatko ne, tulevatko ne vielä tärkeämmiksi, kun...?”

(Kättilö vastaa:) Ehkä ne tulevat vielä tärkeämmiksi. Kyllä ne ovat hyvin tärkeitä ne perinteet, ja sehän on se voimavara ihmisen elämässä, että on perinteitä. Niinhän meilläkin on täällä omia perinteitä ja... ja jos kaikki perinteet hukataan... mitä tulevaisuutta meillä on? Niissähan se ihmisen voimavara on kuitenkin.”

(Silminnäkiä.)

Siten ohjelmissa on paljon elementtejä, jotka vieraannuttavat suomalaisyleisöä empatian tuntijoista pelkiksi darfurilaisten tunteiden ja kokemusten pälistelijöiksi. Mukana on kuitenkin myös aineksia, jotka rakentavat yleismaailmallista ihmisyyttä eli tekevät ”heistä” ”meidän” kaltaisiamme. Mielestäni samastumisen ja siten empatian heräämisen kannalta olennaisempaa kuin se, voisiko ”tuo tapahtua täällä”, on se, että ihmisten kuvataan olevan samanarvoisia, kokevan samanlaisia tunteita ja ansaitsevan yhtäläiset elinolosuhteet.

11 LOPUKSI

On aika pohtia tutkimukseni antia ja onnistumista. Työni tarkoitus oli tutkia Darfurin kriisin representaatioita suomalaisissa ajankohtaisohjelmissa ja arvioida niiden suhdetta sekä kehitysmaajournalismin kritiikkiin että käsityksiin ja näkökulmiin paremmasta sota- ja kehitysmaajournalismista. Pohjalla tutkimusongelmani asettelussa oli ajatus ensinnäkin siitä, että

journalismilla on suuri vaikutus siihen, kuinka kehitysmaiden kriisit ymmärretään ja sitä kautta siihen, syntykö kansainvälisesti tarve ja paine puuttua kaukaiseen kärsimykseen. Yhtä lailla minua askarrutti kysymys siitä, eikö kehitysmaajournalismi koskaan muutu, vaikka eteläiseltä pallonpuoliskolta välitettyjä uutisia ja tietoa on kritisoitu vääristyneiksi, liian vähäisiksi, yksinkertaistaviksi, puutteelliseksi ja rassistisiksi jo vuosikymmeniä. Halusin tutkia, miten suomalainen viime vuosien ajankohtaisjournalismi suhteutuu näihin syytöksiin ja toisaalta arvioihin paremmasta kriisijournalismista.

Kehysanalyysi oli mielestäni onnistunut valinta tutkimusmenetelmäksi. Sen avulla pystyin pureutumaan niihin seikkoihin, joita on pidetty kehitysmaa- ja kriisijournalismin perustavanlaatuisina ongelmina: kriisien puutteelliseen taustoitukseen ja tapahtumien, syiden, seurauksien ja ratkaisujen yksinkertaistamiseen. Lisäksi menetelmä hahmotti hyvin sitä, kuinka erilaisiin tulkintakehikkoihin saman aihepiirin voi asettaa – jo yhdessä ohjelmassa voi olla useita kehyksiä. Uskon, että työni aihepiiriä kannatti tutkia nimenomaan aineistolähtöisen kehysanalyysin kautta; menetelmään voisi soveltaa myös niin, että tutkija määrittelisi ensin kehykset ja analysoisi sitten, löytyykö niitä aineistosta. Luulen, että työni aihepiirin kontekstissa jälkimmäinen tapa olisi saattanut johtaa siihen, että aineistosta olisi löytynyt vain niitä piirteitä ja puutteita, joita kehitysmaajournalismin kritiikissä ja jälkikoloniaalisessa teoriassa on toistuvasti esitetty.

Halusin tuoda työlläni esille sen, että kehitysmaista ja niiden konflikteista voi kertoa myös perinteisistä tavoista poikkeavasti. Jälkikoloniaalista teoriaa ja kehitysmaajournalismin kritiikkiä läpi lukiessa syntyy helposti ajatus, että koska kriitikot tuntuvat kerta toisensa jälkeen huomauttavan samoista puutteista, vaihtoehtoisia esitystapoja on liian vaikeaa ja jostakin syystä mahdotonta toteuttaa. Rauhanjournalismin ja stereotyyppien horjuttamisen strategiat ovat kuitenkin mielestäni selkeitä ja yksinkertaisia sekä hyödyllisiä linjauksia siitä, miten journalismi voisi muuttaa kerrontatapojaan. Ei ole lainkaan mahdoton tehtävä esimerkiksi haastatella tavallisia paikallisia ihmisiä eliittilähteiden sijaan, kertoa, ketkä sodassa ovat vastakkain ja miksi tai korvata kuvakerronnan lukemattomia, lähikuvaan zoomattuja ja nimettömäksi jääviä kasvoja aktiivisilla kuvilla afrikkalaisista.

11.1 Oliko aineistoni parempaa journalismia?

Uskon, että sain analyysistä enemmän irti sisällyttämällä viitekehykseen mukaan myös rauhantutkimuksen. Se auttoi huomaamaan aineistosta perinteisistä poikkeavia kerrontatapoja. Aineistossani oli toki hallitsevasti sellaisia piirteitä, joita on kritisoitu journalismin tutkimuksessa;

esimerkiksi kriisin taustoitus oli vähäistä ellei olematonta, kuvakerronta perustui paljolti uhriasetelmaan ja kriisistä piirrettiin kuvaa kehitysmaille luonnollisena tilanteena, jolle ei tarvitse etsiä ratkaisua. Mukana oli kuitenkin myös elementtejä paremmasta journalismista; pakolaiset pääsivät ääneen, uhrien ”rooli” oli perinteistä monipuolisempi, sillä myös miehiä esitettiin kärsijöinä eikä vain taistelijoina, ”meitä” ja ”heitä” lähensivät mielikuvat yleismaailmallisesta ihmisyydestä ja ihmisten ja tapojen samankaltaisuudesta eri puolilla maailmaa ja aineistosta nousi esille myös kehys, joka painotti darfurilaisten aktiivista roolia kriisistä selviämisessä.

Vaihtoehtoiset kerrontatavat jäivät kuitenkin niin vähäisiksi, ettei aineistostani voi puhua parempana journalismina. Hallitsevat kehykset – luonnollisuuden, kurjuuden ja paremman elämän kehykset – toistivat pääasiassa niitä stereotyyppisiä mielikuvia, joita kehitysmaita hallitsevasti rakennetaan länsimaisessa mediassa. Kehitysmalalaisuus määrittyi negatiiviseksi ja samaan aikaan ”luonnolliseksi”, aina olleiksi ja aina tuleviksi kurjiksi elinoloiksi, joiden pohjimmaisista syistä ja parannusmahdollisuuksista ei ole syytä pohtia. Tällaisiin tulkintoihin liittyi myös ajatus siitä, etteivät darfurilaiset ja kehitysmaiden ihmiset yleisesti osaa kärsiä konflikteista, koska ne ovat heille tuttuja elinoloja. Tällaiset mielikuvat ilmentävät mielestäni Hallin (1992a, 275) määrittelemää tiedotusvälineiden viitteellistä rasismia. Viitteellinen rasismi tarkoittaa sitä, että journalismi esittää kyseenalaistamatta ja ”luonnollisina” tilanteita, tapahtumia ja ajatuksia, joiden pohjalla on rassistisia asetelmia. Ajatus siitä, että sudanilaisille tai kehitysmaiden ihmisille yleisesti riittävät puutteellisemmat elinolot kuin ”meille” ja että ”he” ovat tunteiltaan, sietokyvyltään ja siten ihmisyydeltään perustavanlaatuisesti erilaisia kuin ”me”, on rakenteellista rasismia, joka uusintaa kulttuurissa syvällä olevia mielikuvia ja ajatusmalleja (rakenteellista rasismia ovat määritelleet Wetherell & Potter 1992).

Uskon, että journalismi päätyy uusintamaan tällaisia kyseenalaistamattomia ja ihmisiä erilaisilla arvottavilla asenteilla useimmiten tahattomasti. Mielestäni aineistostani tuli esille se mielenkiintoinen huomio, että jopa sellainen juttu, josta on tietoisesti yritetty rakentaa näkökulmaltaan vaihtoehtoinen ja perinteisistä, kurjuuspainotteisista sisällöistä poikkeava, voi päätyä toistamaan perinteisiä asetelmia. Esimerkkinä tästä pidän Silminnäkiä, jonka pelkkä nimikin Kyllä elämä kantaa ehdotti näkökulmaksi elämän jatkuvuutta ja kriisistä selviämistä. Kuitenkin siinä missä darfurilaisten piti itse kannatella loppujen lopuksi koko yhteiskuntaa ja selvitä kriisistä, ohjelma rakentuikin hyvin vahvaksi ja perinteiseksi uhri–sankari-tarinaksi, joka hehkutti länsimaista avustustyötä ja passivoi afrikkalaiset.

Näenkin kiinnostavaksi jatkotutkimuksen aiheeksi sen, miksi näin käy. Tapoja tutkia tätä olisi

useita. Jatkotutkimus voisi käsitellä esimerkiksi sitä, millaisia käsityksiä suomalaisilla ulkomaantoimittajilla on hyvästä kehitysmaa- ja kriisijournalismista ja miten nämä käsitykset ja mielipiteet suhteutuvat niihin juttuihin, joita journalismi aihepiiristä tuottaa. Toisaalta representaatioiden osalta olisi kiinnostavaa tehdä vertailevaa tutkimusta paikallisen (tässä tapauksessa sudanilaisen) ja suomalaisen tai yleisemmin länsimaisen journalismin välillä. Keskiössä olisi tällöin kysymys siitä, pystyykö paikallinen, kehitysmaassa tuotettu journalismi ylittämään taustoituksen puutteen, rajun yksinkertaistamisen ja muita ongelmia, jotka on leimattu länsimaiselle journalismille tyypillisiksi.

Kenttätyönä olisi puolestaan kiinnostavaa tutkia median ja kansainvälisten avustusjärjestöjen vaikutusta toistensa työhön pakolaisleiriolosuhteissa. Näiden kahden tahon suhde on molemminpuolinen riippuvuussuhde. Toimittajat käyttävät avustusjärjestöjä muun muassa ensisijaisena lähteenään ja saattavat tarvita järjestöjen apua esimerkiksi jo pelkästään paikalle päästämiseen ja siellä liikkumiseen. Avustusjärjestöt puolestaan tarvitsevat (tietynlaista) julkisuutta rahoituksen ja näkyvyyden saamiseksi. Olisi mielenkiintoista tutkia näiden kahden tahon käsityksiä toisistaan ja toisaalta kenttäolosuhteissa sitä, kuinka media vaikuttaa avustustyöhön ja kansalaisjärjestöjen työntekijät puolestaan toimittajien työhön ja sen lopputuloksiin.

12 LÄHTEET

AHMED, A. G. M. (2006) The Darfur Crisis: Mapping the Root Causes. Teoksessa Ahmed, A. G. M. & Manger, L. (toim.) *Understanding the crisis in Darfur. Listening to Sudanese voices*. Bergen: BRIC, 10-19.

AHMED, A. G. M. & MANGER, L. (2006) Reflections on the meeting “Understanding the Darfur Conflict: an Attempt at an Analysis”, Addis Abeba, July 25-26, 2005. Teoksessa Ahmed, A. G. M. & Manger, L. (toim.) *Understanding the crisis in Darfur. Listening to Sudanese voices*. Bergen: BRIC, 55-60.

AKHAVAN-MAJID, R. & RAMAPRASAD, J. (2000) Framing Beijing. *Gazette* 62(1), 45-59.

ALLEN, T. (2000) A world at war. Teoksessa Allen, T. & Thomas, A. (toim.) *Poverty and Development into the 21st Century*. Oxford: Oxford University Press, 163-188.

ANUNDI, E. (2007) *Katastrofi Katrina ja rodun representaatiot. Rotu Aamulehden ja Helsingin Sanomien Katrina-kuvastossa*. Pro gradu -tutkielma, Tampereen yliopisto.

ASHCROFT, B., GRIFFITHS, G. & TIFFIN, H. (1989) *The Empire writes back*. Lontoo/New York: Routledge.

BARKER, C. (1999) *Television, globalisation and cultural identities*. Buckingham: Open University Press.

BASHI, V. (1998) Racial categories matter because racial hierarchies matter: A commentary. *Ethnic and Racial Studies* 21(5), 959-968.

BELL, M. (1996) *In Harm's Way. Reflections of a War-Zone Thug*. Lontoo: Penguin Books.

BELL, M. (2003) *Through Gates of Fire: A Journey into World Disorder*. Lontoo: Weidenfeld & Nicolson.

BENTHALL, J. (1993) *Disasters, Relief and the Media*. Lontoo: I.B.Tauris.

BERGHÄLL, A. (2001) *Maanpäällinen helvetti. Aamulehden, Helsingin Sanomien ja Kansan Uutisten Afrikka-uutisointi kriisi- ja normaaliaikoina*. Pro gradu -tutkielma, Tampereen yliopisto.

BRAUMAN, R. (1993) When Suffering Makes a Good Story. Teoksessa *Medicins sans Frontières Life, Death and Aid*. Lontoo: Routledge, 149–158.

- BUTLER, J. (1993) *Bodies that matter: On the Discursive Limits of "Sex"*. New York: Routledge.
- CARRAGEE, K. & ROEFS, W. (2004) The Neglect of Power in Recent Framing Research. *Journal of Communication* 54(2), 214-233.
- CARRUTHERS, S. L. (2000) *The Media at War. Communication and conflict in the twentieth century*. Basingstoke: MacMillan.
- CARRUTHERS, S. L. (2004) Tribalism and tribulation. Media constructions of "African savagery" and "Western humanitarianism" in the 1990s. Teoksessa Allan, S. & Zelizer, B. (toim.) *Reporting War: Journalism in Wartime*. Lontoo: Routledge, 155-173.
- CHAUDHARY, A. G. (2001) International News Selection: A Comparative Analysis of Negative News in the Washington Post and the Daily Times of Nigeria. *Howard Journal of Communications* 12 (2001): 4. Oxfordshire: Routledge, 241-254.
- D'ANGELO, P. (2002) News Framing as a Multiparadigmatic Research Program: A Response to Entman. *Journal of Communication* 52(4), 878-888.
- DE FRESNES, T. (2005) *Juttukeikalla Tansaniassa: kehitysmääjournalismin haasteet toimittajan näkökulmasta*. Pro gradu -tutkielma, Tampereen yliopisto.
- DE WAAL, A. (1994) African encounters. *Index on censorship* 6, 14-31.
- DE WAAL, A. (1997) *Famine Crimes. Politics & the disaster relief industry in Africa*. Oxford: James Currey.
- D'HAENENS, L. & VERELST, C. (2002) Portrayal of Indonesia's Reform in the Dutch Print Media. *Gazette* 64(2), 183-198.
- DOUGLAS, M. (1997) *Renhet och fara. En analys av begreppen orenande och tabu*. Käännetty alkuperäisteoksesta *Purity and danger* (1966). Nya Doxa: Nora.
- DYER, R. (2002) *Älä katso! Seksuaalisuus ja rotu viihteen kuvastossa*. Toim. Lahti, M. Tampere: Vastapaino.
- EL-BATTAHANI, A. (2006) Towards a Typology and Periodization Schema of Conflicts in Darfur Region of Sudan. Teoksessa Ahmed, A. G. M. & Manger, L. (toim.) *Understanding the crisis in Darfur. Listening to Sudanese voices*. Bergen: BRIC, 33-42.
- ENTMAN, R. M. (1989) *Democracy without citizens: Media and the decay of American politics*. New York: Oxford University Press.

- ENTMAN, R. M. (1991) Framing U.S. Coverage of International News: Contrast in Narratives of the KAL and Iran Air Incidents. *Journal of Communication* 41(2), 6-27.
- ENTMAN, R. M. (1993) Framing. Toward Clarification of a Fractured Paradigm. *Journal of Communication* 43(4), 51-58.
- ENTMAN, R. M. & ROJECKI, A. (1993) Freezing out the public: Elite and media framing of the U.S. anti-nuclear movement. *Political Communication* 10(2), 151-167.
- ENTMAN, R. M. (2003) Cascading Activation. Contesting the White House's Frame After 9/11. *Political Communication* 20(4), 415-432.
- FAIRCLOUGH, N. (1995) *Media Discourse*. Lontoo: Edward Arnold.
- FAIRCLOUGH, N. (1997) *Miten media puhuu?* Suom. Blom, V. & Hazard, K. Tampere: Vastapaino.
- FANON, F. (1967) *Black Skin, White Masks*. New York: Grove.
- FERNANDO, S. (1992) Blackened Images. Teoksessa Bailey, D. A & Hall, S. (toim.) *Critical Decade*, Ten/8, Vol. 2, No. 2, Birmingham.
- FISKE, J. (1992) *Merkkien kieli: johdatus viestinnän tutkimiseen*. Tampere: Vastapaino.
- FISKE, J. (2003) Toimi maailmanlaajuisesti, ajattele paikallisesti. Suom. Herkman, J. Teoksessa Lehtonen, M. & Löytty, O. (toim.) *Erilaisuus*. Tampere: Vastapaino, 131–153.
- FISKE, S. T. & TAYLOR, S. E. (1991) *Social Cognition*. New York: McGraw-Hill.
- FLINT, J. & DE WAAL, A. (2005) *Darfur. Pitkän sodan lyhyt historia*. Suom. Komonen, K. Helsinki: Like.
- GALTUNG, J. & VINCENT, R. C. (1992) *Global Glasnost. Toward a New World Information and Communication Order?* New Jersey: Hampton Press.
- GAMSON, W. A. & LASCH, K. E. (1983) The Political Culture of Social Welfare Policy. Teoksessa Spiro, S. E. & Yuchtman-Yaar, E. (toim.) *Evaluating the Welfare State: Social and Political Perspectives*. New York: Academic Press, 397-415.
- GAMSON, W. A. & MODIGLIANI, A. (1989) Media Discourse and Public Opinion on Nuclear

Power: A Constructionist Approach. *American Journal of Sociology* 95(1), 1-37.

GOFFMAN, E. (1974) *Frame Analysis: An Essay on the Organisation of Experience*. Cambridge/Massachusetts: Harvard University Press.

GOWING, N. (1996) Real-Time TV Coverage from War: Does it Make or Break Government Policy? Teoksessa Gow, J., Paterson, R. & Preston, A. (toim.) *Bosnia by Television*. Lontoo: BFI Publishing, 81-91.

GROSSBERG, L., WARTELLA, E. & WHITNEY, D.C. (1998) *Mediamaking. Mass media in a popular culture*. Lontoo: Sage.

HALL, S. YM. (1978) *Policing the Crisis: Mugging the State, and Law and Order*. Basingstone: MacMillan Education.

HALL, S. (1992a) *Kulttuurin ja politiikan murroksia*. Toim. Koivisto, J., Lehtonen, M., Uusitupa, T. & Grossberg, L. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

HALL, S. (1992b) The west and the rest: discourse and power. Teoksessa Hall, S. & Gieben, B. (toim.) *Formations of Modernity*. Cambridge: Polity Press, 275-331.

HALL, S. (1992c) News Ethnicities. Teoksessa Donald, J. & Rattansi, A. (toim.) *'Race', culture & difference*. Lontoo: Sage, 252-259.

HALL, S. (1995) Fantasy, identity, politics. Teoksessa Carter, E., Donald, J. & Squites, J. (toim.) *Cultural Remix: Theories of politics and the Popular*. Lontoo: Lawrence & Wishart.

HALL, S. (1997a) The Work of Representation. Teoksessa Hall, S. (toim.) *Representation: Cultural Representations and Signifying Practices*. Lontoo: Sage Publications, 13-70.

HALL, S. (1997b) The Spectacle of the 'Other'. Teoksessa Hall, S. (toim.) *Representation: Cultural Representations and Signifying Practices*. Lontoo: Sage Publications, 223-290.

HALL, S. (1999) *Identiteetti*. Toim ja suom. Lehtonen, M. & Herkman, J. Tampere: Vastapaino.

HAMILTON, J. & JENNER, E. (2004) Redefining Foreign Correspondence. *Journalism: Theory, Practise and Criticism* 5(3), 301-321.

HAMMOCK, J. & CHARNY, J. (1996) Emergency Response as Morality Play: The Media, the Relief Agencies and the Need for Capacity Building. Teoksessa Rotberg, R. & Weiss, T. (toim.) *From Massacres to Genocide: The Media, Public Policy and Humanitarian Crises*. Washington DC: Brookings Institution.

- HELLSTEN, I. (1998) Monistettu Dolly. Johdatusta metafora-analyysiin. Teoksessa Kantola, A., Moring, I. & Väliverronen, E. (toim.) *Media-analyysi. Tekstistä tulkintaan*. Tampere: Tammer-Paino Oy, 64–92.
- HORSTI, K. (2005) *Vierauden rajat: monikulttuurisuus ja turvapaikanhakijat journalismissa*. Tampere: Tampereen Yliopistopaino Oy – Juvenes Print.
- HUME, M. (1997) *Whose War is it Anyway? The Dangers of the Journalism of Attachment*. Lontoo: BM InformInc.
- HUTTUNEN, L. (2005) Etnisyys. Luokittelusysteemejä ja elettyä yhteisöllisyyttä. Teoksessa Rastas, A., Huttunen, L. & Löytty, O. (toim.) *Suomalainen vieraskirja. Kuinka käsitellä monikulttuurisuutta*. Tampere: Vastapaino, 117–160.
- ILMONEN, K. (2005) Modernin muukalaiset ja tieteen takapihat: Karibia länsimaisen modernin kääntöpuolena Michelle Cliffin romaanituotannossa. *Avain* 2/2005, 24–45.
- JAKUBOWICZ, A. & PALMER, R. (2002) Framing Suharto. *Gazette* 64(2), 199–213.
- JAUHIAINEN, J. (1995) Näkyvä/näkymätön maantiede, postkolonialismi ja toiseus. *Alue ja ympäristö* 24(2), 62–65.
- JENKINS, R. (1996) *Social identity*. Lontoo: Routledge.
- JENKINS, R. (1997) *Rethinking ethnicity. Arguments and explorations*. Lontoo: Sage.
- JOHANSSON, P. & DIESOW, A. M. (1993) *Operaatio Somalia*. Helsinki: Like.
- JOHANSSON, P. (1994) *Kuolema Ruandassa*. Helsinki: Like.
- KAARTINEN, M. (2004) *Neekerikammo. Kirjoituksia vieraan pelosta*. Turku: K&h.
- KARVONEN, E. (2000) Tulkintakehys (frame) ja kehystäminen. *Tiedotustutkimus* 23(2), 78–84.
- KEANE, F. (1996) *Season of Blood: A Rwandan Journey*. Harmondsworth: Penguin.
- KEANE, J. (1996) *Reflections on Violence*. Lontoo: Verso.
- KIVIKURU, U. (1995) Journalismien tutkimus. Teoksessa Sana, E. (toim.) *Tieto-opista mediapeliin – journalismien tutkimuksen näkökulmia*. Helsinki: WSOY, 93–120.
- KIVIKURU, U. & PIETILÄINEN, J. (toim.) (1998) *Uutisia yli rajojen. Ulkomaan uutisten maisema Suomessa*. Lahti: Helsingin yliopiston Lahden tutkimus- ja koulutuskeskus.

- KLAPP, O. E. (1962) *Heroes, Villains and Fools*. Englewood Cliffs: Prentice Hall.
- KUORTTI, J. (2007) Jälkikoloniaalisia käännöksiä. Teoksessa Kuortti, J., Lehtonen, M. & Löytty, O. (toim.) *Kolonialismin jäljet. Keskustat, periferiat ja Suomi*. Helsinki: Gaudeamus, 11–26.
- LAKOFF, G. & JOHNSON, M. (1980) *Metaphors We Live By*. Lontoo: The University of Chicago Press.
- LEHTONEN, M. & LÖYTTY, O. (2007) Suomiko toista maata? Teoksessa Kuortti, J., Lehtonen, M. & Löytty, O. (toim.) *Kolonialismin jäljet. Keskustat, periferiat ja Suomi*. Helsinki: Gaudeamus, 105–118.
- LIEBKIND, K. (1994) Monikulttuurisuuden ehdot. Teoksessa Liebkind, K. (toim.) *Maahanmuuttajat – kulttuurien kohtaaminen Suomessa*. Helsinki: Gaudeamus.
- LIPPMANN, W. (1922) *Public Opinion*. New York: The MacMillan Company.
- LIVINGSTON, S. (1996) Suffering in Silence: Media Coverage of War and Famine in Sudan. Teoksessa Rotberg, R. & Weiss, T. (toim.) *From Massacres to Genocide: The Media, Public Policy and Humanitarian Crises*. Washington DC: Brookings Institution.
- LUOSTARINEN, H. (1994) *Mielen kersantit*. Juva: Hanki ja jää/WSOY.
- LYNCH, J. & MCGOLDRICK, A. (2005) *Peace Journalism*. Stroud: Hawthorn Press.
- LÖYTTY, O. (1997) *Valkoinen pimeys. Afrikka kolonialistisessa kirjallisuudessa*. Jyväskylän yliopisto.
- LÖYTTY, O. (2005) Toiseus. Kuinka tutkia kohtaamisia ja valtaa. Teoksessa Rastas, A., Huttunen, L. & Löytty, O. (toim.) *Suomalainen vieraskirja. Kuinka käsitellä monikulttuurisuutta*. Tampere: Vastapaino, 161–189.
- LÖYTTY, O. (2006) *Ambomaamme: suomalaisen lähetyskirjallisuuden me ja muut*. Tampere: Vastapaino.
- MCLAUGHLIN, G. (2002) *The War Correspondent*. Lontoo: Pluto Press.
- MILES, R. (1994) *Rasismi*. Suom. Tiusanen, A. & Koivisto, J. Tampere: Vastapaino.
- MILLER, C. L. (1985) *Blank Darkness. Africanist Discourse in French*. Chicago/Lontoo: University of Chicago Press.

- MISHRA, V. & HODGE, D. (1991) What is Post(-)colonialism? *Textual Practice* 5(3), 339-414.
- MOELLER, S. D. (1999) *Compassion Fatigue. How the Media Sell Disease, Famine, War and Death*. Lontoo: Routledge.
- NEUMAN, J. (1996) *Lights, Camera, War: Is Media Technology Driving International Politics?* New York: St. Martin's Press.
- NEUMAN, W. R., Just, M. R. & Crigler, A. N. (1992) *Common Knowledge: News and the Construction of Political Meaning*. Chicago: University of Chicago Press.
- PALOSUO, E. (2000) *Kehitysmääjournalismin genre ja sen vaihtoehdot*. Pro gradu -tutkielma, Tampereen yliopisto.
- PANTTI, M. (2004) Taistelu sydämistä ja mielistä: Stuart Hall ja kulttuurintutkimus. Teoksessa: Mörä, T., Salovaara-Moring, I. & Valtonen, S. (toim.) *Mediatutkimuksen vaeltava teoria*. Helsinki: Gaudeamus, 230–254.
- PEDELTY, M. (1995) *War Stories. The Culture of Foreign Correspondents*. New York/Lontoo: Routledge.
- PEKKINEN, A. (2005) *Mustavalkoisia puheenvuoroja – rasismi internetin keskustelupalstoilla*. Pro gradu -tutkielma, Tampereen yliopisto.
- PIETERSE, J. N. (1992) *White on Black. Images of Africa and Blacks in Western popular Culture*. New Haven/Lontoo: Yale University Press.
- PIETIKÄINEN, S. (2000) *Discourses of Differentiation. Ethnic representations in newspaper texts*. Jyväskylän yliopisto.
- PIETILÄ, V. (1997) *Joukkoviestintätutkimuksen valtateillä: tutkimusalan kehitystä jäljittämässä*. Tampere: Vastapaino.
- PIETILÄ, V. (2005) *On the Highway of Mass Communication Studies*. Cresskill, NJ: Hampton Press.
- RAITTI, P. (2004) *Virolaiset ja venäläiset suomalaisten Toisina. Tapaustutkimuksia ja analyysimenetelmien kehittelyä*. Tampere: Tampereen Yliopistopaino Oy.
- RASTAS, A. (2005) Rasismi. Oppeja, asenteita, toimintaa ja seurauksia. Teoksessa Rastas, A., Huttunen, L. & Löytty, O. (toim.) *Suomalainen vieraskirja. Kuinka käsitellä monikulttuurisuutta*. Tampere: Vastapaino, 69–116.

- RASTAS, A. (2007) Neutraalisti rasistinen? Erään sanan politiikkaa. Teoksessa Kuortti, J., Lehtonen, M. & Löytty, O. (toim.) *Kolonialismin jäljet. Keskustat, periferiat ja Suomi*. Helsinki: Gaudeamus, 119–141.
- RATTANSI, A. (1994) 'Western' racisms, ethnicities and identities in a 'postmodern' frame. Teoksessa Rattansi, A. & Westwood, S. (toim.) *Racism, modernity & identity on the western front*. Cambridge: Polity Press, 15-86.
- RAUNIO, S. (2006) *Nuoret, media ja kehitysmaat*. Jyväskylän yliopisto.
- ROSENBLATT, L. (1996) The Media and the Refugee. Teoksessa Rotberg, R. & Weiss, T. (toim.) *From Massacres to Genocide: The Media, Public Policy and Humanitarian Crises*. Washington DC: Brookings Institution.
- RUSHING, J. (2007) *Mission Al Jazeera*. New York: Palgrave MacMacmillan.
- SAID, E. (1978) *Orientalism*. New York: Pantheon Books.
- SAID, E. (2003) *Orientalism*. 2. uud. laitos. Lontoo: Penguin. (Alkup. 1978.)
- SCHLESINGER, P. (1990) Rethinking the Sociology of Journalism: Source Strategies and the Limits of Media-Centrism. Teoksessa Ferguson (toim.) *Public Communication. The New Imperatives. Future Directions for Media Research*. Lontoo: Sage, 61-83.
- SEATON, J. (2003) Understanding Not Empathy. Teoksessa Thussu, D. & Freedman, D. (toim.) *War and the Media: Reporting Conflict 24/7*. Lontoo: Sage Publications, 45-54.
- SEATON, J. (2006) *Carnage and the Media. The making and Breaking of News about Violence*. Lontoo: Penguin Books.
- SEIB, P. (2002) *The Global Journalist: News and Conscience in a World of Conflict*. Lanham/Oxford: Rowman & Littlefield Publisher.
- SEMETKO, H. & VALKENBURG, P. M. (2000) Framing European Politics: A Content Analysis of Press and Television News. *Journal of Communication* 50(2), 93–109.
- SEPPÄNEN, J. (2005) *Visuaalinen kulttuuri. Teoriaa ja metodeja kuvien tulkitsijalle*. Tampere: Vastapaino.
- SLÄTIS, T. (1998) *Ethnicity as Otherness in Visual Representations. An Approach to a Critical Discursive Methodology*. Pro gradu -tutkielma, Helsingin yliopisto.
- SULIMAN, M. (2000) *Sudan Civil Wars: New Perspectives*. Cambridge: Cambridge University Press.

SÖDERLING, I. (1999) *Perheitä meiltä ja muualta: Suomalaisien näkemyksiä omista ja maahanmuuttajien perheistä*. Helsinki: Väestöliitto.

TAKEUCHI, D. T. & GAGE, S. L. (2003) What to do with race? Changing notions of race in the social sciences. *Culture, Medicine and Psychiatry* 27, 435-445.

THIEME, J. (2003) *Post-Colonial Studies: the Essential Glossary*. Lontoo: Arnold.

USKALI, T. (2007) *Ulkomaanuutisten uusi maailma*. Tampere: Vastapaino.

VETTENRANTA, S. (2005) *De unge og katastrofennyheter*. Oslo: Abstrakt forlag AS.

VÄLIVERRONEN, E. (1995) Metsä sairastaa. Ympäristöuhkan määrittely sanomalehdessä. *Tiedotustutkimus* 18(4): 6-23.

VÄLIVERRONEN, E. (1996) *Ympäristöuhkan anatomia: tiede, mediat ja metsän sairaskertomus*. Tampere: Vastapaino.

WETHERELL, M. & POTTER, J. (1992) *Mapping the Language of Racism. Discourse and the Legitimation of Exploitation*. New York/Lontoo: Harvester Wheatsheaf.

WINTER, P. (2001) A Glossary for New Samaritans. Teoksessa Barrow, O. & Jennings, M. (toim.) *The Charitable Impulse. NGOs and Development in East and North-East Africa*. Oxford: James Currey Ltd, 31-44.

WOODWARD, K. (toim.) (1997) *Identity and difference*. Lontoo: Sage.

YLÖNEN, M. (2008) ”Toiset olivat enkeleitä ja toiset paholaisia.” *Haastattelututkimus suomalaisten ulkomaantoimittajien objektiivisuuskäsityksestä ja myötätunnosta journalismissa*. Pro gradu -tutkielma, Tampereen yliopisto.

YOUNG, R. (2001) *Postcolonialism: a Historical Introduction*. Oxford: Blackwell.

ZAYANI, M. (toim.) (2005) *The Al Jazeera Phenomenon. Critical Perspectives on New Arab Media*. Lontoo: Pluto Press.

Elektroniset lähteet

GLOBAL FINLAND (2010) <http://global.finland.fi/public/default.aspx?contentid=41010>. Luettu 1.6.2010.

HUMAN RIGHTS WATCH (2004) *Darfur in Flames: Atrocities in western Sudan*. www.hrw.org/reports/2004/sudan0404/sudan0404.pdf. Luettu 31.8.2008.

HUMAN RIGHTS WATCH (2010) *World Report*. <http://www.hrw.org/en/node/87453>. Luettu 31.5.2010.

Muita lähteitä

HAAVISTO, P. (2009) *Sudan ja Darfur – koska kriisi loppuu?* Luento 1.4.2009, Kehitysyhteistyön teemaviikko, järj. Helsingin yliopiston ylioppilaskunnan Kehy-valiokunta, Helsingin yliopisto.